

MAGYAR MÚZEUMOK

2003/1

TAVASZ

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 9 Number 1

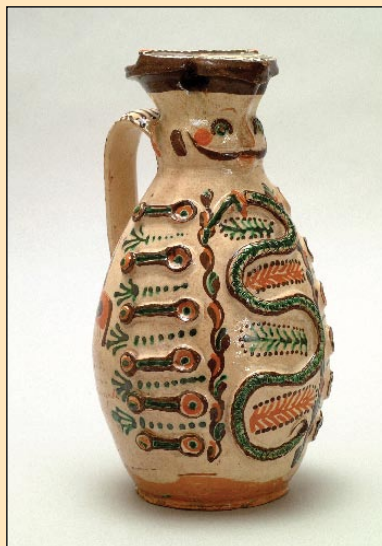
SPRING

Tárgyak a Néprajzi Múzeum gyűjteményeiből

Objects from the Collections of the Museum of Ethnography

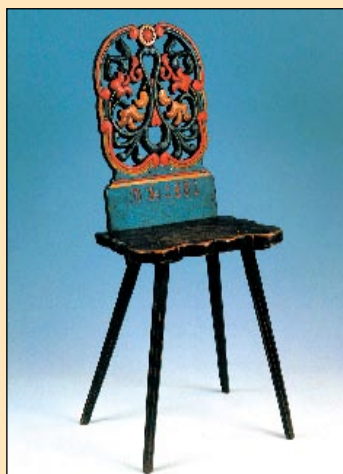
Suba, Itsz. 65.130.998 (Kecskemét)
Sheepskin Coat, Inv. No.: 65.130.998 (Kecskemét)
Fotók – Photos: Roboz László

Miskakancsó, Itsz. 51.31.403
(Tiszafüred) – Pitcher, Inv.
No.: 51.31.403 (Tiszafüred)

Hosszúdob, Itsz. 19149
(Dél-Kelet Ázsia) – Long drum, Inv.
No.: 19149 (South-Eastern Asia)

Támlásszék, Itsz. 48452
(Békéscsaba) – Stall, Inv.
No.: 48452 (Békéscsaba)

Menyasszonyi ing, Itsz. 98.37.24
(Dzserba szigete, Afrika) – Bride's slip,
Inv.No.: 98.37.24 (Island of Jerba, Africa)

Időképek. Kiállítási fotó: időmérés. – Images of Time. Exhibition Photo: Measuring Time
Fotó – Photo: György Gadányi

Képek a balácai római kori villagazdaságból

Pictures from the Roman Age villa estate in Baláca

Feltárandó falak – Walls to be uncovered
Fotó – Photo: Palágyi Sylvia

A belső udvar fallfestménye
Wall painting of the inner court

Őzikés fibula – Fawn shaped fibula

A belső udvar részlete – Detail of the inner court

Fallfestménytöredék
Wall painting fragment

Amfora a II. századi pincéből
Amphora from the 2nd century cellar

Mozaikrészlet a főépületből – Mosaic detail from the main building
Fotók – Photos: Oszkó Zsuzsa

Eredményeink és gondjaink

Az elmúlt esztendő a magyar múzeumok éve volt: a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár alapításának kétszázadik évfordulóját ünnepeltük. A 2002. évi lapszámunk mindegyikében megemlékeztünk azokról a jelentős eredményekről, intézményfejlesztésekről, kiállításokról, rendezvényekről és kiadványokról, amelyek az ünnep jegyében valósultak meg, növelték annak fényét. Az ünnepeléseken túl vagyunk, eredményeink, rendezvényeink, kiadványaink sora folytatódik, de a hétköznapokkal járó gondjainkról sem feledkezhetünk meg. Ebben a számunkban több szó esik múzeumaink gondjairól, napi problémáiról, de egyben reménytelit terveikről, a nehézségekből való kilábalásról szóló elképzeléseikről is. Elsőként a Néprajzi Múzeumnak biztosítottunk teret az elhelyezésével járó szakmai szempontok, számítások közreadásával. Egy évtizede a média csak a visszaköltözni kívánó Legfelsőbb Bíróság véleményét visszahangozza, noha 1973-ban a Néprajzi Múzeum végleges helyeként jelölték ki a Kúria épületét. Ezt a cikket követően megszólaló vidéki múzeumaink épületeik szűkösségének szorításából szeretnének szabadulni, mert száz évvel ezelőtt is kicsinek bizonyult épületben kaptak helyet. Megoldást jelentő tervek, elképzelések mindenütt vannak, csak az hiányzik, ami évek óta a megvalósítás legfőbb akadályja: a megfelelő anyagi fedezet. A megoldást hozó pénz pedig a fenntartónak sem áll rendelkezésére, ezért múzeumaink a kormányzati címzett támogatásban reménykednek, hosszú évek óta. – Ha nekünk is lenne egy „Delta-tervünk”, mint a hollandoknak, vagy legalább annak egy kelet-európai (kicsinyített) változata, máris az eredmények garmadáról adhatnánk hírt. E helyett egyelőre ismertetjük az eredeti holland változatot. Szándékunk továbbra is, mint eddig, eredményeink mellett gondjainkról is rendszeresen képet adni, azok mielőbbi megoldódásának reményében.

Szerzőinkhez

A Pulszky Társaság szűkös adminisztrációs kapacitása miatt az ötezer forint alatti honoráriumokat – számlaadással nem rendelkező szerzőinknek – csak megfelelő példányszám biztosításával áll módunkban kiegyenlíteni.

MAGYAR MÚZEUMOK

2003/1. Tavasz

MŰHELY

- Balázs György – Fejős Zoltán: A Néprajzi Múzeum elhelyezésének kérdései 3
V. Szathmári Ibolya: Egy százéves múzeum örömei és gondjai 13
Zomborka Márta: Múzeumépítés az ezredfordulón 16
Székelyné Kőrösi Ilona: Múzeum zárt ajtókkal 18
Limbacher Gábor: Egy sajátos múzeumi szervezet a leépülés és a kibontakozás horizontján 21
Fűkőh Levente: A gyöngyösi Mátra Múzeum (Orczy-kastély és -kert) felújítási programja 23
Winkler Ferenc: Értéktelen – amit ingyen kínálnak... avagy gondolatok a Magyar Múzeumi Kamara sürgető létrehozásáról 26

VISSZATEKINTÉS

- Balla Lóránd: A múzeumügy kezdetei Temesváron 28
Czeglédi Noémi: Levéltári hagyaték a Gödöllői Városi Múzeumban 30

SZÁMVETÉS

- Kovács Gergelyné: A magyar hírközlés múzeumi hálózata, avagy megfogtuk a bot boldogabbik végét 32
Bircher Erzsébet: Központi Bányászati Múzeum, Sopron 35
Szamadó Emese: Bemutatkozik a komáromi Klapka György Múzeum 38
K. Palágyi Sylvia: Egy nagy ívű program elhalása? A balácai római kori villagazdaság múltja és jövője 41
Jankovich B. Dénes: A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról 43

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

- Mart van der Sterre: Delta-terv a múzeumokért Hollandiában 45
Basics Beatrix: Zeit des Aufbruchs. Budapest és Bécs a historizmus és az avantgárd között. Vendégkiállítás Bécsben 2003. február 9 – április 22. 47

KIÁLLÍTÁSOK

- Pásztor Emília: Égi jelenségek szerepe a régészetben. Archaeoasztronómiai kutatások 48
Kerényi B. Eszter: Az arany ember Gödöllőn 51
G. Szabó Zoltán: Iparosok, kézművesek – Budapest-Újlipótváros, 2002. Frankl Aliona fotói az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjteményben 53

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

- Basics Beatrix: Icom News 2001-2002 54
Gönczi Ambrus: Informatica Museologica 2002/1-2. 55
Kustár Rozália: Památky a múzea 2002/4. 56

IN MEMORIAM

- Kovács Péter: Cserményi Vajk halálára 57
Fülöp Gyula: Horváth Júlia emlékére 57
Varga Éva: Dr. Takács Éva emlékére 59
Solymos Ede: Veréb Béla 60

- A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI 61
E számunk szerzői 64

A címlapon

Justitia.

Divald Károly által készített műlap

Lotz Károly freskójáról, 1901

On the Cover

Justitia: Print by Károly Divald of the

fresco by Károly Lotz, 1901

A hátsó borítón

Bányász díszöltözékben.

Festett fa, XVIII. század

On the Back Cover

Miner in ornamental dress.

Oil on wood, 18th century

Foto – Photo: Klemencsics Ákos

MAGYAR MÚZEUMOK

**A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata**

Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
IX. évfolyam 1. szám, 2003. tavasz

Főszerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bencze Géza, Dercsényi Balázs, Draveczy
Balázs, Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet,

Kovács Péter, Vándor László

Fordítások: Gönczi Ambrus, Tar Katalin

Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336

E-mail: pulszky@bot.nhmus.hu

www.museum.hu/pulszkytarsasag

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.

Műszaki szerkesztő: Németh János

Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.

Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.

Felelős vezető: Racskó József

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),

illetve postautalványon, csekkel vagy

átutalással az alábbi számlaszámon:

ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 700 Ft,

közületeknek 1000 Ft.

HUISSN1219-4662

Megjelenik a

Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma és

a Nemzeti Kulturális Alapprogram

támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS 2003/1 SPRING

WORKSHOP

- György Balázs – Zoltán Fejős: Questions of the Relocation of the Museum
of Ethnography 3
- Ibolya V. Szathmári: The Joys and Worries of a 100-Year-Old Museum 13
- Márta Zomborka: Museum Construction on the Turn of the Millennium 16
- Ilona Székelyné Kőrösi: Museum Behind Closed Doors 18
- Gábor Limbacher: A Special Museum Organisation on the Horizon of Decay
and Development 21
- Levente Füköh: The Renovation Program of the Mátra Museum in Gyöngyös 23
- Ferenc Winkler: Valueless What is Offered for Free, or Thoughts on the Urge
of Creating the Hungarian Museum Chamber 26

RETROSPECTIVE

- Lóránd Balla: The Beginnings of Museology in Temesvár 28
- Noémi Czeglédi: Archival Bequest at the Gödöllő Town Museum 30

RECKONING

- Gergelyné Kovács: The Museum Network of Hungarian Telecommunications 32
- Erzsébet Bircher: The Central Mining Museum, Sopron 35
- Emese Számadó: The Introduction of the György Klapka Museum in Komárom 38
- Sylvia K. Palágyi: The Slow Fading of a Grand Program? The Past and Future
of the Roman Age Villa Estate in Balácsa 41
- Dénes Jankovich B.: The National Office of Cultural Heritage 43

INTERNATIONAL RELATIONS

- Mart van der Sterre: The Delta Plan for the Museums in Holland 45
- Basics Beatrix: Zeit des Aufbruchs – The Fever of Beginning. Budapest and Vienna
between Historicism and Avant-Garde. Exhibition in Vienna,
9 February – 22 April 2003 47

EXHIBITIONS

- Emília Pásztor: The Role of Celestial Phenomena in Archaeology: Archaeo-astronomical
Researches 48
- Eszter Kerényi B.: The Golden Man in Gödöllő 51
- Zoltán G. Szabó: Tradesmen and Craftsmen – Budapest – Újlipótváros 2002.
Photos by Aliona Frankl at the Angyalföld Local History Collection 53

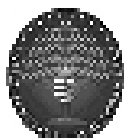
BOOK AND PERIODICAL REVIEW

- Basics Beatrix: Icom News 2001-2002 54
- Ambrus Gönczi: Informatica Museologica 2002 (1-2.) 55
- Rozália Kustár: Pamatky a múzeá 2002/4. 56

IN MEMORIAM

- Péter Kovács: On the Death of Vajk Cserményi 57
- Gyula Fülöp: In Memory of Júlia Horváth 57
- Éva Varga: In Memory of Dr. Éva Takács 59
- Ede Solymos: Béla Veréb 60

- NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY 61**
- Authors of this issue 64

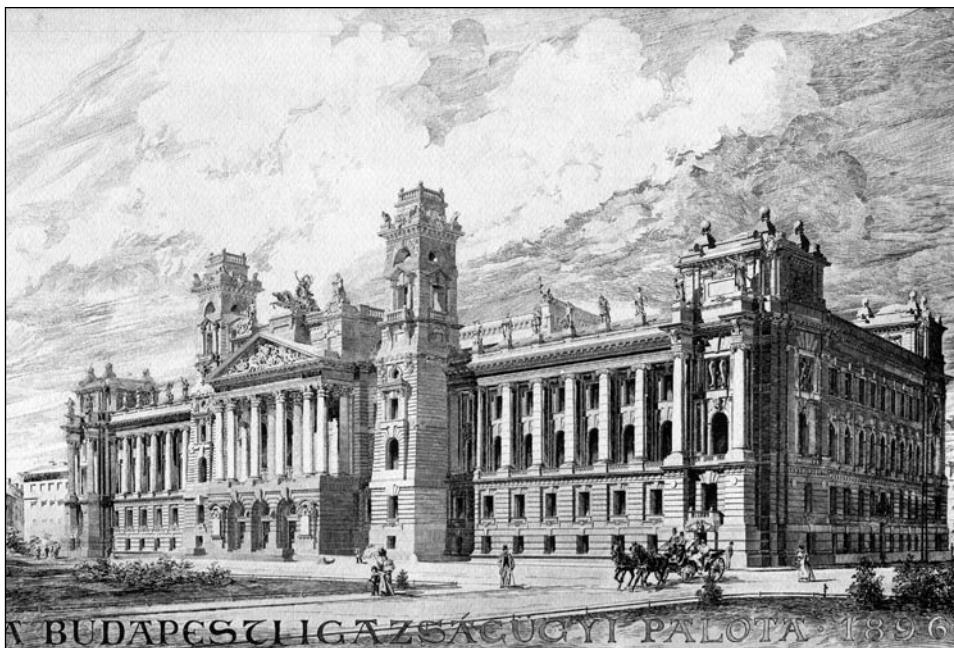
A Néprajzi Múzeum elhelyezésének kérdései

Balázs György – Fejős Zoltán

A Néprajzi Múzeum 1872. évi alapítása után évtizedeken át elhelyezési gondokkal küszködött. Leghosszabb ideig, 1924–1973 között egy gimnáziumi épületben, a mai Könyves Kálmán körúton működött, amit az 1960-as évek végére teljesen kinőtt. Megfelelő épület és pénzhány miatt méltó elhelyezését hosszú ideig nem sikerült megoldani. Végül a Minisztertanács 1973-as döntése értelmében az akkori Párttörténeti Intézet (ma Politikátörténeti Intézet) mellé kerülve, a Kossuth téri volt Igazságügyi Palota (a Kúria) épületének kétharmadát kapta meg, ahova több éven át tartó költözködéssel került az intézmény.

Az azóta eltelt időben két alapvető tény befolyásolta a múzeum helyzetét. Egyrészt anyaga tovább bővült és a központi, rangos elhelyezés fokozott közművelődési igényeknek tette ki az intézményt, ami azt eredményezte, hogy a múzeum által használt épületrész szűknek bizonyul. Másrészt több-kevesebb intenzitással az elmúlt évtizedben többször felmerült – 1999 januárjában váratlanul rövid határidőt is szabva – az épület kormányzati/igazságügyi célú átvételének igénye. Ezzel ugyanakkor nem párosult a Néprajzi Múzeum megfelelő elhelyezésének koncepcionális terve és anyagi megalapozása.

Mi az *igazság* a múzeum elhelyezését illetően? Az Igazság istennője ugyan fölöttünk őrkdik, de félf, aligha tudja befolyásolni a higgadt számvetést, mert a föltett kérdések már jöszterivel magukban hordozzák a feleletet, s ezt senki nem szereti tudomásul venni. Ha ugyanis valaki azt kérdezi, hogy megfelelő-e az épület múzeumi célokna, akkor ezzel burkoltan azt állítja, hogy nem, függetlenül attól, hogy a múzeum immáron lassan 30 éve eleget tesz benne feladatainak. Ha valaki azt mondja: igen, alkalmassá tettük, alkalmassá lehet tenni, akkor ezzel azt a benyomást keltheti, hogy minden rendben, nincs szükség további lépésekre. Ha megint valaki más úgy érvel, hogy az épületet történeti okok miatt vissza kell adni a Legfelsőbb Bíróságnak, akkor ezzel nyíltan tagadja az épület öt évtizedes múzeumi használatát, amit minden további nélkül szintén lehet történeti érvelés alapjának tekinteni. Ha pedig azt vetjük fel, hogy a Parlamenttel szemben egy más hatalmi ágnak kell szimbolikusan is kifejezve helyet adni, akkor mintha figyelmen kívül hagynánk egy európai rangú nemzeti intézmény létét, mintegy a nagypolitika másodrendű, mostohagyermekének tekintve azt. A palota múmárvány borítású belső terei

A Kúria Kossuth téri homlokzata Divald Károly albumából, 1901
The Kossuth Square Facade of the High Court from Károly Divald's album, 1901

és a népi kultúra ellentmondásával érvelők sem találnak rá a vitán felül álló érvre, hiszen ezzel eleve olyat állítanak, ami objektíve nem dönthető el, túl azon például, hogy az egykori paraszti kultúra rekvizitumai nem az aulában vannak kiállítva, vagy pedig elfeledkeznek arról, hogy a múzeum nagy nemzetközi anyaggal is rendelkezik, mely például Bécsben a korra jellemző hasonló palotában található. S az érvet könnyen visszajára is lehet fordítani: a XIX. század végi építészeti pompával kell ma rangját emelni a mai köztársaság bármely hivatalának? Különösen is, hogy az épület használatának megszűnt a folyamatossága? A körkörös kérdések s a kérdésben benne rejlő válaszok sorát még hosszan sorolhatnánk, ám mindezek ellenére igyekszünk a tények körütekintő mérlegelésére figyelmeztetni, melyhez az alábbiakban felvázoljuk a Néprajzi Múzeum elhelyezésének főbb kérdéseit.

Már most jelezzük: a múzeum helyével kapcsolatos mai döntési alternatíva lényege, hogy lehetséges-e az épület egészének használatba vétele, ami bizonyos anyagi ráfordítást igényel, de a hatalmas gyűjteményi anyagot nem kellene megmozgatni, avagy hosszútávon át kell adni az épületet, ami csakis egy *új, központi fekvésű*, méltó kulturális környezetben létesített *múzeumépület* megépítése után válik lehetővé. Ez utóbbihoz a pénzen kívül távlati-koncepcionális szakmai tervezésre van szükség, s ki kell zárni az ad hoc rögtönzéseket, legyenek azok akár szakmaiak, akár pénzügyiek vagy adminisztratívak. Bár egy

meglévő másik épület a múzeum igényeinek megfelelő átalakítása remélhetően már nem valós alternatíva, hiszen amint azt a Kincstári Vagyoni Igazgatóságnál megtudtuk, ekkora állami tulajdonban lévő épület nem áll rendelkezésre, ezt az elvi lehetőséget sem kell teljesen kizárni.

Néprajzi Múzeum a Kossuth téri (volt Kúria) épületben

Reprezentativitás

A Néprajzi Múzeum jelenlegi elhelyezése több szempontból nagyon kedvező. A Hauszmann Alajos által tervezett neoreneszánsz épület méltó eleme a Kossuth térnek, a XIX. század utolsó évtizede reprezentatív, historizáló építészeti komplexumának; monumentalitásával, homlokzatával jól illeszkedik a környező épületek közé. Külső megjelenése nem utal közvetlenül a benne foglalt intézményre, hanem a Kossuth téri épületek funkcionális struktúráját egészíti ki: a hivatali, államigazgatási mellett megtestesíti a kulturális funkciót.

A Néprajzi Múzeum épülete, szemben a Parlamenttel, Budapest központi, az állami reprezentativitás legfontosabb színhelyét jelentő terén azt sugallja, hogy az intézmény, a benne foglalt gyűjtemények megbecsült helyet foglalnak el az ország közgyűjteményei között, illetve a kulturális életben.

A Néprajzi Múzeum megközelíthetősége szintén előnyös adottság: két metróvonal közelében lévén a gyalogos turistaforga-

lom ideális turisztikai pontja, a 2-es számú villamosvonal az épület előtt halad el, az épület előtt megállóval rendelkezik.

Gondot jelent viszont a parkolás: fizető parkolóból kevés található az épület környékén, figyelembe véve a környező intézmények forgalmát is (Oktatási Minisztérium, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal stb.). A vidékről és külföldről érkező autóbuszok parkolására alkalmas hely a múzeum épülete előtt korlátozott számban (4-5 busz), illetve az Országház melletti alsó rakparton található. Megjegyzendő, hogy az épület előtt parkoló buszok komoly környezet-szennyezést okoznak, valamint zavarják a tér nyugalalmát – egyetlen európai nagyvárosban sem lehetséges hasonló funkciójú köztereken tartósan autóbuszokkal várakozni.

Az épület eredeti és jelenlegi funkciója

Hauszmann Alajos eredetileg a Parlamentnek szánta az épületet, tervével harmadik helyet ért el az országgyűlés elhelyezésére kiírt pályázaton. A terv változása után Hauszmann így írt: „ha már ezt a nagyszabású épületet hosszanti tengelyével a Duna irányával

párhuzamosan helyezték el, gondoskodni kellett volna arról is, hogy a mögötte lévő teret és annak környezetét a monumentális épülethez méltóan szabályozzák. A jó és a művészi követelményeket is kielégítő szabályozás lehetőségét azonban a földművelési minisztérium épületének szerencsétlen elhelyezése végképpen megakadályozta. A program szerint az igazságügyi palotában a Magyar Királyi Kúria és a budapesti Királyi Ítéző Tábla hivatalos helyiségei voltak elhelyezendőek, másodsorban pedig a királyi Főügyészség és a Koronaügyész hivataláról kellett gondoskodni.”¹ Az egykori terembeosztás – emeleti tárgyalótermek, bírósági dolgozó- és fogadószobák – a későbbi átalakítások révén teljes egészében megváltozott, a valamikori pompás belsőből az évek folyamán csak az aulát uraló Justitia szobor és Lotz Károly freskója utalt közvetlenül a Kúria intézményére. (A szobor ma a Legfelsőbb Bíróság fogadócsarnokában látható.)

Az épület eredeti és jelenlegi funkciójának ellentmondásai nem feloldhatatlanok. A reprezentatív belső a XIX. századi középület-épí-

tészet elengedhetetlen kelléke, de mára csak a központi aula és az emeleti díszterem sajátja. A múzeumi funkciók szétválasztásával, a fogadó tér és a kiállítási terek elkülönítésével az egyszerűbb belső terek, a falak megfelelő színekkel való megjelenítése, bármilyen kiállítási téma esetén is megfelelő környezetet biztosít a kiállítási tárgyakkal. Gondot a merev alapszerkezet, az egymásba nyíló termek sorozata jelent, amit már nehezebb rugalmasan a mai látványigények kielégítése szerint alakítani.

Múzeumok egyébként sokszor kerülnek uraságoktól levetett épületekbe. Bécsben a Völkermúzeumot egy Ferenc Józsefnek épült egykori palotában helyezték el, az osztrák néprajzi múzeumnak viszont 1917 után egy bontásra ítélt barokk nyári lakban, a Schönborn palotában lett a székhelye. Közismert, hogy a Louvre, a szentpétervári múzeum épülete egyaránt királyi palota volt. Szófiában az egykori cári palotában található társbérletben a nemzeti galéria és a néprajzi múzeum, ez utóbbi mostanság sajnos elég sanyarú körülmények között. Koppenhágában a nemzeti múzeum ugyancsak az egykori

Az aula („nagy csarnok”) Divald Károly albumából, 1901 – The Aula (“great hall”) from Károly Divald’s album, 1901

A díszterem. Divald Károly albumából, 1901
The Ceremonial Hall. From Károly Divald's album, 1901

királyi palotában működik. Az etnográfiai gyűjteményt befogadó részét jó 15-20 évvel ezelőtt építették át a belső udvar lefedésével. Itt található – látványraktárban elhelyezve – a világ legrégebbi eszkimó gyűjteménye. Ezek a példák is jelzik, hogy a „nem múzeumnak épült” fordulat inkább a szabályt, s nem a kivételt jelenti. Bár a régi épületekkel szinte mindenütt vannak bajok, korántsem állítható, hogy a régi, reprezentatív épületek, paloták nem lennének múzeumi – sőt néprajzi múzeumi – célokra felhasználhatók.

Bővítési lehetőségek

A Kossuth téri épület két szimmetrikus belső udvara jelenleg meglehetősen kihasználatlan tér: a Politikátörténeti Intézet személygépkocsik tárolására, a Néprajzi Múzeum kiállítási installációs raktárnak, fagyasztó helyiségnek és lomtárnak használja. A két belső udvart szervesen be kell vonni az épület bővítésébe, múzeumi funkciókkal kell felruházni. A földszint alatt két szinten mélyraktárakat, tömör raktározásra alkalmas tároló helyeket, tanulmányi raktárakat lehet kialakítani. Ez szintenként 400–400 m² alapterületet jelent, így a négy szinten 1600 m² raktári alapterülethez lehetne jutni, melyet látványraktárként is lehetne kezelni. Ezen túl, a belső udvarok üvegtető lefedésével a raktári szintek felett új, vonzó architektúrájú kiállítóterek kialakítására is mód nyílna, melyek közvetlenül az aulát övező folyosókról megközelíthetők lennének.

A belső udvarok beépítésével tehát két szint mélyraktár, korszerű látványraktár (2×800 m²) és új, látványos kiállítóter (2×400 m²) létesíthető. Megemlíthető, hogy a Szalay utca

felőli belső udvar raktárrá alakítása már 1973-ban, a Néprajzi Múzeum beköltözésekor felmerült.²

Az udvarok és az alagsori raktárhelyiségek átalakításával a műtárgytárolási anomáliák megszűnnének, más lehetőségek kiaknázásával – elsősorban műtárgytároló modulok padlástérben való kialakításával – pedig a Néprajzi Múzeum szinte teljes műtárgyállományát a Kossuth téri épületbe hozhatnánk a törökbálinti depó raktárból. Ezzel együtt megoldható a műtárgyak anyag szerinti raktározásának elve, amire eddig is akad példa (kerámia, textil, bútor), de egyes gyűjtemények vegyes anyagúak (pl. Ázsia, Afrika, Európa stb.).

A helyben maradó elengedhetetlen feltétele a Politikátörténeti Intézet (PTI) épületrészének megfelelő kompenzációt követő átvétele. A belső udvarok beépítésével együtt ez az alapterület biztosítja az alapfunkcióknak a Kossuth téri épületben való kedvezőbb ellátását:

1. a munkaszobák zsúfoltságát lehetne csökkenteni a PTI-től átveendő helyiségek egy részével,

2. a közfunkciókat ellátó helyiségek rendszerét lehetne szerencsésebben kialakítani és bővíteni,

3. növelhető a kiállításokra biztosítható tér,

4. a (mennységi, minőségi) raktározási gondokat lehetne megoldani.

A Néprajzi Múzeum helyiségproblémái így megoldódnának: a dolgozószobák zsúfoltsága csökkenne, különféle funkciók önálló helyiségekbe kerülhetnek (gyermekfoglalkoztató, új előadóterem, moziterem, büfé, ruhatár, gyorsétterem, mosdók), új raktárak létesülhetnek és új kiállítási terek nyílhatnak. Ezzel

megoldódna az állandó és időszakos kiállítások arányának dilemmája, továbbá a különböző alapterületű, egymást kiegészítő időszakos bemutatók megvalósítása.

Új funkciók társítása: Kossuth téri információs és közszolgáltatási iroda

A korona Parlamentbe helyezésevel 2000 óta felerősödtek és közismertté váltak az Ország-ház látogatásának anomáliái: az épületben nincs a látogatók fogadására alkalmas helyiség, nincs megfelelő közszolgáltatási háttér sem (mosdók, ruhatár, ajándékbolt, információ stb.). A Néprajzi Múzeum és a Parlament közös látogatói fogadóterét, információs irodáját, a budapesti közgyűjtemények információs központját a múzeum épületében lehetne elhelyezni, ami jelentős hozadéka lenne a Kossuth téri épület egésze átalakításának.

Természetesen az ilyen funkcióbővítésre egyedül a mai Néprajzi Múzeum épületrészében nincs lehetőség. Az épület egyharmadában működő Politikátörténeti Intézet területének a Néprajzi Múzeumhoz kapcsolásával viszont új megoldási lehetőségek nyílnak:

1. A földszinti teremsorban ki lehet alakítani egy olyan, Alkotmány utcai bejárattal rendelkező idegenforgalmi funkciójú intézményt, amely fogadóteret lehet a Parlament látogatóinak is. Ez esetben a Kossuth térre az épületből egy megépítendő gyalogos aluljárón lehetne eljutni, nem pedig a forgalmas úttesten keresztül.

2. Ebben az egységben ki lehetne alakítani egy várakozó – pihenő teret, idegenforgalmi/információs irodát, mosdókat, ruhatárt, kiadvány- és ajándéktárgy árusító, étkező helyet (büfé, önkiszolgáló étterem stb.).

3. Ez a tér összekapcsolható a Néprajzi Múzeum bejárati aulájával is.

4. Megoldható lesz így a bejárati aula átalakítása a múzeum látogatóbarát fogadóterévé: a jelenlegi, az alagsorban elhelyezett gyermekfoglalkoztató terem és a biztonsági fegyveres őrség helyiségeiben a Néprajzi Múzeum szolgáltató tereit lehet kialakítani (két oldallépcsőn megközelíthető ruhatár, mosdó, bolt, kávézó stb.).

5. Ezzel a Kossuth tér látogatószáma stabilizálódhatna, a korona és Parlament, valamint a Néprajzi Múzeum látogatói szerencsésebben oszlanának meg a két intézmény között, elkerülvén a torlódást/zsúfoltságot és egyúttal kulturáltabb élményfogyasztást biztosítana.

6. Ez tehermentesítené a Parlamentet, az oda látogatók kapcsolt információk révén a Néprajzi Múzeumot is számításba vennék, illetve az információs szolgáltatás révén más múzeumok, kulturális programok információi is eljutnának hozzájuk.

7. Az intézmények közös látogatói jeggyel, kapcsolt kiállítási programokkal tehetnék vonzóbbá önmagukat (pl. Szent-Iván éji nyitva tartás, vízi karnevál stb.).

A jelenlegi műemlék épület felújítása – a Néprajzi Múzeum korszerűsítése

A Néprajzi Múzeum épülete mai múzeumi funkcióknak megfelelő átalakítása, felújítása lakottan meglehetősen nehézkes. Minduntalan nehezen megoldható problémákkal kerülünk szembe, nincs szabadon használható, átmeneti helyiség, amelybe egy másik épületrész felújítása alatt egy-egy gyűjtemény tárgyait el lehetne helyezni, a felújítás óhatatlanul más épületrészek porosodásával jár.

Nehéz lépést tartani a hálózatok (elektromos, fűtés, víz) folyamatos felújításának követelményével. Az elektromos- és fűtőhálózat korszerűsítése nagyon nehéz, évekre elhúzódó feladat, a költségvetésben csak más feladatok kárára lehet folyamatosan biztosítani az erre megfelelő összeget.

Fontos hangsúlyozni, hogy az 1896-ban emelt épület felújítás, részleges átépítés, korszerűsítés nélkül ma semmilyen közszolgálati, hivatali funkciót ellátó intézmény követelményeinek nem felel meg. Egy esetleges, az igazságügy részére történő átadás során azonban nem csak a Kossuth téri épület ilyen felújításának, korszerűsítésének költségeivel kell számolni, de a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek elhelyezésére alkalmas korszerű múzeumépület megépítése teljes körű költségeivel is: ennek az ügynök a megoldása tehát nem egyszerűen az igazságügy pénzügyi lehetőségeitől függ.³

Az épület múzeumi célú felújítási, átalakítási munkáinak költségvetését megfelelő műszaki felmérések hiányában egyelőre csak nagyon hozzávetőlegesen lehet megbecsülni. Tág keretek között mozgó átlagot számítva, a Politikátörténeti Intézet épületrésze és a Néprajzi Múzeum épületrésze felújítása mintegy 5 milliárd Ft értékben végezhető el a korszerű múzeum-felújítás elveinek megfelelően (pl. Magyar Természettudományi Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum) a következő számítások alapján:⁴

Kiállító terek	250 eFt + ÁFA/m ² × 5 500 =	1,375 mrd Ft + ÁFA
Gyűjteményi raktárak	180 eFt + ÁFA/m ² × 10 100 =	1,818 mrd Ft + ÁFA
Munkaszobák	180 eFt + ÁFA/m ² × 5 000 =	0,900 mrd Ft + ÁFA
Összesen		4,093 mrd Ft + ÁFA 5,000 mrd Ft

A felújítás legfontosabb elemei: a fűtésrendszer korszerűsítése és az elektromos hálózat felújítása. Az egész épület egy fűtésrendszerrel működik, a központ felújítása részlegesen most történik. A központi fűtőhálózat, a fűtőtestek cseréje, a rendszer szakaszos működésre alkalmassá tétele révén energiatakarékos fűtésrendszert lehetséges kialakítani az átvett épületrészben, majd a következő fázisban egy ehhez illeszkedő rendszert a jelenlegi épületrészben. Az elektromos hálózat az elmúlt évtizedekben többször cserélődött, de nem egyszeri felújítás során,

hanem részletekben. A gyengeáramú hálózat (számítógép, videófigyelő rendszer, tűz- és füstjelző, betörésjelző, hangosítás) kiterjesztése a teljes épületre szintén igen fontos, akárcsak az energiatakarékos világítás kiépítése, elsősorban a kiállítóterekben.

Azt is meg kell jegyezni, hogy információink szerint a Politikátörténeti Intézet által használt épületrész állaga rosszabb, így valószínűleg a felújítás költségei újabb tételekkel megemelkedhetnek, s a funkciók átalakítása is újabb terheket jelenthet.

A helyben maradás anyagi feltételeinél természetesen figyelembe kell venni az épület egyharmadát használó Politikátörténeti Intézet megfelelő elhelyezésének költségeit, mely megbecsülésére még a latolgatás szintjén sem érezzük magunkat hivatottnak.

Múzeumi funkciók és terek szintenkénti egymáshoz rendelése

A múzeumi funkciók és terek szintenkénti egymáshoz rendelésével egy korszerű, a jelenleginél tágasabb múzeum alakítható ki. A megfontolás alapja egy korszerű helyiséggazdálkodási elképzelés érvényesítése az egész épületben, elkülönítve a *munkavégzés* területeit, a *közösségi* területeket, a *kiállítási* és a *raktározási* helyiségeit, betartva az általános nemzetközi trendeket a különböző funkciók arányait tekintve.⁵

Kiállító terek

Jelenleg a múzeum épületében három szinten található kiállítási terek:

1. a földszinti terem (700 m²) időszakos kiállításokra használt kiállítási tér; ezt egy a közelmúltban végzett belső felújítással nagyjából két egyenlő alapterületű részként, önálló bejárattal is használni lehet,
2. az első emeleti terem (1110 m²) állandó kiállítás kapott helyet (1110 m²),
3. a második emeleti terem (700 m²) időszakos kiállítások fogadására használt tér.

Ebben a felosztásban nincs hely a nemzetközi állandó kiállítás megépítésére, de arra sincs mód, hogy *A magyar nép hagyományos kultúrája* című magyar állandó kiállítás kiegészüljön az iparosodás hatását vagy a XX. századot bemutató résszel. Az időszakos kiállítások kapcsán sincs igazán lehetőség újszerű, technikai vagy látvány szempontból merészebb kísérleti bemutatók, kamara-kiállítások rendezésére.

Munkaszobák és közösségi helyiségek

A munkaszobák jelenleg az épület mindhárom szintjén, majd minden oldalán megtalálha-

Részlet a textil- és viseletgyűjtemény raktárából – Detail of the Textile Collection

tók. Ennek megfelelően nagy a hőmérsékleti különbség közöttük, nyáron az erős napsütés, télen a fűtés szakaszolatlansága miatt. Problémát jelent, hogy az egyes szervezeti egységeknek vagy nincs elegendő munkaterületük, vagy egymástól távol, széttagolva kénytelenek működni. A munkaszobák megfelelő elhelyezésével ezek a gondok kiküszöbölhetők (keleti, Vajkai utca felőli oldal alsó és középső szintjei). Szükség a könyvtárolvasó, hiányzik egy folyamatos audiovizuális szolgáltatásokra alkalmas vetítőterem, s a meglévő előadóterem – melyek számát egyébként növelni kellene – állapota (berendezés, hangosítás) is sok kívánnivalót hagy maga után. Az épület egészének újrastrukturálása ezen a téren is lényegi javulással kecsegtet.

Gyűjteménytárak

A gyűjteménytárak bővítésére van a legnagyobb szükség. A Kossuth téri épületben lévő gyűjteménytárak túlszűfoltak, a beköltözés során raktári tereket alakítottak ki lépcsőkre szerelt Dexion-Salgó polcokon lépcsőházban épp úgy, mint folyosókon. Legmósbóább sorsa az Ázsia-gyűjteménynek volt, mely a Szalay utca felőli lépcsőházban kapott helyet. Ezt a „raktárt” 2002-ben sikerült felszámolni, s a gyűjtemény végleges, megnyugtató elhelyezést kapott az alagsor egy átalakított, korszerűsített korábbi raktárhelyiségében. A mesterséggűjtemény, a nemzetközi gyűjtemények több egységének optimális elhelyezése azonban még várat magára, s szinte nincs olyan gyűjteményi egység, melyben ne lenne szükség több szabad helyre.

A jelenlegi struktúra szerint a tárgyak anyagfajták szerinti tárolási elvét egy-egy történetileg másként alakult gyűjtemény raktározási gyakorlata megtöri, pl. az Európa, Ázsia, Amerika stb. gyűjtemények esetében, melyek

vegyes anyagot tartalmaznak. A földszint alatti, megépítendő raktárak, illetve a meglévő és kialakítandó új gyűjteménytárak esetében meg lehet és meg kell oldani az anyag szerinti raktározást (kerámia, textil, fa, fém stb.).

A múzeum tárgyi gyűjteményei közül a Kossuth téri épület mintegy 25 helyiségében 14 tárgyi gyűjtemény, további 10 helyiségben a könyvtár, fényképgyűjtemény és három dokumentációs gyűjtemény foglal helyet. Ezek közül jó néhányat az utóbbi években klímaberendezéssel láttunk el (fotó negatívár, film és videó- gyűjtemény, népzenei gyűjtemények), másoknál, az alsóbb szinten lévőknél a magas relatív páratartalom, míg az emeleten lévőknél az alacsony relatív páratartalom okoz állandó gondot. Előzőek esetében szárítógépek, utóbbiaknál pedig párasító berendezések szinte folyamatos működtetésével óvjuk tárgyainkat, dokumentumainkat. A mintegy 240 ezer darabot kitevő tárgyi gyűjtemények között a legnépesebb a textil (50 ezer db) és a kerámia (30 ezer db), a nemzetközi gyűjtemények tárgyszáma 48 ezer db. A könyvtár állománya 169 ezer db, a fényképgyűjtemény 450 ezer darabjának kb. 10 %-a a féltett üvegnegatív. Az állomány méretét azonban ennél sokkal szemléletesebben jelzi, hogy az anyagnak pillanatnyilag 2-3 %-át lehet kiállítani.

Közösségi és szolgáltató terek elhelyezése

A múzeumi közösségi terek a bejárati fogadótértől kezdve a mosdókon, ruhatára-

Néhány tucat a kerámiagyűjtemény 30 ezer darabjából – A few dozen pieces of the Pottery Collection's 30 thousand items

Fotók – Photos: Roboz László

kon, múzeumi boltokon, információs irodán, különféle előadótermeken, számítógépes termeken keresztül a nyilvános könyvtárig bezárólag részben a látogatók, részben a külső és belső kutatómunkával foglalkozók, szakmai és társadalmi szervezetek (Magyar Néprajzi Társaság, Néprajzi Múzeum Barátainak Köre) rendelkezésére állnak. A látogatói közösségi terek jelenleg nem különíthetők el minden esetben a raktári terektől, illetve a munkaszobáktól; kiállítások be- és kijárata több helyen munkaszobák tőzsomszédságában vagy azokkal szemben található.

Mérleg

A vázolt megoldás számos előnyös pozitívummal bír, melyek közül a legfontosabbak a következők:

– A bővítés viszonylag alacsony költségvetésű (szemben pl. egy új múzeum építésével, vagy egy meglévő épület átalakításával).

– A műtárgyakat nem kell költöztetni, a törökbálinti külső raktárban az anyag töredéke marad. Nem kell számolni a teljes műtárgyállomány költöztetésének költségeivel és elhúzóó idejével, esetleges károsodásával.

– Megnyílik a lehetőség a műtárgyállomány, a könyvtári anyag bővítésére, a munkaszobák és a kiállítási tér növelésére.

– A múzeumi működés – kiállítások, tudományos és közművelődési munka, a külső szolgáltatások, a könyvtárhasználat stb. – folyamatosan biztosítható.

– Reprezentatív, kultúrpolitikai-idegenforgalmi szempontból vonzó elhelyezés; egy fontos nemzeti intézmény jelenléte a hivatali-kormányzati negyed szomszédságában, mely előnyös lehet az állami reprezentáció szempontjából is. Ezzel párhuzamos, hogy az ország egy jelentős műemlék épülete továbbra is nyitva áll a nagyközönség előtt.

– Jó működési feltételek az oktatást és a tudományos kutatást szolgáló könyvtár, a Magyar Néprajzi Társaság, az MTA Néprajzi Bizottság s esetleg mások (Pulszky Társaság stb.) rendezvényei, valamint a tudományos közélet számára.

A helyben maradás kedvezőtlen, negatív vonatkozása, hogy a jelenlegi állapotban – mint a bevezetőben írtuk – a múzeum ki van téve annak, hogy állami, politikai, közéleti tényezők rendszeresen úgy érzik, a múzeum akadályként tornyosul különféle nagyszabású terület- és középület-átrendezési koncepciók szempontjából. Ha a jogcím nélküli roszhiszemű lakásfoglaló bélyeget nem is sütik rá, de gyakran ilyen hangulatot keltenek, mely egyrészt méltatlan egy kiemelt nemzeti intézményt illetően, másrészt lehetetlenné teszi, hogy a jelenlegi adottságok javításához megfelelő állami forrásokat lehessen igénybe venni. Amennyiben tehát a Kossuth téri elhelyezés felé billen a mérleg, a Néprajzi Múzeumnak szerepelnie kell a múzeumi rekonstrukciós programban. Azt sem lehet elfelejteni, hogy a teljes épületről csak akkor

lehet gondolkodni, ha a Politikátörténeti Intézet megfelelő elhelyezéséhez is rendelkezésre állnak a források, s megvan hozzá minden érdekelt egyetértő szándéka.

Meglévő épület kiválasztása és átalakítása a Néprajzi Múzeum céljaira

A magyarországi közgyűjtemények nincsenek szerencsés helyzetben, egyebek között az elhelyezésükre szolgáló épületek állaga miatt sem. A legtöbb múzeum műemléképületben működik, némelyiket eredetileg múzeumnak építették, másokat nem. Ebben a tekintetben azonban mondhatni nincs jelentős eltérés az építéskori szándékot illetően: az eredetileg múzeumnak épült 150-100, vagy akár csak 50 éves épületeink jelentős belső rekonstrukció (némelyek külső felújítás) nélkül ma ugyanúgy nem alkalmasak múzeumnak, mint a más célra épültek, hiszen építésükkor más műtárgyvédelmi és közönség-látogatói, kiállítási elvárásoknak megfelelően épültek.⁶

A Néprajzi Múzeum elvileg elhelyezhető egy másik már meglévő, régi, műemlék épületben is. Ennek alapvető feltétele, hogy a szükséges alapterület rendelkezésre álljon, és az épület az új funkcióknak megfelelően teljes átalakításra és felújításra kerüljön. Ebben az esetben sem lényegtelen, hogy az épület a főváros megfelelő, méltó működést biztosító negyedében legyen. Ekkor is fennáll azonban az a körülmény, hogy az épület nem múzeumnak épült, mely érv a jelenlegi épülettel kapcsolatban gyakori.⁷ Bármely épület múzeumi célú felújítása és átalakítása ugyanakkor szintén viszonylag magas átépítési költséggel, évekig elhúzóó, hosszas építkezéssel és költözködéssel jár, ami azt jelenti, hogy ilyen feltételek vállalása sokkal szerencsésebb, ha teljesen új, a működésnek megfelelő létesítmény épül.

Ezen elvi megoldás további nehézségeként meg kell említeni, hogy a Néprajzi Múzeum 1973-as elhelyezését megelőzően az illetékesek több ízben megvizsgálták a szoba jöhető, átépítéssel alkalmassá tehető épületek körét. A felmérés eredményeként nem sikerült elfogadható épületet találni. Ily módon a lehetőségeket már többször felmérték – legutóbb 2001-ben a Kincstári Vagyoni Igazgatóság –, így aligha elképzelhető, hogy mégis sikerülne a célnak megfelelő épületet találni. (Felújítási tervek mellett ezért is terveztettek új múzeumépületet a Néprajzi Múzeum számára a Várnegyedbe 1963–1971 között. A kivitelezésre nem volt anyagi fedezet.) Az eddig szoba jött épületek közül egyedül a volt Mária Terézia (Kilián) laktanya épületére szokás hivatkozni, mert ennek alapterülete elvileg elegendő lenne. Az eddigi információk alapján azonban itt többek között komolyabb műszaki-statikai, alaprajzi problémákkal, bonyolult tulajdonviszonyokkal kell számolni. Csak megfelelő műszaki és szakmai felmérés után lehetne egyáltalán azt mérlegelni, hogy érdemes-e a Néprajzi Múzeum céljaira az

épület átépítését figyelembe venni, bár az esetleges pozitív eredményt nagyban rontja az a tény, hogy az épület korábban nem felelt meg a Természettudományi Múzeum céljaira sem... Méretében, elhelyezésében megfelelő, átépíthető más régi épületről a Kincstári Vagyoni Igazgatóságnak sincs tudomása. Ily módon ezt a lehetőséget csupán *elvi* alternatívának tekinthetjük, és nem a reális megoldás útjának.

A harmadik évezred Néprajzi Múzeuma – új múzeum építése

Egy, a távlati célokat is figyelembe vevő, modern szakmai program szerint megtervezett, a főváros egy központi helyén lévő, korszerű múzeumépületbe való végleges költözés minden bizonnyal ugyanolyan megnyugtató megoldást kínálna, mint a helyben maradás. Világos, hogy egy ilyen távlatos gondolkodást feltételező, a fővárost új, látványos középülettel gazdagító építkezés vállalása komoly kultúrpolitikai jelentőségű tett lenne, mely méltóképpen kifejezné a kulturális örökség védelméért érzett felelősséget és a kultúra jelentőségét felismerő felelős gondolkodást. Egy új múzeum megvalósítása természetesen muzeológiai szempontból is nagy, vonzó kihívást jelentene, mely egyben lehetővé tenné, hogy Magyarország a figyelem előterébe kerüljön egy új, nemzetközi színvonalú, „XXI. századi” múzeum megépítésének várhatóan széles körű visszhangja révén.

Épület

A Néprajzi Múzeum jelenlegi épülete feladatellátásából következő funkcionális arányait mutató adatsort ki kell egészíteni a külső raktár (törökbálinti raktárbázis) adataival, hozzá kell venni a jelenlegi teljes épület nyújtotta bővítési lehetőségeket (a Politikatörténeti Intézet használatában lévő, fentebb már említett részt). A funkcionális arányok – kiállító tér, gyűjteményi raktárak, munkaszobák, közösségi terek – optimalizálása, illetve a gyűjteménytárak zsúfolt helyzetének megszüntetése, a további gyűjteménygyarapítási lehetőségek biztosítása miatt egy újonnan tervezett épületnél további *alapterület*, illetve raktározási és kiállítási *felületnövekedéssel* kell számolni. Új múzeumépület létesítésénél alapkövetelmény, hogy az aktuálisnál mindig kb. egyharmaddal nagyobb terület biztosítsanak; a ma épülő múzeumnak a jövő igényeit is ki kell elégítenie. *Az új múzeumépület alapterület igénye tehát 32.000 m².⁸*

Középületek esetén a különböző funkciók ellátására kialakított terek építési költségvetése különböző négyzetméter árral kalkulálható.

Fenti árbecslés tartalma: épületszerkezetek, közműhálózat, klíma, világítás, biztonsági riasztó-, videófigyelő- és tűzjelző-hálózat. Új

Funkciók	Jelenlegi alapterület, m ²	Jelenlegi hasznos alapterület, m ²	A Kossuth téri teljes épület + bővítés, m ²	Új épület, m ²
Kiállítóterek	3 600	3 600	5 500	12 000
Gyűjteményi raktárak (Kossuth téri*+Törökbálint)	6 640	8 520	10 100	12 000
Munkaszobák,** közösségi terek (előadók, könyvtár)	2 000	2 500	5 000	8 000
Összesen	12 240	14 620	21 600	32 000

* A Kossuth téri gyűjteményi raktárak esetében az alapterületet kb. 1/3-al nagyobbak kell venni a beépített galériák miatt (Kossuth téren: 5 640 m² + 1 880 m² = 7 520 m² + Törökbálint: 1 000 m² = 8 520 m²). Az új épület esetében nyilvánvaló, hogy nem a jelenlegi nagy belmagassággal, hanem nagyobb alapterülettel kell számolni.

** A munkaszobák nagy részét helyszűke miatt szintén galériával építettük be, így itt is nagyobb alapterülettel kell számolni.

Kiállító terek (az alapterület 40%-a)	250 eFt/m ²	3,0 mrd Ft
Gyűjteménytárak (az alapterület 40%-a)	200 eFt/m ²	2,4 mrd Ft
Munkaszobák (az alapterület 20%-a)	250 eFt/m ²	2,0 mrd Ft

középület építése esetén az építési költség 8-10 %-át számíthatjuk (100-120 mFt) *biztonságtechnikai felszerelésre*, műszerekre (riasztó, tűzjelző rendszerek, videokamerás figyelőrendszer). Nem értendő bele a fenti árba az installációk, raktári és munkaszoba-berendezések (pl. polcok, tárolók, videokamerák, jelzőberendezések, stb.).

Telek

A költségtényezők közül legfontosabb a *telek*, a beépítendő terület. Kiválasztása a főváros bármely pontján a területfejlesztés szempontjából igen fontos jelzés arra vonatkozóan, milyen szerep jut a kultúrának, azon belül a kulturális örökség tárgyi és más jellegű emlékegyének ma Magyarországon. Az új múzeumnak a főváros idegenforgalmilag leglátogatottabb negyedeinek egyikében és központi kulturális létesítmények közelében, vagy tőlük nem nagy távolságra, könnyen megközelíthető, központi helyen kell állnia. Az eddig felmerült lehetőségekkel – az óbudai gázgyár területével, az új millenniumi városközponttal – szemben sokkal szerencsésebbnek tartjuk például az Erzsébet-téren kihasználatlanul álló „nemzeti gödör” területét, vagy a Nagyvárad tér mellett húzódó bazársor⁹ és parkoló helyét, mely az Orczy-kert egy részével is kiegészülhetne. Elengedhetetlen azonban további lehetséges helyszínek felkutatása és a feltételek körültekintő felmérése. A Néprajzi Múzeumnak a fővároson kívüli elhelyezése szakmai és látogatói szempontból egyaránt elfogadhatatlan felvetés.

Új épület építése nehezen képzelhető el rossz megközelítési lehetőséggel, a városközponttól távol, parkolási feltételek nélkül, szűk, zsúfolt beépítéssel. Az épület fenti adatait figyelembe véve, a parkolási lehetőséget kiala-

kítva, a környezetbe, térbe illően elhelyezve mintegy 3 ha területet kell figyelembe venni optimális esetben, ami több szint kialakításával csökkenthető (mélygarázs, pinceszintben raktárak elhelyezése, több szintes épület/kiállító terek/munkaszobák).

Közműcsatlakozás és parkolás

Az új épület teljes költségvetésének megbecsülése szempontjából kérdéses a közműcsatlakozás bekerülési összege is, amely a telek helyének függvénye: belvárosi, közművesített telek esetén kisebb, közmű nélküli külterületen fajlagos költsége igen nagy is lehet. Komoly összeget tesz ki a múzeum forgalmát ellátó parkolás biztosítása is.

Új középület építése esetén az épület közösségi hasznosítású alapterületét és a munkaszobákat alapul véve minden 50 m²-re egy gépkocsi parkolóhelyet kell kialakítani. Egy autóra 25 m²-t kell számolni, tehát a 12 000 m² kiállító tér és a 8 000 m² munkaszoba, azaz a 20 000 m² közösségi térre 400 gépkocsival kell számolni, ami egy 10 000 m²-es parkolóhely kialakítását jelenti:

a) szabad területen elhelyezve, négyzetméterenként 30 eFt-tal számolva a bekerülés összege 300 mFt;

b) parkolóépületben autonként 1–1,5 mFt a kialakítás költsége, vagyis mintegy 400-600 mFt.

Az új épület hozzávetőleges, becsült bekerülési összege mai áron számolva minimum 10-11 milliárd Ft. Ehhez hozzá kell számítani a beépítendő telek és a szükséges belső felszerelések, továbbá a megnyitás minimális feltételeként legalább egy állandó és egy időszaki kiállítás megvalósításának költségeit. Ennek felelősségteljes becsülése szinte lehetetlen – különösen a helyszín ismeretének hiányában. A jelzett plusz költségeket nagy óvatossággal és szakmai lelkiismerettel kb.

4,5–5 milliárd Ft-ra tesszük, így az új múzeum megépítéséhez összesen 14–15 milliárd forint-ra van szükség, továbbá az anyag költöztetésének alább ismertetett összegére.

A megvalósulás ütemezése

Előkészítő munkálatok. Az előkészületek programkészítéssel kezdődnek. Első és legfontosabb lépés a szakmai program megírása a múzeumi terület egyes szakembereinek (muzeológusok, restaurátorok, közönségkapcsolati munkatársak, gazdasági munkatársak stb.) bevonásával. Ennek során kell megfogalmazni a harmadik évezred Néprajzi Múzeumát, virtuálisan felépítjük minden helyiségével, funkciójával együtt. Mindenkinek, így a mai munkatársaknak és a döntéshozóknak egyaránt tudniuk kell, hogy egy új múzeum szakmai koncepciója nem azonos az eddigi, kényszerűségeket, elavult megoldásokat is tartalmazó tevékenység egyszerű áthelyezésével. Az egész intézményi filozófia, cél- és feladatrendszer újragondolását követheti csak a beruházási program elkészítése, majd a terület kiválasztása, a tervezés és a szerződés-kötés. Az előkészítés bizonyos fázisai egymásután, illetve párhuzamosan folynak, egy, másfél év alatt elvégezhető. A feladat jelentősége miatt az új épület megtervezéséhez nemzetközi tervpályázat kiírását tartjuk kívánatosnak.

Építkezés. Megfelelő előkészítést követően és a folyamatosan biztosított anyagi fedezet mellett az építkezés 3–4 év alatt elvégezhető.

Költözés. Az építkezés ideje alatt készülhet a részletes szakmai program, a PR előkészítés, majd az utolsó évben a gyűjteményi anyag revíziója és tervszerű csomagolása, a költöztetés előkészítése. A költözés a teljes befejezést (építkezés + berendezés) követően kellő előkészületek után minimum 1–1,5 évet igényel. A 240 ezer műtárgy költöztetését megbecsülni munkában, időben és pénzben azért nehéz, mert a darabszámból kiindulva automatikusan kiszámolni az egy tárgy egy egységnyi idő, 240 ezer tárgy = 240 ezer-szer annyi idő meglehetősen félrevezető adatot kaphatnánk. Az egymástól eltérő gyűjtemények tárgyai között vannak olyanok, amiket csak kézbe kell venni, és kellő regisztrációt követően lehet költöztetni, de akad olyan, az értékesebbeken túl is, amelyet a muzeológus ki nem ad a kezéből, mert restaurált, kiegészített tárgyról lévén szó, azt ő maga viszi. A műtárgyak mellett jelentős a könyvtár állománya (169 500 db), a fotótár a maga 450 000 darab tételével, közöttük üveg-negatívok ezreivel, a népzene-gyűjtemény a korai viaszhangerekkel (Bartók, Kodály, Lajtha felvételek!) stb. A költözés jelenlegi költségei a Hungart Nemzetközi Szállítványozási Kft adata szerint legalább 250 mFt-ot tesznek ki. **Berendezés.** A berendezés költsége nehezen becsülhető. Számolni kell a ma használatban lévő számítógéppark elavulásával, új számító-

géppark kiépítésével. A munkaszobákat, raktárakat, a közösségi funkciójú tereket (könyvtár, előadóterem, tanácsterem stb.), kiállítótereket új, korszerű múzeumi követelményeknek megfelelő bútorokkal, illetve installációs eszközökkel kell felszerelni és működtetni. Nélkülözhetetlen a legkorszerűbb műszaki felszereltség (pl. restaurátor műhelyek, informatikai rendszer) biztosítása. Hosszú távon két nagyszabású állandó kiállítást kell felépíteni. Egyet az Európán kívüli anyagnak, egyet az európainak, benne nagy hangsúllyal a magyarral, mely épp úgy fel kell ölelje a XVIII–XIX. századi életvitelt, mint a XX. század egészét, változásaival és jellemző jegyeivel.

Új költségvetés

Nyilvánvaló, hogy a Néprajzi Múzeumnak egy új épületben való elhelyezése költségvetésének újraértékelését vonja magával. A jelenlegi bevételi és kiadási tételek lényegében érvényüket veszítik, mivel a múzeum teljesen új feltételrendszerbe kerül. A várható költségvetési adatokat jelenleg szintén nehéz kalkulálni, mindenestre igyekszünk a változások legfőbb területeit illetően áttekinteni a legfontosabb tételeket. Először is számításba kell venni a működtetés, üzemeltetés költségeit is, amelyet össze lehet vetni a meglévő épület működési költségeivel.

Ezt az adatsort alapul véve öt év alatt mintegy másfélszeresre emelkedett az üzemeltetési költség. Az utolsó évi értéknek automatikusan a 2,6-szeresét alapul venni (az alapterület növekedés arányában) egy új épületnél nem adna reális értéket (86 268 eFt), hiszen pl. modern klímaberendezést számítva, teljesen másak lesznek az energia költségek:

A feltételezett 32 000 m² alapterületű új épület éves szintű fenntartási, üzemeltetési költségei a főbb költségtényezők figyelembevételével 249,6 millió Ft-ot tesznek ki.¹⁰

A költségek várható alakulásánál figyelembe kell venni a következő egyéb tényezőket is:

A jelenlegi épületrész üzemeltetési költségei 1998–2002, eFt:

	1998	1999	2000	2001	2002
Gáz:	4 840	5 095	5 321	6 088	6 591
villany:	5 286	5 830	6 034	5 959	7 602
víz, csatorna	295	437	575	892	508
szemétszállítás	476	582	630	728	798
takarítás	6 337	6 573	6 955	6 850	7 319
egyéb fenntartás	1 905	2 010	2 197	2 306	2 070
ingatlan karbantartás	1 992	3 054	2 872	4 340	5 391
törökbalinti raktár üzemeltetés	1 628	1 863	2 048	2 381	3 388
összesen, ÁFA nélkül	22 765	25 444	26 632	29 544	33 667
ÁFA	4 374	5 089	5 326	5 909	6 733
BRUTTÓ költség	27 139	30 533	31 958	35 453	40 400

Az éves felújítási keret mintegy 25–30 millió Ft a jelenlegi épület esetén, amire egy új épületnél kezdetben nem kell számolnunk. Ugyanakkor minden bizonnyal el fogunk esni attól az állandó bevételi forrástól, ami a Kossuth téri épület egyedi értékéből adódik, a termek bérbeadásából származó bevételtől: 1998-ban 29 621 eFt, 2002-ben 37 734 eFt. Ugyanígy megszűnik valószínűleg a filmforgatásokból származó bevétel is, ami természetesen sokkal esetlegesebb. Ezeket a „költségvetési hiány”, a „kötelező bevétel” tervezésénél mindenképpen figyelembe kell venni.

A fűtés (gáz) költségénél tekintettel kell lenni a Kossuth téri épület nagy belmagasságú tereire, arra, hogy itt mintegy 68 000 léghőmétert kell fűtenünk, egyformán, függetlenül attól, hogy munkaszobáról, raktárról vagy a központi auláról van szó: nincs lehetőség a szakaszolásra, az eltérő funkciójú terek különböző fűtésigényének differenciált ellátására. A feltételezett új épületnél természetesen megoldható a „gazdaságosabb” és a modern múzeumi körülményeknek megfelelő üzemeltetés.

Végül az elképzelt, a jelenleginél 2,6-szor nagyobb alapterületű épület fenntartásának, működtetésének személyi feltételeiről kell szót ejteni. Az alapfeladatok ellátására, a szakembergárdára vonatkozóan nem számolhatunk nagyobb mérvű növekedéssel, hiszen a modernebb felszereltség, a jobb műszerezettség ezt nem indokolja. Például a kiállítások őrzését a fegyveres biztonsági őrökre lehet bízni teljesen, hiszen videokamerás figyeléssel az egész területet látják egy központból, ahonnan az esetleges rendbontókat hangosbmondón keresztül figyelmeztethetik, illetve járőröző kollégájukat értesíthetik rádión keresztül. A gyűjteménytárak alapterületében is mutatkozik növekedés, de a helyiségek száma jóval kevesebb lesz, a jelenlegi szétszórt gyűjteménytárak koncentráltan, várhatóan nem tárgytípusonként, de anyagfajtánként csoportosítva kerülnek elhelyezésre,

így valószínűleg ide sem kell több ember.

Az új épület karbantartására viszont mindenképpen alkalmazni kell *karbantartókat* (asztalos, lakatos, villanszerelő, épületgépész), valamint az ő munkájuk irányítására, összehangolására, az épület tervszerű karbantartásának vezetésére egy műszaki ügyintézőt. Ezt a költséget új épület esetén sem szabad megtakarítani, hiszen az épület állagának fenntartása révén a felmerülő költségeket csökkenthetjük. A karbantartó személyzet bérköltsége mintegy 5,5–6,0 mFt évente.

Mérleg

Egy új Néprajzi Múzeum építésével kapcsolatban a szakmai koncepció kidolgozása, egyeztetése mellett a következő tényezőket kell figyelembe venni, melyek *megnehezíthetik megvalósítását*:

- Megfelelő – idegenforgalmilag jól megközelíthető, reprezentatív jellegű – helyszín kiválasztása. Az ingatlan tulajdonviszonyainak rendezése.

- Tervpályázat a szakmai koncepció és az ingatlan adottságai figyelembe vétele mellett.

- Magas építési költségek. (Az új épület a fenti számítások szerint telekkel mai áron kb. 14–15 milliárd forintot igényel, a berendezés költségei nélkül.)

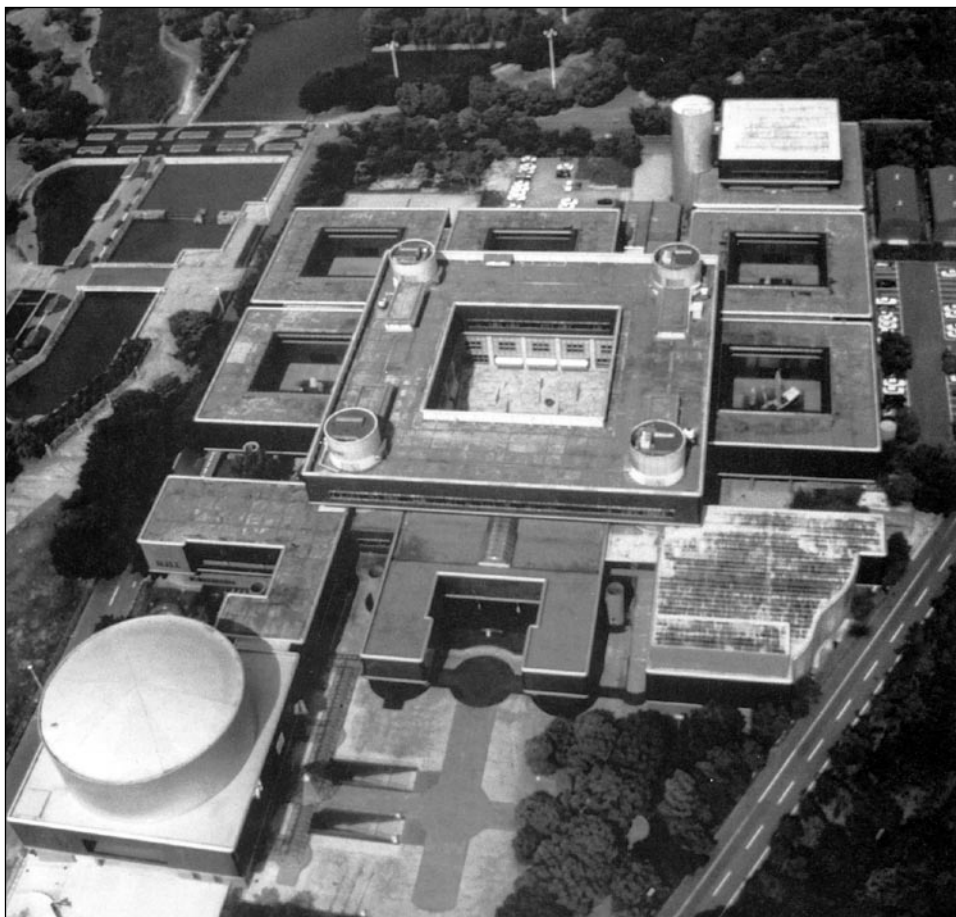
- A múzeum egészének költöztetése, mely a teljes gyűjteményi anyag megmozdítását s esetlegesen, bizonyos mértékű károsodását jelenti, illetve annak költségei.

- A megvalósítás időbeli szükséglete magas; előkészítés 1,5 év, építkezés 3–4 év, költözködés 1–2 év, összesen minimum 5–7 év.

E gondokkal szemben az a kecsesítő *pozitív* tény áll, hogy szakmai szempontból a Néprajzi Múzeum *optimális* elhelyezése egy új, a feladatra tervezett és épített épületben valósítható meg leginkább. E megoldás nyilvánvaló előnye abban áll, hogy a Néprajzi Múzeum korábbi kötöttségektől függetlenül lenne működtethető. Nem kétséges, hogy kulturális, városképi szempontból is nagy jelentősége lenne egy új, „XXI. századi” múzeum-épület megépítésének, mely feltehetően mindkét szempontból egyértelmű nemzetközi visszhangot is kiváltana.

Európai kitekintés

Új múzeum építése mindenütt nagy körültekintést és nagy anyagi áldozatvállalást, türelmet igényel. Körültekintve Európában, azt látjuk, hogy a múzeumok iránt az utóbbi egy-két évtizedben megnövekedett érdeklődés nem járt egy az egyben azzal, hogy sorra születtek volna új múzeumok, bár a korábbi évtizedekhez képest kétségtelenül nagyobb a pezsgés, a felújítások, bővítések, új építkezések láza. Az igazi nagy, világhírű építkezések – a Louvre, a British Múzeum korszerűsítése, bővítése, a bilbaói új Guggenheim Múzeum stb. – egyrészt

Az osakai etnológiai múzeum. Tervezte: Kisho Kurakawa
The National Museum of Ethnology in Osaka. Designed by Kisho Kurakawa

óriási anyagi befektetéssel valósulhattak meg, másrészt inkább kivételesnek számítanak. Kisebb médiafigyelem mellett más múzeum-típusok, így néprajzi múzeumok is létesülnek, melyek elsősorban a körütekintő előkészítés, tervezés miatt számunkra is nyújtanak némi tanulságot. Négy ilyen vállalkozásról van tudomásunk, melyek közül az egyik fiasóval végződött, a többi megvalósulóban van.

Hozzánk legközelebb Ljubljanában folyik nagyszabású építkezés. A Szlovén Néprajzi Múzeum gyűjteményeit tekintve kisebb, korát tekintve fiatalabb, mint a miénk. Az elhelyezési gondokat egy régi, más funkciójú épület teljes átépítésével és kibővítésével oldják meg. Figyelmet érdemel a vállalkozás időbeli ütemezése: szakmai előkészítés után 1995-ben írták ki az első építészeti pályázatot, az építkezés az adminisztrációs rész rekonstrukciójával 1997-ben kezdődött. A részfázisok teljesítése után 2002 tavaszán kezdtek hozzá az új kiállítási épületrész kivitelezéséhez, mely 2004-re készül el. A szakemberek közben előkészítik az új állandó kiállítás első részét, mely az épület teljes átadására, 2004. június 5-re épül meg. Tizenhárom évről van tehát szó, nem számítva a szakmai előkészítést.¹¹

Nem ilyen szerencsés a genfi néprajzi múzeum, mely 1996-ban kezdett hozzá a mostoha körülmények között tartott anyag megfelelő elhelyezése érdekében egy új múzeum-épület fölépítéséhez. A világ kultúráit

bemutató új múzeum megépítésére a zsűri 220 (!) tervből választotta ki a Genf szívébe tervezett, *LEspelande des mondes* elnevezésű projektet, melynek révén az új múzeum a város egyik új, reprezentatív találkozóhelye lett volna. Az épület 3900 m²-es üvegtetején a környék szintkülönbségeit áthidalva egy parkhoz kapcsolódó különleges közösségi teret akartak kialakítani – innét a múzeum megnevezése –, ám a költségek fokozatos lefaragása ellenére, a múzeum mégsem épül meg. A genfi polgárság a 2001. december 2-án tartott népszavazáson ugyanis elvetette a tervet, a többség leszavazta az építkezést. „Mi is az a néprajz? Túl drága” – írta a Tribune de Genève december 3-i száma. Hiába tehát a több éves munka, a 2004-re tervezett megnyitó elmarad. A szűkkeblű döntés után a múzeum egyik munkatársa megrázó levélben kért bocsánatot a múzeum tárgyaitól – számuk meghaladja a százazret –, s ígérte, hogy továbbra is vannak barátai, nem feledkeznek meg róluk.¹²

Új, állami alapítású nemzeti múzeum a göteborgi Világ Kultúráinak Múzeuma. Az 1999-ben létrehívott intézménynek egy nemzetközi tervpályázaton kiválasztott épületet emelnek, mely 2004 végén fog megnyílni. A 10 500 m²-es alapterületű épületet a londoni székhelyű Brisac-Gonzalez, francia-kubai-amerikai építészeti iroda tervezte. A múzeum nagyszabású szakmai kísérlet arra, hogy a történetileg Svédországban található

nem európai gyűjtemények és a világ kultúráit meghatározó mai folyamatok között egy múzeum keretében egyensúlyt találjanak.¹³

Végül röviden a francia nemzeti néprajzi múzeumra hivatkozunk, mely több tanulsággal is szolgál. A Musée National des Arts et Traditions Populaires, Georges-Henri Rivière nagyszerű alkotása hosszas válságperiódus után Marseillen belélt újra életre. A múzeum a Bois de Boulogne-ban 1969-ben emelt – új, funkcionálisan a célnak, múzeumnak épített – épülete mostoha sorsra jutott, mert a város turisztikai központjától kissé távolra esett, noha ez a távolság mindössze 15 perces földalatti utat jelent. A múzeumot fokozatosan elhagyták látogatói, számuk az 1990-es évek végére évi 60 ezer főre esett. A krízist a Provence-Alpes-Cote d'Azur régió 1998-as decemberi döntése oldotta meg, mellyel vállalták, állami segítség mellett, a múzeum Marseille-be költöztetését. Az előkészületek, a koncepció szakmai vitái 1999-ben kezdődtek, s mivel a múzeum új névvel – az Európai és a Mediterrán Civilizációk Múzeuma – kel életre, jelentősen átalakítja, kibővíti működését, az előkészítő munka körülményeit, külföldi szakértők munkájára is támaszkodó tervezést igényel. A régi múzeum több mint 300 ezer tárgy kiegészül a Musée de l'Homme európai anyagával, valamint kisebb marseille-i gyűjteményekkel. Az új múzeum a kikötő egyik erődjébe kerül, melynek felújítása és a múzeumi célokra való átalakítása több mint 152 millió euróba fog kerülni. A 30 ezer m²-t meghaladó múzeum fokozatosan épül ki. A munka további fázisai a következők: 2000 – nemzetközi tervpályázat; 2003 – újabb nemzetközi előkészítő konferencia, az épület restaurációjának kezdete, egy előkészítő kiállítás rendezése a városban; 2004 – a múzeumi építkezések kezdete; 2005 – az első raktárak elkészülte; 2006 – a múzeumépület és az erőd építésének befejezése; 2007 – az épület belső, muzeológiai berendezése; 2008 – a múzeum megnyitása.¹⁴ A döntéstől számítva a megnyitás tehát 10 évet vesz igénybe, ami jelzi a hasonló nagyszabású vállalkozásokhoz szükséges kitartást, türelmet. Nem árt tanulni belőle mindenkinek, aki gyorsan képzeli egy új, a mai követelményeknek eleget tévő, építészeti is figyelmet keltő múzeum megépítését.

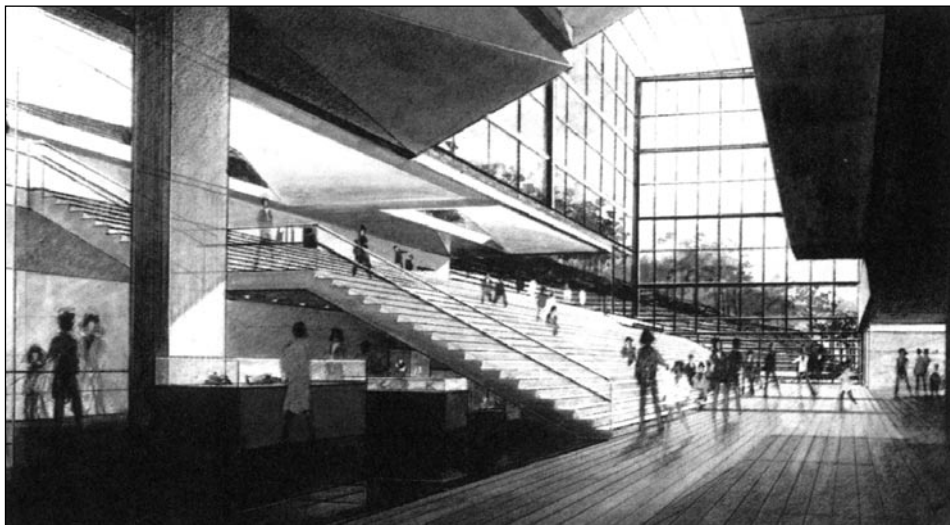
Tanulságok

Mindent összefoglalva megállapítható, hogy a Néprajzi Múzeum jelenleginél méltóbb elhelyezése korántsem egyszerű. Ismerve az ország teljesítőképeségét, leginkább költségkímélő, a folytonosságot biztosító megoldásnak a jelenlegi épület egészének igénybevétele és részleges átalakítása-felújítása tűnik. Ha külső, a múzeumügytől független igények lépnek előtérbe, megítélésünk szerint akkor is a kérdést csak hosszas előkészítő munka, várostervezők, településfejlesztéssel

foglalkozó szakemberek tanulmányterveinek mérlegelése után lehet eldönteni. Bízunk benne, hogy ilyen horderejű kérdésben döntést csak a legmagasabb törvényhozó testület, az Országgyűlés fog hozni.

Addig a Néprajzi Múzeum munkatársai végzik dolgukat, annak ellenére, hogy az elmúlt évek egyik örökzöld kérdése a volt Kúria-épület elvétele kapcsán fogalmazódott meg. Ez időről-időre azt vetette föl bennünk, a Kúriát „elfoglaló” (?!), „ötven éve (?!) vissza nem adó” (?!) néprajzi múzeumi munkatársakban, vajon mit tegyünk ebben a különös helyzetben. Ne törődjünk az egésszel, tekintsük a felvetéseket az aktuális hivatalnokok átmeneti ötletbörzéje újabb vagy éppen *déjà vue* elemének, várjunk-e ölbe tett kézzel a helyzetünket valamilyen irányban megerősítő – általunk is várva-várt – döntésre, elhalasztva a modern muzeológia minden jobb nemzetközi kihívását (collection management, preventive conservation), avagy ott találjuk magunkat, hogy a ma az egyik divatos, ám kevésbé szeretett projektet kell majd a végén felvállalni (risk management)? Ha nem teszünk semmit, csak várunk, akkor nem fejlesztettük volna gyűjteménytárainkat, optimalizálva a

csabítások higgadt mérlegelésére is, így most előállunk ezzel a legjobb felfogásunk szerint – és kollégáink, barátaink, építészek, múzeumvezetők segítségével – kidolgozott anyaggal, amelyet a döntéselőkészítés egyik, ha úgy tetszik első elemének tartunk. Mégpedig elég egyoldalú elemének, hiszen nem a mi tisztünk foglalkozni a Legfelsőbb Bíróság, a Táblabíróság, a Politikatörténeti Intézet, netán a Miniszterelnöki Hivatal vagy más közintézmények elhelyezésének kérdésével. Mi csak a Néprajzi Múzeum helyzetét eldöntő-megerősítő határozat, törvény előkészítését szeretnénk előmozdítani, s reméljük, ezt követően még nagyon sokan – várostervezők, településfejlesztő mérnökök, esetleg a világ más táján nemrégiben múzeumot/kat építő szakemberek (vannak elegendően) meg fognak szólalni, mert meggyőződésünk, hogy a döntéselőkészítés nem a propagandisztikus, döntéseket egyoldalúan kikényszeríteni szándékozó nyilatkozatok ideje, itt nagyon sok aprómunkára van szükség. Azután majd eljön a nyilatkozatok ideje is, de legfőképpen a döntésé, a megvalósíthatósági tanulmányokat követően. Mert minden döntéshez biztosítani kell az anyagi alapokat, az elszántságot és a

A göteborgi Világ Kultúrái Múzeum terve

The Design of the Museum of the Cultures of the World in Gothenburg

műtárgyak elhelyezését, követve a nemzetközi trendet, amely szerint az örökkévalóságnak próbáljuk megőrizni az emberi „itt-lét” ezen bűnjeleit, nem törődne az épület, a tőlünk „idegen” Kúria állagával, nem adtunk volna be pályázatot a fűtésrendszer korszerűsítésére, nem foglalkoztunk volna a belső udvar beépítésével, a tetőtér újszerű hasznosításával stb. Egyszóval: dolgozunk, így a magunk módján némi választ is adtunk a pillanatnyi viharokra, s szeretnénk is, ha a közvélemény szakmai és közművelődési munkánk szerint ítélne meg minket, nem pedig azért, hogy éppen ki vetett szemet a Parlamenttel átellenben tornyosuló historicista-neoreneszánsz palota pompázatos aulájára vagy a mögötte sejtett több ezer négyzetméter irodahelyiségére. Ezen túl, úgy éreztük, szükség van a lehetőségek,

kellő türelmet, mert a döntéseket végig is illik vinni, nem kell szaporítani a nemzet – jelképes és valós – gödreit egy néprajzi gödrrel.

Jegyzetek

¹ Hauszmann Alajos: A budapesti Igazságügyi Palota. Divald Károly 20 csatolt műlapjával. Budapest, 1901.

² „Míthogy a rendelkezésre álló helyiségek nem elegendőek gyűjteményeink elhelyezésére, az udvar beépítését javasoljuk s ott 8 raktári szint létesítését, 2,3 m-es belmagassággal, összesen kb. 2400 m² bruttó alapterületen. Ennek megvalósítása ki fogja tudni elégíteni raktározási szükségleteinket.” Budapest, 1973. május 7. Dr. Kodolányi János előterjesztése

³ Mértékadóknak tekintjük Solt Pálnak, a Legfelsőbb Bíróság volt elnökének korábbi nyilatkozatát a Legfelsőbb Bíróság Néprajzi Múzeum helyére kerüléséről: „Ez egy nagyon szép, kicsit nosztalgikus felvetés ... hiszen valaha a Magyar Királyi Kúria, a mai Legfelsőbb Bíróság elődje ott volt, nagyon patinás helyen, szemben az Országgyűléssel, az országházzal, ez nem lehetetlen természetesen, de rendkívüli anyagi erőfeszítésekbe kerül, hiszen ez nem egy üres épület, hanem a Néprajzi Múzeum épülete ... Felhívom a figyelmet, hogy a régi kúriának 60 bírója volt és ott is a bírónak nem volt saját szobájuk. Ez az épület ez gyönyörű, nagyon szép, de nem egy funkcionális bírósági épület.” (Interjú Solt Pállal, Duna TV 2000. 05. 16. 18:25: Napóra)

⁴ Máté Zsolt és Dobozi Miklós számításai, VÁTI.

⁵ Vö. Manual of Museum Planning. Ed. by Gail Dexter Lord and Barry Lord. London, Museum Enterprises Ltd. HMSO.

⁶ Pl. sem a Magyar Nemzeti Múzeum, sem az Iparművészeti Múzeum évszázados épülete nem felel meg ma a korszerű múzeumépületek feltételeinek, az eredetileg milenniumi kiállítóhelynek épült Mezőgazdasági Múzeum sem, és a sort folytathatnánk tovább a vidéki múzeumépületekkel (Déri Múzeum stb.).

⁷ Nem tudni, az ilyen okfejtéssel élők mit szólnának a Musée d’Orsay láttán, amely eredetileg vasúti pályaudvarnak épült, s ma Párizs egyik legelőkelőbb művészeti múzeuma...

⁸ Az osakai National Museum of Ethnology adatai:

A múzeum az osakai EXPO-park területén áll (Senri Expo Park, Suita, Osaka). Tervezője Kurokawa Kisho ismert építész, aki az épületet a körülvevő parkkal, a vízszintesen lebegő levelekkel harmonizálva tervezte meg. A múzeum megközelíthető autóval az osakai repülőtér és a városközpontot összekötő Chugoku Expressway vonalán, 3 autóbusszal, helyiérdekű vonattal (3 vonal). Az épület funkciói szintenként: Első szint: aula, étterem, gyűjteménytárak, kiállító termek. Második szint: kiállító termek, előadó termek, adminisztrációs irodák. Harmadik szint: könyvtár, számítógép terem, műterem/műhely. Negyedik szint: könyvtár, kutatói személyzet irodái, szemináriumi termek, laboratóriumok. Auditórium: 462 főre ülőhely. Területi arányok: Teljes földterület: 40.821 m² A múzeum által elfoglalt terület: 14.415 m² A szintek teljes alapterülete: 43.872 m²

⁹ Alföldy György építész, a RÉV 8 Rt (Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Rt) igazgatója szerint napirenden van a terület rekonstrukciója.

¹⁰ A számítások a RÉV 8 Rt 1999. évi adatainak felhasználásával készültek

¹¹ Lásd a múzeum kiadásában megjelent tájékoztatót: Smerdel, Inja: Slovene Ethnographic Museum between reality and vision. Ljubljana, SEM, 2002.

¹² A múzeum terveit részletesen ismerteti: Totem: Journal du musée d’ethnographie de Genève, no 19. juillet–septembre 1997; L’espérance des mondes. Le nouveau musée d’ethnographie de Genève. Genève 1999. A kedvezőtlen döntéshez lásd Totem: Journal du musée d’ethnographie de Genève, no 34. janvier–mars 2002.

¹³ Sandahl, Jette: A National Museum of World Cultures – a paradox? ICOM News, 55. 2002. 1. 6.; www.smvk.se/english/english.htm

¹⁴ Le Monde, 1998. dec. 16.; Collardelle, Michel: Que faire des Arts et Traditions populaire? Pour un musée des Civilisations de la France et de l’Europe.

Le Débat, 99. 1998. 113–118.; Passages du musée des Arts et Traditions Populaires au musée des Civilisations de l’Europe et de la Méditerranée. Marseille [tájékoztató brosúra]. A szakmai előkészítés első konferenciájának aktája: Réinventer un musée. Sous la dir. de Michel Collardelle et al. Paris, École du Louvre 1999.

Függelék

Kronológia a Néprajzi Múzeum eddigi elhelyezéseiről

1872. március 5.: Xantus János múzeumórré való kinevezésével a Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Tárának megalakulása; a gyűjtemény a Nemzeti Múzeum egyik folyosóján kap elhelyezést.

1890-es évek eleje: Tervek a néprajzi gyűjtemény elhelyezésére (pl. a millenniumra építendő múzeumépület, vagy közös épületben a természetrajzi múzeummal).

1892: A Néprajzi Tár a Duna parti Várkertbazarba költözik.

1893–1906: A Néprajzi Tár egy Csillag utcai bérházba kerül, fokozatosan bővülő elhelyezéssel. 1906-ban kb. 4000 m²-t foglal el.

1906–1923: A Néprajzi Tár tíz évre megkapja a millenniumra épített városligeti Iparcsarnok keleti szárnyát. kb. 5400 m²-t.

1920-as évek eleje: Sikertelen törekvések a múzeum végleges elhelyezésére volt katonai épületek (pl. Ludovika, Ferenc József laktanya, József főherceg lovassági laktanya stb.), illetve iskolaépületek átengedésével. 1921-ben és 1922-ben egy-egy nagy vihar súlyosan megrongálja az Iparcsarnok tetejét.

1922: Kultuszminisztériumi döntés új múzeum építéséről.

1923: Meghívások tervpályázat az új Néprajzi Múzeum építésére a Honvéd, Klotild és Balaton utca által bezárt területen. Négy pályázatot díjaznak, az évi költségvetésben 10 millió koronát biztosítanak az előkészületekre.

1924 szeptember: A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya a Népligetben, a volt tisztviselőtelepi gimnázium épületében (az egykori Hungária, a mai Könyves Kálmán körúton) kap elhelyezést.

1942: A légítámadások miatt az összecsomagolt anyag egy része a Nemzeti Múzeum pincébe kerül.

1947: A Néprajzi Múzeum szervezeti önállósá válik.

1970-es évek: Tervek a Néprajzi Múzeum számára építendő új múzeumépületre a Várnegyedben.

1973: A Minisztertanács a 3031/73-as határozatával a Néprajzi Múzeum végleges elhelyezéseként – a Nemzeti Galéria kiköltözésével – a volt Igazságügyi Palotát jelöli ki.

1975: Megkezdődik a múzeum Kossuth térre való költözése. A tárgyak egy része

a törökbálinti DEPO egy betonépületében kap elhelyezést (a bútor, a földművelés, az építkezés, az egyházi, az Átány, a kosár gyűjtemények).

Lásd még – See also: Címlap – Cover; Borító 2 – Cover 2

Questions of the Relocation of the Museum of Ethnography in Budapest

The collections of the Museum of Ethnography in Budapest were relocated several times from place to place in the town after the first objects from Asia expedition of János Xantus, 1870s got into the Ethnographical Department of the Hungarian National Museum. The core collections of the Hungarian National Museum gave the basis of several National Museums, like Museum of Applied Arts, Museum of Fine Arts, Natural History Museum in the end of the 19th century. It was only in 1947 when the Museum of Ethnography became independent with its special collections of ethnography and ethnology. By that time these collections were separated from the other collections of the Hungarian National Museum in a building of a secondary school. In 1970s the museum got two third part of the building of the former Palace of Justice, built at the end of the 19th century on the main square of Budapest, opposite to the Parliament. The other one third part of the building still belongs to the Institute of Political History.

Today the Museum of Ethnography has a huge collection of objects from all around the world: 180 thousand artefacts from former and nowadays Hungary and 60 thousand from Europe and the other continents. The photo collection contains more than 400 thousand pieces, the library approximately 170 thousand books and periodicals, and there are some million pages of manuscripts, 4500 wax cylinders from the very first folk-music recordings etc.

The Museum of Ethnography today is faced to moving from this „30 years home” to another place which is not yet decided. Formerly the Prime Minister’s Office, nowadays the Supreme Court and the Ministry of Justice would like to confiscate the huge and marvellous building. It seems to be three choices for the Museum of Ethnography:

– Staying where it is now, expanding the museum for the whole building, compensating the Institute of Political History and reorganise the structure of the museum (space-planning).

– There is another opportunity to move it to another old building (likely to a historical monument building). This is not a preferred solution since there is no really suitable building available in Budapest for this purpose.

– The third opportunity seems to be as good as the first: to build a new building for the 21st century Museum of Ethnography on an appropriate location. There is a review of some of the lately built museums around the world serving as models for professional program-, time-, budget-, building-planning.

The article outlines these possibilities, and as such, it intends to serve as the basis of a more detailed feasibility study.

Egy százéves múzeum örömei és gondjai

V. Szathmári Ibolya

A „Kálvinista Róma”, Debrecen civis város lakói mindig szívesen áldoztak arany vagy ezüst ötvöstárgyakra, ritka és egyedül iparművészeti remekre vagy festményekre. Az első nagy „magángyűjteményt” 1565-ből ismerjük, amikor Székely Antal kapitány emberei kirabolták Debrecen, s a legnagyobb veszteség egy Szabó Máté nevű kalmárt ért. Korabeli feljegyzésekből tudjuk, hogy ekkor elvesztette teljes vagyonát: 500 forint készpénzt, 350 tallért, ezüst tárgyakat és ékszereket. Az értékes tárgyai valószínűleg még nem tudatos gyűjtéssel – amikor is a kiválasztás szempontjai a tárgyak művészi értéke, esztétikuma, egvedisége és szépsége lett volna –, hanem sokkal inkább a vagyon egyszerű felhalmozásával kerültek hozzá. Debrecenben hatalmas vagyonokról nagy számban találunk említést. Az első igazi gyűjtők a XVIII. században jelentek meg, köztük találjuk Diószegi Sámuel (1760-1813) nagyhírű botanikust, Sinai Miklós (1730-1808) professzort és Kazay Sámuel (1711-1797) patikust, akiről Jókai Mór is említést tesz az „Egetvívó asszonyiszív” című regényében. Fáy János (1773-1833) polgármesterről tudjuk, hogy országos viszonylatban is jelentős képtára volt. A Debrecen gyakorta sújtó tűzvészek és pusztítások sajnos ezeket a gyűjteményeket sem kímélték.

A debreceni múzeum alapítása –összevetve az ország egyéb múzeumaival – meglehetősen későn valósulhatott meg. A XIX. század második felében ugyan már történtek kísérletek a létesítésre. 1861-ben Múzeumi Egyesület, majd tíz évvel később Régészeti és Múzeumi Egyesület felállítását kezdeményezték, de mindkét próbálkozás a terv szintjén maradt. A debreceni múzeum későbbi megalakulásához nagy valószínűséggel hozzájárult az, hogy a Református Kollégium hálás és adakozó tanárainak, tanítványainak köszönhetően kialakult gyűjteményével már hosszú idők óta többek között múzeumi jellegű tevékenységet is folytatott.

A sok évi várakozás után *Löfkovits Arthur* (1863-1935) órás, ékszerész és műgyűjtő áldásos tevékenységének köszönhetően ki-mozdult a holtpontról a debreceni múzeum alapításának ügye. A lelkes patrióta a Debreceni Műpártoló Egyesület 1902. október 26-i közgyűlésén a város céljára felajánlotta a mintegy 2500 darabból álló gyűjteményét. Gondoskodott arról is, hogy ezt a gyűjteményt tovább lehessen gyarapítani, ennek érdekében

A debreceni Déri Múzeum épülete – The building of the Déri Museum in Debrecen

tíz éven keresztül évi 500 korona kifizetését is felvállalta. Löfkovits Arthur adományával így éppen a magyar múzeumügy 100. évében alakulhatott meg a Városi Múzeum Debrecenben.

A debreceni Városi Múzeum a nagyközönség számára 1905. május 22-én nyitotta meg kapuit a Csokonai Vitéz Mihály halálának százéves évfordulójára rendezett ünnepség keretében. Az első múzeumi termeket a Gazdasági Akadémia (ma Fűvészkert utcai iskola) épületében helyezték el, de már ebben az évben új helyre, a Hatvan utcai Csokonai házba (Hatvan u. 23.) költöztették a múzeum anyagát. Érdekes megemlíteni, hogy a Városi Múzeum első kiállításában teremőrökként egykori 1848-as honvédek foglalkoztattak, akik korabeli egyenruhában látták el feladataikat. A Városi Múzeum a helyi vonatkozású régészeti, történeti és néprajzi emlékek felkutatását és összegyűjtését tűzte ki feladatául. A gyűjtemény anyaga – több mint húsz éven át – elsősorban a polihisztor *Zoltai Lajos* (1881-1939) fáradhatatlan munkássága eredményeként gyarapodott, nevéhez fűződik a gyűjteményi rend kialakítása is. A múzeum anyagát ekkor a következő gyűjteményi csoportok alkották: I. könyv- és oklevéltár, II. képzőművészet, III. iparművészet, IV. érem- és régiség-tár, V. néprajzi tár, mindezeket hamarosan kiegészítette a természetrajzi tár is. Bámulatra méltó az a gyűjtő-, ásató-, kutató- és tudományos feldolgozó munka, amit *Zoltai Lajos* 1905-től szinte teljesen egymaga végzett a debreceni múzeumban a muzeológia

legkülönbözőbb területein. Munkáját 1912-től *Ecsedi István* (1885-1936) néprajzkutató segítette, akinek elsősorban a néprajzi anyag gyarapításában vannak elvülhetetlen érdemei.

A debreceni múzeum történetében a nagy fordulatot *Déri Frigyes* (1852-1924) 1920-ban Debrecenben történő megjelenése jelentette. Déri Frigyes Bácskából származó dúsgazdag bécsi selyemgyáros és műgyűjtő volt, aki magyarságát mindvégig megőrizte, s családjára jellemzően vagyona jelentős részét a kultúra támogatására fordította. Tudatos gyűjtőmunkával létrehozott általános művelődéstörténeti gyűjteménye – rendkívül értékes és jellegzetes egyiptomi, görög, római, kelet-ázsiai, kínai, japán, mongol, indiai tárgyaival – valamennyi klasszikus kultúrát és tárgykört felölel. Hagyatékának részét képezi továbbá a ritkaságszámba menő, páratlan gazdagságú és értékű fegyveranyag, a textil-, kerámia-, könyv-, metszet- és oklevélgyűjtemény, valamint a numizmatikai- és képzőművészeti kollekciónak is. Gyűjteményével került a múzeumba egyebek között *Munkácsy Mihály: Ecce Homo* című festménye, a *Krisztus trilógia* egyik alkotása is. Déri Frigyes szándéka az volt, hogy gyűjteményét közgyűjteménnyé tegye, s ott helyezze el, ahol az a magyar művelődésügyet a legeredményesebben szolgálja. Így esett választása Debrecenre, holott korábban egyáltalán nem kötődött ehhez a városhoz. Első tervében Bajának szerette volna gyűjteményét felajánlani, de közbeszólt a határ menti város szerb megszállása, ami miatt végleg letett eredeti szándékáról, és

A lebontásra kerülő kerámia kiállítás – The ceramics exhibition to be dismantled

Debrecen mellett döntött. A mellett a Debrecen mellett, amelynek nagy hírű iskolaváros múltja, s a Trianon utáni Magyarországon megnőtt szerepe és jelentősége fogalmaztatta meg vele a következőket: „*művelődéstörténeti gyűjteményemet, hosszú, munkás élet eredményét a közönség és különösen az ifjúság művelődésének előmozdítása végett állami tulajdonként Debrecennek ajándékozom*”. A város vezetői nagy örömmel fogadták a felajánlást, elhatározták, hogy a Városi Múzeumot, a Városi Képtárat és a Városi Közművelődési Könyvtárat egyesítik. Déri Frigyes 1923-ban értékpapírokban biztosította a kultúrpalota felépítéséhez szükséges összeget is. Az új épület alapkövét 1923. szeptember 23-án helyezték el a Református Kollégiumhoz közel eső, egykori Fűvészkert helyén, az ünnepségen maga Déri Frigyes is részt vett. A város egyedülálló kulturális intézményeinek házáat, mely Györgyi Dénes és Münnich Aladár tervei alapján készült el, országos ünnepség keretében 1930. május 27-én adták át, amin azonban már Déri Frigyes – 1924-ben bekövetkezett halála miatt – nem lehetett jelen. Tiszteletére az új épületben elhelyezett közgyűjtemény azóta a *Déri Múzeum* nevet viseli. A maga korában egyik legkorszerűbbnek tűnő múzeumot és kiállításait Klebelsberg Kuno kultuszminiszter nyitotta meg a következő szavak kíséretében: „Három szerencsés dolog találkozott itt: Dérinek a nagy adománya, a városnak igazán monumentális áldozatkészsége és a nagy hozzáértés... Igen okosan elkerülték a harmad-, negyedrangú anyag kiállítását... és ezzel elsőrendű gyűjtemény jött létre, amely nemcsak országosan, hanem európai relációban is megállja a helyét.”

A debreceni Városi Múzeumot Déri Frigyes adománya egyszerre kiemelte az egyszerű, többnyire helytörténeti gyűjteménnyel rendelkező vidéki múzeumok sorából, és nemcsak országo-

san, hanem bizonyos mértékig nemzetközileg is jelentőssé tette. A múzeum már meglévő, gazdag helytörténeti anyagát a Déri hagyatékek egyetemes kultúrtörténeti gyűjteménnyel gyarapította. Ez a sajátos helyzet teszi a debreceni múzeumot mindmáig egyedülállóvá a magyar múzeumok között.

A múzeum sajátos helyzetét még inkább megerősítette a *Déri György-féle néprajzi – népművészeti gyűjtemény* Debrecenbe kerülése 1938-ban. *Déri György* (1863-1946) tüzezáredes bátyja, Déri Frigyes nemes, adományozó gesztusát követte, amikor Debrecen városának és múzeumának ajánlotta fel „hazafias” néprajzi gyűjteményét. Ez a gyűjtemény is tudatos gyűjtőmunka eredményeként jött létre, magába foglalja a Kárpát-medencében élő népek, népcsoportok életére, kultúrájára jellemző sajátos és különleges díszítésű tárgyakat. A különlegesen egyedi értékeket tartalmazó gyűjteményt Debrecen városa önálló múzeumban, a *Déri György Néprajzi Múzeumban* mutatta be 1941. szeptember 1-jétől a Déri Múzeum mellett lévő egykori Gazdasági Akadémia épületében. Sajnos Debrecen második múzeuma nem élhette sokáig a maga önálló életét. A kiállításnak helyet adó épületet 1949-ben iskolai célokra át kellett adni, így a lebontott kiállítás a Déri Múzeum központi épületébe, annak raktáraiba került. Helyszűke miatt ezt a páratlan gyűjteményt azóta csupán időszakos kiállításokon láthatja az érdeklődő közönség.

Déri Frigyes és Déri György adományait követően még további, igen jelentős hagyatékok kerültek a múzeumba: 1982-ben *Déri Györgyné* (1897-1982), majd 1992-ben *Szomolányi Elemér* (1909-1992) felajánlásai gyarapították tovább a múzeum képző- és iparművészeti gyűjteményeit. Sajnálatos, hogy helyhiány miatt az utóbbi adomány különleges értékű XVII–XIX. századi ötvöstárgyait, szelen-

céit, miniatűr festményeit, keleti szőnyeget, bútorait is csak időszakos kiállításokon mutathatjuk be a látogatóknak.

A debreceni múzeum számára a kissé megkésett alapításhoz eredően úgyszólván a kezdetektől fogva semmiféle hátrány nem mutatkozott, ellenkezőleg, igen előkelő helyet vívott ki magának az ország múzeumi között. Köszönhető mindez a „nagy elődök”, a múzeum mindenkor kiváló munkatársai szisztematikus gyűjtő-, kutató- és feldolgozó munkájának, továbbá mindazoknak a páratlan adományoknak, hagyatékoknak, melyek az alapítástól kezdődően végigkísérték a múzeum eddigi történetét. A Debrecen és környékét jelentő kezdeti gyűjtőkör a trianoni békeszerződést követően, majd még inkább az 1960-as évektől, a megyei múzeumi szervezet kialakításával kiterjedt a Hajdúság, a Hortobágy, a Tisza-mente, Bihar, Sárrét, Érmellék vidékeire és a Nyírség szélére is, a helytörténeti gyűjteményeken túlmutató hagyatékaik gyarapítása révén pedig a Kárpát-medence egészére. Mindezek eredményeként a múzeum az 1914-ben nyilvántartott közel 32 ezer tétel számú gyűjteményi anyaga 2001-re 132 ezer tételre gyarapodott. Százéves fennállása óta tehát egy olyan, nagyszágrendjében is jelentős, összetett gyűjtemény jött itt létre, amely magába foglalja a muzeológia csaknem valamennyi ágát. Egyedülálló gyűjteményeinek köszönhetően és kiállításai gazdagsága révén ma is a vidék egyik legvonzóbb és leglátogatottabb múzeuma.

A 2002. év többszörösen is kiemelkedő jelentőségű volt a debreceni múzeum számára. Ekkor ünnepelte fennállásának centenáriumát és névadója, Déri Frigyes születésének 150. évfordulóját. E kettős évforduló méltó megünneplésére a Déri Múzeum 2002. december 9–11. között háromnapos ünnepségsorozatot rendezett. Ennek során előadások hangzottak el a százéves múzeum történetéről, nemzetközi konferenciát szerveztek a „Mecenatúra a múzeumokban” címmel, melyen a hazai múzeumokon túl nagy számban képviseltették magukat a debreceni múzeum külföldi testvérmúzeumai: a lublini, a biskupini (Lengyelország), a nagyváradi, a rescabányai (Románia), a szentgalleni (Svájc), a vorarlbergi (Ausztria), a kassai (Szlovákia) múzeumok. Az évforduló alkalmából nyílt meg az az új állandó kiállítás, amely a debreceni múzeum alapítóinak, mecénásainak, nagy egyéniségeinek állít emléket. Mindezen túl két, felújított állandó kiállítási egység – az „Egyiptomi, görög, római művészet” és a „Modern képtár” kiállításai – is ismételtelen fogadják az érdeklődő látogatókat. Közel egy éven keresztül lesz látható az a nagyszabású időszakos kiállítás, mely a *Déri Múzeum kincsei* címmel ad válogatást a raktárakban őrzött anyagból. Az évforduló során a debreceni múzeum egyik legnagyobb alakjáról, Zoltai Lajosról elnevezett időszakos kiállítóteremben bemutatott kiállítás a múzeum sokrétűségére,

gyűjteményi gazdagságára és egyedülálló értékeire kíván rámutatni.

Mintegy az ünnepségsorozat koronájaként – terven felül – érkezett vissza Kanadából most már a Hamilton Art Gallery letétjeként Munkácsy Mihály: *Krisztus Pilátus előtt* című festménye, amit közel egy évvel azelőtt szállított el tulajdonosa, Joseph T. Tanenbaum azzal, hogy azt a kanadai galériának ajándékozza. A festmény a trilógia két másik társával együtt 1995 augusztusa óta volt látható a múzeum Munkácsy termében. A Déri Múzeumnak adott meg „világpremierként” az a lehetőség, hogy a trilógia mindhárom festményét együtt bemutathassa, erre még Munkácsy életében sem kerülhetett sor. A trilógia együttléte óta a Déri Múzeum óriási számban vonzotta, vonzza az érdeklődő látogatókat. Egyre inkább általánosabbá vált az a közvélemény által is igényelt törekvés, hogy a három festményt együtt kell tartani, hiszen nemzeti kulturális örökségünk, a magyar nemzeti kultúra olyan kincséről van szó, aminek itthon együtt tartva van igazán értelme és felbecsülhetetlen értéke. A festmények együtt tartása érdekében jött létre a „Munkácsy Trilógiáért Közalapítvány”, melynek számlájára a „Golgota” megvásárlására felajánlott összegeket lehet

a szerződést meghosszabbítja. A letétért cserében a magyar állam vállalta, hogy a Nemzeti Galéria XIX–XX. századi festészeti anyagából válogatva mintegy 70 darabból álló időszakos kiállítást mutat be a Hamilton Galériában

kiállításokat egységenként, szakaszosan újítjuk fel. A 25 évvel ezelőtt készített, veszélyessé vált kiállítási üvegvitrinek miatt most már halaszthatatlanná vált a Déri Frigyes-féle hagyatékot (keleti gyűjtemények, fegyveranyag)

Déri Frigyes fegyvergyűjteménye – The weapon collection of Frigyes Déri

Női bőrködmön a Déri György-féle gyűjteményből, XIX. század vége, Püspökbogárd, Baranya m.

Woman's sheepskin waistcoat from the collection of György Déri, late 19th century, Püspökbogárd, Baranya county

Fotók – Photos: Lukács Tihamér

befizetni (az adományból összegyűlt összeg jelenleg 14 millió Ft fölött van). A „Golgota” című festményt – melynek a Magyar Nemzeti Múzeummal kötött letéti szerződés szerint magyarországi tartózkodása 2006-ig szól – tulajdonosa a kezdetektől fogva el akarja adni, a vételi árat illetően a tárgyalások napjainkban is folynak. A „Krisztus Pilátus előtt” című festmény Debrecenben való elhelyezése a Magyar Nemzeti Galéria és a Hamilton Art Gallery között kötött letéti szerződés értelmében egyelőre 5 évre biztosított. A Hamilton Galéria ugyanakkor kifejezte azt a szándékát is, hogy

2005-ben, vagy legkésőbb 2006-ban. Hogy meddig lesz együtt látható a három festmény, sikerül-e azokat hosszasan (vagy véglegesen!) együtt tartani, a mai napig nyitott kérdés.

A debreceni Déri Múzeum 1962 óta a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet központi múzeuma is, ma 17 megyei önkormányzati fenntartású muzeális intézmény (6 múzeum, 11 különböző nagyságrendű kiállítóhely és emlékház) gazdasági ellátója, működtetője, szakmai segítője és felügyelője.

Mint más megyei múzeumi központ, a Déri Múzeum is hasonló gondokkal küzd. A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat által biztosított költségvetés összegéből csupán 11% jut a szakmai feladatok ellátására, az összeg nagy részét a működtetés, a fenntartás emészti fel. A zökkenőmentes feladatellátáshoz ezért elengedhetetlen a pályázati támogatások igénylése is, ami elsősorban a tekintetben nehezíti a múzeum munkáját, hogy esetleges, biztosra nem tervezhető. Ez a helyzet fokozottan nagy gondot jelent akkor, amikor a Déri Múzeumban is immár elodázhatatlanná vált az 1977-ben létrehozott állandó kiállítás átrendezése, felújítása. Miután a múzeum teljes állandó kiállítása újrendezéséhez nagyon sok pénz kellene, ezért csak azt vállaltuk fel, hogy a

és a kerámia- és üveggalériát bemutató állandó kiállítások átrendezése. Ennek költsége még így is tízmillió nagyságrendű.

Mai napig megoldatlan a már fentebb említett Déri György-féle kárpát-medencei néprajzi, népművészeti gyűjtemény kiállítása is. Az ország második legjelentősebb néprajzi gyűjteményét nincs hol együtt bemutatni, holott Déri György hagyatékiilag is előírta azt, hogy a viseletek 70%-ának, a többi anyag 40%-ának állandó kiállításban kell szerepelnie. Ennek a hagyatéki kötelezettségnek Debrecen városával együtt a mai napig nem teszünk eleget. A gyűjtemény elhelyezésére és bemutatására 1996-ban Debrecen város közgyűlési határozattal a Déri Múzeum mellett lévő egykori Nemzeti Bank épülete egy részét a múzeum használatába adta át. Az épület jelenlegi állapotában azonban múzeumi célokra alkalmatlan, felújítása 1996-ban 80 millió forint körül lett volna. Debrecen városa a múzeumot fenntartó Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat támogatásával több ízben is címzett támogatás elnyerésével próbálta előteremteni a felújításhoz szükséges pénzüsszeget, sajnos eddig eredménytelenül. Ebben az épületben mindenképpen méltó elhelyezést kaphatna ez az egyedülálló rit-

kaságokat őrző gyűjteményi anyag. Ugyanitt megoldható lenne a Déri Múzeum épületétől jelenleg távol eső ún. „Borsos villában” az ország ugyancsak egyik legjelentősebb irodalmi gyűjteményének jobb körülmények közé helyezése. Ennek az elképzelésnek a megvalósulásával Debrecenben országosan egyedülálló kulturális centrum jönne létre a Déri téren: a *Déri Frigyes Múzeum*, a *Déri György Néprajzi Múzeum*, az *Irodalmi Múzeum* és a Magyar Posta által fenntartott *Delizsánsz kiállítóterem* együttese. A város egyik legszebb tere ezzel válhatna egyedülálló „hozományá” az Európai Közösségben.

A szűkös költségvetési keret miatt a nagyobb karbantartási és felújítási munkák – amire folyamatos igény lenne, hiszen a múzeumi intézmények többsége műemlék vagy műemlék-jellegű épületekben kapott helyet – költségeit is csak központi pályázati finanszírozástól remélhetjük. A fenntartó megyei önkormányzat segítségével elnyert pályázati támogatásból – hosszas várakozás után – így kerülhetett sor a debreceni születésű Medgyessy Ferenc szobrászművész emlékmúzeuma épületének, a XIX. század eleji, egykori városgazda-ház felújítására, melynek befejeztével hamarosan újrendezhetjük a Medgyessy életművet felölelő állandó

kiállítást. Központi pályázatok elnyerésével sikerült évente néhány milliós összegeket fordítanunk a Kincstári Vagyoni Igazgatóság kezelésében lévő műemléki épületeink (Déri Múzeum, Hajdúsági Múzeum épülete) fontossági sorrend szerinti karbantartási és felújítási munkáinak elvégzésére is. A múzeumépületek rendszeres karbantartási és felújítási munkái nemcsak az épületek állagvédelme és állagmegóvása érdekében fontos, hanem a bennük tárolt műtárgyak biztonságos és szakszerű őrzése szempontjából is. A műtárgyvédelmi előírásokat is figyelembe vevő raktározás mindenképpen igényli a meglévő raktárhelyiségek bővítését. A megyei múzeumi szervezet szinte valamennyi egységére elmondható, hogy raktárai telítettek, zsúfoltak, további gyarapodások befogadására alig képesek.

Tudatában vagyunk annak, hogy az említett gondok, problémák nagyságrendjük miatt csak lépésről-lépésre orvosolhatóak. Nemzeti kulturális örökségünk részét képező, egyedülálló gyűjteményeink uniós elvárásoknak is megfelelő, méltó bemutatása, a jövő nemzedékek számára történő megőrzése mindannyiunk kiemelten fontos feladata. Ezeket a feladatokat azonban mi, „kincstárnokok” csak a Magyar Köztársaság hathatós segítségével tudjuk megoldani.

The Joys and Worries of a 100-Year-Old Museum

The tradition of collecting and preserving in the town of Debrecen goes back to several hundreds of years. The first known private collection can be dated back to the middle of the 16th century, in the 18th century quite a few burghers had grand collections of different types – botanist Sámuel Diószegi, chemist Sámuel Kazay or burgomaster János Fáy owned collections of great renown. Yet, it was a long time before the founding of the town's museum came true in the early 20th century. The first exhibition was opened in 1905, the museum's collections were constantly expanded first by Lajos Zoltai, from the 1920 by Frigyes Déri who undoubtedly had the greatest impact on the development of the institution. The rich silk manufacturer spent a significant amount of his assets on supporting art and collecting objects. In the early 1920s he donated his collection to the town. Thanks to the donation the leaders of Debrecen decided to unify the museum, the town library and the gallery in one building, which was completed in 1930. Though the museum is not one of the oldest ones in Hungary, its significance grew throughout the following decades, with its ethnographical, local history, art and applied art collections and medal cabinet, with more than 132 thousand registered objects. Since 1962 the museum has been the central institution of the Hajdú-Bihar county museum system, supervising and co-operating with 6 other museums and 11 different kinds of memorial houses and exhibition halls.

Múzeumépítés az ezredfordulón

Zomborka Márta

Pest megye első múzeumát 1896-ban hívták életre Vácon. A város hagyománytisztelő polgárai magángyűjteményeik felajánlásával alapították, s a *Váci Múzeum Egyesület* keretei között évtizedekig eredményesen működtették is azt. Később városi fenntartásban élt az intézmény a megyei igazgatóságok kialakításáig, 1962-ig. Ekkortól megyei fenntartású tájmúzeum, a hatályos törvény szóhasználatával *területi* múzeum lett. Neve az első időkben Városi Múzeum, majd 1952 júliusától Vak Bottyán Múzeum volt, végül – már korábbi próbálkozások eredményeként – 1990 májusában vette fel egyik alapítója, *Tragor Ignác* nevét.

A múzeum gyűjtőterülete három egykori járásra, a szobi, a váci és a gödöllői járás közel ötven településére, hozzávetőleg Pest megye egynegyedére terjed ki. Az intézmény régészeti, helytörténeti, néprajzi és képzőművészeti gyűjtőkörrel felruházva látja el feladatait. A szakalkalmazott létszámkeret alapvetően az 1980-as évek közepére alakult ki, stabilizálni a kilencvenes

évek elejére sikerült a gyűjteményekhez rendelt muzeológus gárdát. A gyűjtemények műtárgyállománya együttesen a százezres darabszámot közelíti, ezen túl a könyvtár és segédgyűjtemények is unikális értékeket rejteneek.

A közgyűjtemény a kezdetekkor magánházakban, bérleményekben élt és gyarapodott, miközben elkötelezett hívei egyre keresték a megfelelő elhelyezést számára. A múzeum sajátja az 1910-es évek végétől egy ajándékként ráhagyott egykori polgárház, központja máig ebben az épületben működik. A méltó helyet keresve az eltelt száz évben műemléképületek múzeumi célú átalakítása és a mindenkori igények szerint megfogalmazott önálló, új épületek terve is napirendre került. Tanulságos az 1907-1994 közötti időszakban kidolgozott tervek gyűjteménye, érdekesek a múzeumi funkciót különböző időszakokban vizionáló alaprajzok. Egyes tervek megvalósítása meg is kezdődött, ám ezek a kezdeményezések különféle okokból rendre meghíúsultak, így máig nem nyert megnyugtató elhelyezést Vácon a nagy múltú regionális intézmény.

Évtizedek során a gyűjtemény és a kutatói létszám gyarapodásával, a műhelyek és a segédgyűjtemények megjelenésével, a kiállítások időszakos megélénkülésével együtt járt az újabb és újabb alapterületi igények kielégítése. Az általános gyakorlat szerint a közgyűjtemény a más célra éppen nem használt ingatlanokban kapott időlegesen raktárakat, időközben épületcserekkkel egyre aprózódott a saját épületvágyon is. A múzeum különféle részlegei így a legutóbbi időig teljes széttagoltságban, rossz körülmények között, saját és bérelt ingatlanok sorában léteztek. Ezek a házak a végleges megoldás folyamatos keresése során – az erőösszpontosítási kísérletek következtében – állagvédelemben alig részesültek. Biztonságtechnikai, műtárgyvédelmi fejlesztésre a vegyes tulajdonviszonyok, a szinte állandósult költözések és „természetesen” a pénzühiány miatt sem költött rájuk a fenntartó, minősíthetetlen körülmények között vegetált a gyűjtemény jelentős része. A fentiekből következően több katasztrófa (csőtörés, tetőomlás, betörés) is pusztította az értékes műtárgyállományt. Szakmai szempontból a gyakorta költöztetett,

A tervezett múzeumépület – The planned museum building
Terv – Design: Kapitány József, Ark Studio Kft

soha egy helyen nem tárolt gyűjteményi egységek felelős muzeológusai a raktári rend fenntartásában, a nyilvántartási kötelezettségek ellátásában, az állagvédelem biztosításában lehetetlen elvárások előtt álltak.

A fenntartó megye és a székhelyváros vezetése évtizedek óta keresi közösen a továbblépés lehetőségét. A nyolcvanas évek végén egy jól indult múzeumi célú műemléki rekonstrukcióról az egyházi javak visszaigénylése következtében kellett lemondani. Az épületcserével megkapott, majd a felújítás közben visszaadott belvárosi palotáért – vélhetően az elégtelen érdekképviselet miatt – sem természetben, sem anyagiakban nem kapott kárpótlást az intézmény, de még a felújításra fordított összeg is elveszett számára.

Újabb erőfeszítések, egyeztetések és ingatlancserék eredményeként 1994-ben elkészült egy e célra összevont belvárosi telektömbre az új váci múzeum terve. A koncepció a város főteréről és a Dunaparti sétány felől egyaránt megközelíthető, kellemes pihenőkerttel körülvett, minden közönségforgalmi funkciót ellátó szerény, de igényes épületgyűttest alakított ki a Tragor Ignác Múzeum számára. Az építendő új ház és a legrégebbi épület – mint külső raktár – megtartása együtt jelentett reális jövőképet akkor a váci múzeumnak.

A beépíthetőségi korlátok és az anyagi keretek egyaránt nagyon behatárolták a tervezők munkáját, kicsi, de minden igényt kielégítő múzeumot álmodtak. A korábban meghiúsult tervek sora, a számos, nagy rugalmasságot és kreatív térkihasználást igénylő átalakítási kísérlet tapasztalatait a tervezés során jól lehetett használni. A kialakított telek kapcsolódik a megye egyik legszebb és legkülönlegesebb időszakos kiállítóterméhez, a város egykori ortodox lakossága vallási központjául épült *Görög templom*hoz, mely jelenleg is múzeumi fenntartásban működik. A templommal közös telken nyílt meg 1998-ban a Fehérek templomának kriptaleleteit bemutató *Memento Mori* című tárlat is, tehát a múzeumlátogató közönség számára már „bevezetett” a terület.

1995 nyarán megtörtént az alapkövétel, és 1996-ban – a múzeum fennállásának századik évfordulóján – megkezdődött a Kapitány József által tervezett új múzeumépülethez kapcsolódó műemléki rész felújítása. Vác belvárosában egy múzeum számára megálmodott épület megvalósításával, birtokbavételével reméltük ünnepelni a magyar millenniumot, majd az ezredfordulót. Mindhiába, a beruházás ugyanis 1997 nyaratól forráshiány következtében áll, az új rész kialakítása már nem kezdődhetett meg. A beruházó, Pest Megye Önkormányzata anyagi helyzete akkor drasztikusan megváltozott, képtelenné vált az építkezés önálló finanszírozására. A kiviteli tervek alapján az első fázisban szerkezeti felújításban részesült az új épülettel majdan egységbe kapcsolódó kis barokk lakóház. Ezt – a maga részlegesen befejezett módján – már használatba vette az intézmény. A bérelt és megállapodás alapján használt raktárak átadási kötelezettsége miatt a fenntartó épületet is kényszerült megvásárolni a gyűjtemény jelentős részének elhelyezése érdekében (ami a gyűjteményi raktárak, irodák és a restaurátorműhely elhelyezésére szolgál).

A két érintett önkormányzat – a közös érdeket felismerve, s a feladat súlyát érzékelve – kifejezetten a helyi erők megmozdítása érdekében 1997 elején létrehozta a *Váci Múzeumért Közalapítványt*, amelynek elsődleges célja az építés megvalósítása, az intézmény munkájának segítése. A Közalapítvány egy lendületes beruházási folyamat során képes lehet a régió múzeumbarát magánszemélyeit, támogatást biztosító vállalkozásait, termékeiket felajánló ipari üzemait bekapcsolni az építkezésbe, a ház felszerelésébe. Az építkezés érdekében a fenntartó, Pest Megye Önkormányzata több alkalommal nyújtott be címzett támogatási kérelmet a központi költségvetési alaphoz, eddig sajnos sikertelenül. Idén is elkülönítette költségvetésében a szükséges önerőt, készül a címzett támogatási kérelem ismételt benyújtására, a legutóbbi költségelemzések szerint mintegy *ötszáz millió* forintos beruházást jelentene az építkezés.

A megye, a város és a régió közös érdeke, hogy az új váci múzeum mielőbb felépüljön, hiszen annak működése az élet sok területén hozhat pozitív változásokat. A gyűjteményfejlesztési, műtárgyvédelmi funkciót tekintve az új épület megvalósításával a szakalkalmazottak alkalmas munkafeltételeket kapnának, a gyűjtemény egészséges és szakszerű tárolása, feldolgozása érdekében raktárak (trezor), irodák, műhelyek létesülnének. A közönségforgalom számára látogatható terekben új állandó kiállítás nyílna a régió történetének bemutatására. Az időszakos kiállítóterem alkalmas adna kisebb tanácskozások rendezésére is, a műemlék épületrész pincéje kótar, egyben kulturális rendezvények helyszíne lehet, fogadhatja a helyhiánnyal küzdő kulturális egyesületek programjait. Terveztek oktatótermet az iskolák rendszeres múzeumi foglalkozásai számára, és kutatószobát a múzeum gyűjteményeit használó szakemberek, diákok, helytörténeti kutatók zavartalan munkájának biztosítása érdekében.

Egy jól működő, korszerű közgyűjtemény alapfeladatainak betöltésén túl számos közösségi igényt is kiszolgál. A látogatók múzeumi ajándékboltot és büfét is találnak majd, és igénybe vehetik a hangulatos közönségudvart, ami kisebb szabadtéri rendezvényeket is fogadhat. Ez városi pihenőpark funkciót is betölthet, ahol pad, csendes kert, ivókút nyújt enyhülést. A múzeum így újabb közösségi színtér, s a városból ma hiányzó, a turistáknak pihenési, felfrissülési lehetőséget kínáló információs pont- és emléktárgyszerző hely is lehet. A tervezés kezdetétől gondoltak a fogaték-élő emberekre, az új intézmény minden része akadálymentesen megközelíthető és használható.

A telek és a műemléki környezet adott-ságai egy zárt utcafrontú, alapincézett, egyemeletes, részben galériázott, U alakú épület megépítését teszik lehetővé, ahol a tetőtér ad módot a későbbi belső térnyerésre. Az épület a telket két részre bontja, az egyik munkaudvar a szakmai tevékenység végzésére, a raktárak, műhelyek megközelítésére; a másik telekrészen alakítható ki az árnyas pihenőudvar a telken megvédett fák, s a szabadtéren kiállítható kö emlékek és köztéri alkotások felhasználásával. A terv szerint itt gyűjti össze és vezeti a múzeumba a régi és az új épületrészt egybekapcsoló előcsarnok a többféle irányból érkező látogatóközönséget. Épületen belül a látogatók és a múzeumi dolgozók útja elválik majd, a két rész határán lesz a kisebb csoportok rendszeres képzését szolgáló oktatóterem. A közönségfogadásra, rendezvényekre alkalmas terek a kiállítások működésétől eltérő időpontokban is használhatók lesznek, jól elkülönülnek egymástól. Az egyéb megközelítési lehetőségek ki-

alakításánál is a biztonságos és praktikus működés szempontjait helyezte előtérbe a terv (szállítás, beemelő szerkezet stb.).

Egy korszerű, a lehetőségeivel élő múzeumban rendszeres foglalkozásokon, bemutatókon bővítheti ismereteit a város és a környék diáksága, érdeklődő közönsége. A turisztikai vonzerőt az egy helyre csoportosított, minden alapvető közönségszolgálati elemmel támogatott kiállítások mellett a rendezvények, előadások, vásárok lehetősége is fokozza. Ezek az adottságok a múzeum működésének anyagi hátterét is erősítik, kiszámíthatóbbá teszik, hiszen az alkalmi bevételeken túl állandó támogatók kapcsolhatók az intézményhez a reprezentatív terek használatának lehetősége révén.

Múzeum, zárt ajtókkal

Székelyné Kőrösi Ilona

2004-ben már 80 esztendeje lesz annak, hogy a kecskeméti Városi Múzeum új épületének átadásakor gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter a nyitott múzeumból és annak közművelődési feladatairól beszélt a tekintélyes számban összegyűlt érdeklődők előtt: *„... a modern múzeum nemcsak a tudomány felszentelt műhelye, hanem egyúttal demokratikus intézménynek is kell lennie, amely megkönnyíti a tanulást. Amikor ezt a múzeumot megnyitom, teszem ezt abban a reményben, hogy a kecskeméti múzeum teljes mértékben be fogja tölteni hivatását: amellyel, hogy laboratóriumot szolgálja a tudományos kutatások céljaira, egyben didaktikus, demokratikus intézmény lesz, amely csak javára fog válni Katona József városa kulturális fejlődésének”*. Hasonlóképpen szólt az akkori vallás- és közoktatásügyi államtitkár, Czákó Elemér is: *„... hiszem, hogy a kecskeméti múzeum vezetősége, amely igazán szép, rendkívül értékes anyag felett rendelkezik, úgy fogja ezt az anyagot felhasználni, hogy nemcsak mutat, szórakoztat, gyönyörködtet, hanem tanít és oktat is vele”*.

Az egykori nyári kaszinóból átalakított múzeumépület és az első nagyszabású állandó kiállítás megnyitásának dátuma 1924. július 6. A múzeum története azonban jóval régebbre nyúlik vissza. A kecskeméti a legkorábban létrejött vidéki múzeumok közé tartozik. Alapítási dátumaként 1898 novemberét tarthatjuk számon, amikor is Kecskemét város közgyűlése nagyobb összeget szavazott meg könyvtár és múzeum létesítésére. A gyűjtemény alapja már korábban is létezett, és – Kada Elek polgármester néprajzi és

A jövőben mind jelentősebb együttműködésre készülő térség, a fenntartásra kötelezett megye, és a nagy múltú város közös érdekei, eddigi erőfeszítései indokolják ezt a kulturális és idegenforgalmi jelentőségű beruházást. Sikeres pályázat esetén a beruházó másfél év alatt megoldhatna egy évszázados problémát, és hosszú távra biztosítaná a közgyűjteményi feladat ellátásának kereteit.

A múzeum névadója, Tragor Ignác 1912-ben írta: *„...életet a remény, hogy a nagyközönség megismerve immár közkinccsé tett gyűjteményeinket, fokozottabb mértékben fogadja jó indulatába múzeumunkat és megkedveli szeretett városunkat, mely dicső múltja után fényes jövőt érdemel.”*

A múzeumügy mai barátait is ez a remény élteti.

Museum Construction on the Turn of the Millennium

The first museum in Pest county was created in 1896 in the town of Vác. In the first period of the museum burghers of Vác, who donated their own private collections were the up-keepers as well. Later the museum was run by the town, from 1962 it became part of the county museum system. Since 1990 it bears the name of one of its establishers, Ignác Tragor. The museum collects and preserves the intellectual and material heritage of Vác and of the surrounding 50 settlements. The collections are located in several buildings, but the ever growing number of objects made the issue of finding or constructing a new museum building permanent. In 1994 a plan was completed concerning the realisation of the new museum. The constructing began in 1996 but was stopped the next year due to financial problems. The municipality of Pest county and the town established a public foundation with the aim of completing the project. It is in the interest of the region to open a museum with modern store rooms, adequate exhibition spaces and the required service areas.

régészeti érdeklődésének köszönhetően – folyamatosan gyarapodott. Kada Elek maga is folytatott ásatásokat Kecskeméten és környékén, a néprajzi gyűjtésre pedig Madarassy Lászlót, majd Szabó Kálmánt kérte fel. A könyvtár-levéltár-múzeum intézményegyettes igazgatója Szilády Károly főlevéltárnok volt. Dr. Szabó Kálmánt hivatalosan 1911-től alkalmazták ideiglenes munkaerőként, majd 1912-ben megkapta az újonnan szervezett múzeum- és könyvtáróri állást. A gyűjtemény gyarapítása és az itt folyó szakmai munka már ezekben az években elismerést aratott a legrangosabb szakmai körökben is.

A helyszűke és az ebből fakadó problémák azonban a kezdet kezdetétől rányomták bélyegüket az alakuló intézmény életére, s úgy tűnik, az örökségnek ezzel a részével máig sem tudtunk megbirkózni. Amit a boldog békeidőkben, a hosszú XIX. században vagy a látványos századfordulón nem építettek meg művelt, bátor és előrelátó városvezetők, arra nem került sor a rövid XX. században sem. A múzeumi gyűjtemény a városháza épületében kapott helyet. Az 1895-ben felépült városi színház tervezésekor még több helyiséget szántak a múzeum céljára, de ez a terület a következő évtizedekben egyre szűkült a hivatalok térfoglalása miatt. Kada Elek polgármester a századelőn egy nagyszabású, európai szintű múzeum építéséről álmodott, amely valahol a városközpontban (a városháza és a Rákóczi útra szánt víztorony és Rákóczi-emlékmű között), Lechner Ödön tervei alapján épült volna fel. 1911 májusában megtörtént ehhez az első nagy lépés: a közgyűlés megszavazta múzeum és könyvtár építésére a Baracs puszta eladásából származó nyereséget. (Kada Elek nem sokkal korábban építette a kecskeméti művésztelepet, amit sokan

felhánytorgattak neki a tetemes költség és az intézmény „haszontalansága” miatt. Félő volt, hogy ennyi áldozat után a közgyűlés nem fogja megszavazni a múzeum- és könyvtárépítést. Szabó Kálmán egyik anekdotájában így emlékezett egy Kada Elekkel folytatott beszélgetésre: *„Bugacmonostorra mentem ki vele ásatni a régi pusztaház nagyszobájában az ágy szélén ülve, éppen vetkőződni kezdett, amikor megkérdeztem tőle:*

– *Elek bácsi, nem jobb lett volna-e előbb a múzeum és könyvtár épületét megépíteni, mint a művésztelepet, mert...*

Tovább nem engedte folytatni, felugrott és haragosan kérdezte:

– *Ki mondta neked, hogy ezt kérdezd tőlem?*

– *Nem mondta senki – feleltem – csak úgy eszembe jutott.*

– *Jegyezd meg, hogy a múzeum és könyvtár*

A városi múzeum épülete az 1920-as években – The building of the town museum in the 1920s

épületét meg fogják építeni akkor is, ha én meghalok, de a művésztelepet Kecskeméten soha senki meg nem csináltatja. Egyre még figyelmeztettek, hogy a múzeummal a városházáról ki ne hurcolkodj addig, amíg új épületet nem építenek. Hadd szoruljanak!”

Az 1911 júliusában bekövetkezett kecskeméti földrengés és a vele járó óriási anyagi kár elodázta az új múzeumépület tervét. 1913-ban meghalt Kada Elek polgármester is, aki az ügy legfőbb ébrentartója és pártfogója volt. Az 1914-ben elhunyt Lechner Ödön helyett bizonyára találhattak volna más építészt, de az első világháború idején – érthetően – ismét másfelé fordult a figyelem. A múzeum számára 1914-ben kijelölt újabb helyiségeket katonai célra foglalták le. A múzeumépítés konkrét tervei csak a háború után kerültek ismét napirendre. 1922-ben vásárolta meg a város a vasútkertben álló *nyári kaszinó* épületét, vagyis a ma is itt működő Katona József Múzeum épületének középső részét, ahol az egykori kiállítási bejárat is található.

Az 1875-ben épült kaszinót két új szárnyal bővítették, alattuk alagsorral. Az építkezés és az 1924 júliusi múzeumavató mind a város, mind a múzeum életében jelentős kulturális esemény volt. A korabeli sajtó, némi túlzással, kultúrpalota létesítéséről szólt. A 80 éve tartó visszafejlődést és az épület mai, lepusztult állapotát látva, azt mondhatjuk: a maihoz képest valóban az volt.

A szakmabeliek öröme azonban már akkor sem lehetett maradéktalan. Szilády Károly szerint a múzeumot egyik skatulyából a másikba zsúfolták, a 7 kiállítóterem mellett raktározásra, gyarapodásra alig maradt hely. A vasútkerti épületet nem végleges megoldásnak szánták, ám ebben ő már akkor kételkedett: „Ha én az épület ideiglenességét tíz évnél is többre terjedőnek sejttem, nemcsak az időknél nehéz volna az oka. A múzeum húsz éve vár méltó elhelyezésre – ma tervezett elhelyezésében is egyik fő mozgató ok, hogy útban

van a Városházán. Bár csalódnám.” A kis létszámmal működő intézmény a két világháború közötti években mintaszerű szakmai és közművelődési munkát végzett. Rangos szakmai rendezvények kerültek Kecskemétre, mint a Múzeumok és Könyvtárak Szövetségének Kongresszusa vagy a Régészeti Társulat és a Néprajzi Társaság vándorgyűlése.

Kiállítási részlet a múzeumban 1920 körül
Exhibition detail from the museum in the 1920s

A második világháború utolsó hónapjai a múzeum számára tragikus veszteségeket hoztak. A gyűjtemények legértékesebb darabjait mentés céljából Koháryszentlőrincre szállították, az e célra kijelölt épületet azonban találat érte. Súlyos károkat szenvedett a múzeumépület is, amelyben 1945-ben orosz tankjavító műhely működött. Az újjáépítés és újjászervezés munkáját 1946-tól több egymást követő igazgató és munkatársa végezte. Az 1950-es évek végén Szabó Kálmán, egykori múzeumigazgató (aki politikai okokból persona non grata lett) gyűjtésekkel, vásárlásokkal igyekezett pótolni a néprajzi gyűjtemény veszteségeit.

1962-től szervezetenként új korszak kezdődött a múzeum életében: a megyei múzeumi hálózat kialakításakor a Bács-Kiskun megyei Múzeumigazgatóság székhelye lett. Kecskemét 1950-től volt megyeszékhely, amelynek fejlesztésére a következő évtizedekben jelentős összegeket fordítottak. A 60-as, 70-es években a múzeum működéséhez is adottak voltak a feltételek. Volt állandó kiállítás – amelyre sokan ma is nosztalgiaiával emlékeznek –, és időszakos kiállítások tucatjai kerültek megrendezésre. (Ezek között voltak komoly szakmai teljesítmények, és természetesen olyanok is, amelyek párt- és állami elvárások kielégítését szolgálták.)

A Katona József Múzeum épülete jelenleg
The building of the József Katona Museum today

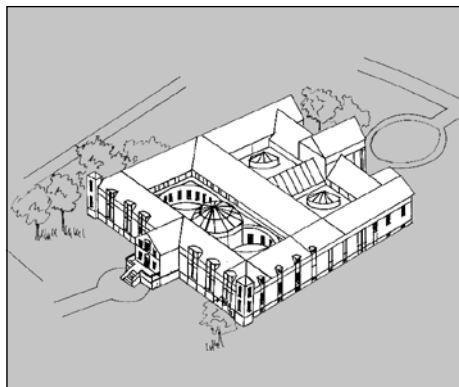
Az 1960-as évek végén merült fel újra a múzeumépítés, illetve bővítés igénye. A meglévő épület kiegészítésére a tervrajzok is elkészültek. Az építkezés elmaradását így utólag csupán azért nem fájlatjuk, mert a bővítés terve az akkor Kecskeméten is divatozó szocreál szellemében készült.

Néhány évvel később a meglévő, régi, patinás kecskeméti épületek múzeumi célú hasznosítása került napirendre. (Egy időben a muzeológusok rendszeres feladatává vált az éppen aktuális épületre hasznosítási tervek, kiállítási forgatókönyvek készítése, amelyekből aztán nem lett semmi.) Ezek a rangos épületek persze nem a múzeum, mint intézmény megbecsülése okán kerülhettek szóba, hanem azért, mert akkor pillanatnyilag fölöslegessé váltak. A Cifrapalotából például vadonatúj székházba költözött a Szakszervezetek Megyei Tanácsa...

Nem valósult meg az Ókollégiumba költözés sem, amelyről szintén azt mondhatjuk utólag: milyen szerencse, hiszen azóta már visszakapta az egyház. Azt pedig tudjuk, hogy a gyűjtemények költöztetése milyen veszteségekkel szokott járni. A rendszerváltás táján újabb remények villantak fel (belvárosi épületektől a legtávolabb eső orosz lakatnyákig) és hamvadtak el. Minden bizonyos mulasztottak, akik a múzeum érdekeit voltak hivatva képviselni, hiszen a jó ügyek menedzselésének, a lobbizásnak, a „kijárásnak” ekkor – és ma is! – talán még nagyobb jelentősége van, mint anno..., az „átkosban”.

A legutóbbi két évtizedből még két olyan mozzanatot kell megemlíteni, amelyek megpecsételték a Katona József Múzeum és az épület sorsát. A nyolcvanas években a „múze-

um kebeléből” több olyan intézmény jött létre, amelyek új épületet is kaptak. Ettől kezdve az „anyamúzeum” (régészeti, történeti, néprajzi gyűjtemények, fotó, adattárak, technikai részleg, restaurátorműhely, igazgatóság) elfelejtődött. Olyannyira, hogy míg 5, 10, 15 éves intézményeket ünnepeltek, a múzeum-alapítás 100 éves évfordulójáról 1998-ban mindenki elfeledkezett, mindenekelőtt ugyanaz a fenntartó. (A rendszerváltástól a kultúra, a múzeum, az identitástudatot is ápoló időtálló értékek, a szakmai munka megbecsülését vártuk... Az a tény, hogy a Katona József Múzeum Kecskeméten van, de fenntartója a Megyei Önkormányzat – amelynek Kecskemét Megyei Jogú Város nem tagja – a fentieket sokdrangú kérdéssé tette.)

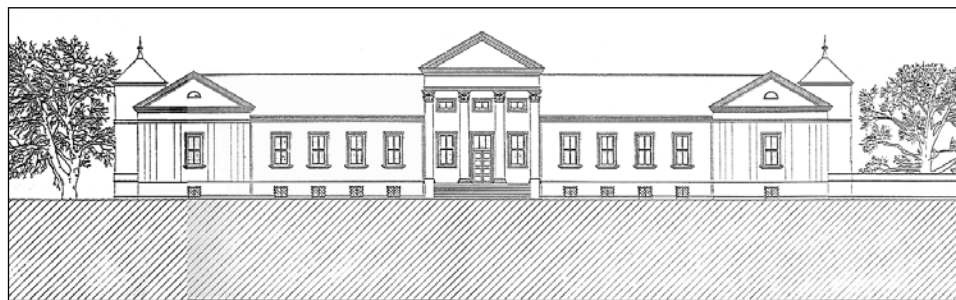

tatarozásra, festésre, mázolásra, abból országos botrányt csinálnának.) Hogy kinek a felelőssége, ki mulasztott legtöbbit a múltban, döntsék el az illetékesek. Az azonban bizonyos, hogy a vasútkertben álló, elhanyagolt épület ma a város és a megye egyik szégyene. Úgy tűnik, e szégyen terhére csak az épületben dolgozók közül érzik néhányan, ők viszont egyre súlyosabban, ráadásul nem is vethetik le négyvéneként.

Tízegynéhány évvel ezelőtt írták egy kecskeméti kiadványban: „Jelenleg fontosabb célokra kell a pénz, holnap sürgősebb lesz a könyvtár felépítése, de holnapután a múzeum következik”. A könyvtár már régen felépült, már „holnapután”, a XXI. században vagyunk. Vajon lesz újra múzeum a vasútkerti lepusztult kaszinóból?

A muzeológust nem szokás megkérdézni, de ha mégis feltennék a kérdést: mi lenne a szakmai szempontból elfogadható, ám viszonylag szerény és reálisnak mondható megoldás, akkor a sok-sok elvetett ötlet és kényszermegoldási terv helyett bizonyára megnevezne egy olyat, amelynek a megvalósítása új életre keltene a múzeumot. Ez Gerzsényi Gábor építész bővítési terve, amelyet – Kerényi József tanít-

Gerzsényi Gábor terve a múzeum épületének bővítésére – The plan by Gábor Gerzsényi for the expansion of the museum building

A közelmúlt másik fontos mozzanata az 1996-ban történt átszervezés. Ekkor a kiállítások megszűntek, a kiállítótermek helyén dolgozószobákat és raktárakat alakítottak ki. A Katona József Múzeum tehát, mint kiállítóhely ezen a helyen megszűnt. Kiállításai a Cifrapalota épületében kerülnek megrendezésre (amely önálló osztály, s amelyet elsősorban Képtárként tartanak számon). Állandó kiállítás már régóta nincs, s most az időszaki kiállítások lehetősége is leszűkült. Gyakorlatilag ma Kecskeméten egy angyalföldi vagy kaposvári kortárs képzőművésznek sokkal nagyobb esélye van *múzeumban* történő bemutatkozásra, mint a múzeum saját gyűjteményeinek közművelődési és oktatási célú bemutatására.

S eközben a kiváló helyen, zöldövezetben fekvő múzeumépület felújítás és bővítés helyett egyre csak pusztul. (Ha egy börtönben vagy iskolában ennyi ideig nem kerülne sor

ványaként – még 1995-ben készített, s amely megfelel a múzeumi funkcióknak, tiszteletben tartja az eredeti épületet és szervesen illeszkedik a környezetbe.

Museum Behind Closed Doors

The József Katona Museum in Kecskemét is not in an enviable situation nowadays. The museum, established in 1898, obtained its own building in 1924. Even at the beginning it was clear that the seven exhibition halls and the store rooms would not be enough for the expanding institution, new plans for the further construction were made only in the late 1960s. However, the realisation of these plans was cancelled, the expansion of the collections had to be handled under the same circumstances. In 1996 the structure of the museum was transformed: the exhibitions were closed down in the building, offices and store rooms were created instead. The future of the museum is uncertain, nevertheless one only can hope that the decision makers will realise the importance of the developing of the museum in Kecskemét.

Egy sajátos múzeumi szervezet a leépülés és a kibontakozás horizontján

Limbacher Gábor

Nógrád megyében 1891-től 1954-ig egyedül a Nagy Iván alapította Nógrádvármegyei, majd Palóc néven nevezett múzeum működött Balassagyarmaton. Ekkortól fokozatosan létesültek irodalmi emlékházak (1954 Horpács, 1964 Csesztve) és tájházak (1964 Hollókő, 1971 Bánk), illetve 1959-ben Munkásmozgalmi Múzeum Salgótarjánban és Partizán Emlékház Karancsberényben (1969). A hálózattá bővülő múzeumi terület központja a balassagyarmati Palóc Múzeum, amely az 1962. évi tanácsi fenntartásba kerüléstől lett megyei múzeum. Természetes módon itt koncentráltak a megyei muzeológiai gyűjtemények, és ide tartozott az ország első szabadtéri múzeuma, az ú.n. Palóc fundus (1932 Balassagyarmat).

Az 1970-es évek elejétől egy politikai-közigazgatási motiváltságú, sajátos kísérlet valósult meg Nógrád megyében, profiltisztítás néven. A balassagyarmati gyűjteményeket a közvetlen helytörténet és a néprajz kivételével széttelepítették Salgótarjánba (legújabb kori történeti muzeológia, közte az irodalom- és művészettörténet), Szécsénybe (régészet és 1848 előtti történeti muzeológia) majd Pásztóra (természettudományos muzeológia). Ilyen módon gyűjtőköre és gyűjteménye alapján minden nógrádi múzeum megyei vagy annál nagyobb hatókörű lett, és az egy muzeológiához tartozó szakemberek együtt, egy múzeumban alakíthatták ki szakmai tevékenységüket (a történet és helytörténet kivételével, mely utóbbi Balassagyarmaton és Szécsényben gyűjteménnyel és muzeológussal is rendelkezett). A múzeumigazgatóságot Salgótarjánba telepítették.

Az 1990-es évtized Nógrádban nagy változásokat hozott. Az időszak kezdetén fől számolták a karancsberényi emlékházat és az időközben kialakított mátraalmási művésztelepet. De a legdrámaibb változás a személyi létszám – összességében – csaknem felére apadása volt. Szükségből erényként a történeti muzeológia is profiltisztává vált, a balassagyarmati és szécsényi történész kolléga „leépítésével”. A dráma azonban csak a következményekkel bontakozott ki: a gyűjteményvezető muzeológus nélkül maradt szécsényi múzeum szomszéd községi múzeumból szimpla fondorlattal egy egész kamionnyi műtárgyat raboltak el, Balassagyarmaton pedig a történész kolléga a gyűjtemény javarészt a város különböző intézményeihez telepítette, „nehogy ez is Tarjánba kerüljön”. A „tisztává” profilírozott történeti szakág nem bizonyult

A Nógrádvármegyei Múzeum 1914-ben létesült székháza, a mai Palóc Múzeum, Balassagyarmat
The central building of the Nógrád County Museum, built in 1914, today the Palóc Museum, Balassagyarmat

működőképesnek, a szécsényi veszteségek mellett a balassagyarmati „elmenekített” gyűjteményrészről is kiderítette az elmúlt két esztendő „múltárgnyomozása”, illetve revíziója, hogy ennek jelentős része eltűnt vagy megsemmisült. Ezen felül a megyei régészeti szakágnál és a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban csupán egyetlen muzeológus maradt, a többször megismételt múzeumigazgatói pályázatra jelentkező sem akadt.

Leépülés nem pusztán létszámában történt, az épületállomány is számottevően elöregedett a felújítási lehetőségek hiányában. Az egyéb költségek szűkösségét is figyelembe véve, az alkalmazotti inaktivitás vagy csökkent teljesítőképesség jelei is mutatkoztak. Mindezek hatására a múltárgraktárnak használt benzúrfalvi kúria salgótarjáni gyűjteményi részét könnyező házigomba fertőzés érte, folyamánnyaként 2000 tavaszán eszközölt múltárgmegsemmisítéssel. E tényállás azonban régi elmaradásokkal függ össze. Már a vármegye 1910-es években épült múzeumi székháza is az eredeti tervek átdolgozásával valósult meg: pénzühiány miatt a raktár-épületszárny elhagyásával. Az 1970-es években épült salgótarjáni múzeum esetében a raktárépület a beruházás második ütemét képezte, megvalósítása elmaradt. A jelentőségében

alábecsült raktározási funkció így nagyrészt a múzeumoktól többé-kevésbé távoli, külső raktárakban valósult meg. A balassagyarmati múzeumé Nógrádgárdonyban (13 km), a salgótarjáni és szécsényi intézményeké Benczúrfalván (25, ill. 4 km). Ez utóbbi épület teljes területén elterjedt a könnyező házigomba-fertőzés, ezért a raktározást itt föl kellett számolni a 2002. év folyamán.

A Nógrádban kialakított múzeumi szervezet jogszabályi téren mintegy másfél éves döntés-előkészítő munkát okozott, az 1997. évi CXL. törvény életbelépésekor. A fent vázolt folyamat fejleményeként ugyanis nincs olyan központi múzeum, amely megyei múzeumként irányítaná, segíthetné a kisebb táj- vagy tematikus múzeumokat. A minisztériumi egyeztetéseket is alkalmazó döntéshozatal végül azt eredményezte, hogy a fenntartó 2000. január 1-jétől az egész megyei szervezetet egyetlen intézménnyé integrálta *Nógrád Megyei Múzeum* néven, melyben a korábbi négy intézmény intézményegységekkel változott. A jogszabályi nehézség így csupán csak enyhült, mert a megyei múzeum nyilvánvalóan központi intézmény a szervezeten belül, Nógrádban viszont a központ és az egész szervezet egybeesik, ami nem ellentmondás nélküli besorolás.

Az önkormányzatok szemszögéből is prob-

A Nógrádi Sándor Múzeum 1980-ban átadott épülete, ma Nógrádi Történelmi Múzeum, Salgótarján
The building of the Sándor Nógrádi Museum, opened in 1980, today the Nógrád Historical Museum, Salgótarján

lematikus a kialakult helyzet. A változtatások Balassagyarmaton a Palóc Múzeum jelentős mértékű elszigetelődését vonták maguk után. A „mi múzeumunk” igénye egy külső, megyei befolyástól mentes, saját honismereti gyűjtemény és kiállítóhely alapításához vezetett. Emellett meg-megújuló kísérletek történtek az elszármaztatott történelmi anyag és az irodalomtörténelmi muzeológia (Madách, Mikszáth) Balassagyarmatra telepítésére. Legutóbb 2002 szeptemberében hozott erre vonatkozó határozatot a város képviselőtestülete. Pásztón máig ható érzékeny sebeket okozott, amikor – az egyébként méltatlan helyzetből – elszállították a helytörténelmi műtárgyanyagot.

Ilyen körülmények között a 2000 nyarán munkába lépő új igazgató a kvázi gazdátlan-ná vált gyűjtemények és kiállítóhelyek szakemberekkel való ellátására, a balassagyarmati és a szécsényi múzeumok esetében öt helyre széttagolódott raktárviszonyok koncentrálására és korszerűsítésére törekedett. Szakmai segítséget kért az ágazati minisztérium munkatársaitól és a szakfelügyelettől a múzeumi szervezet törvényi előírások szerinti kialakítása, integrálása tárgyában. A felügyeleti szervekkel folytatott egyeztetések alapján a feladat világos volt: a sürgős műtárgyvédelmi intézkedések megtétele dologi és személyi téren egyaránt úgy, hogy kibontakozhasson a megyei múzeumi terület szervezeti-szerkezeti reformja annak érdekében, hogy minimális fajlagos költség mellett maximális hatékonysággal teljesülhessenek a múzeumi alapfeladatok. Minél közelebb hozni egymáshoz a muzeológust és a múzeumi műtárgyraktárat, minél kevesebb épületet és fűtendő, biztonságot garantálható falfelületet! Másik modellszintű

reform-elképzelés az volt, hogy a múzeumi feladatok ellátásában érdekelt turisztikai funkciókkal, illetve intézményekkel egymást segítő kapcsolódási pontok alakuljanak ki. Cél a múzeumi működés feltételeinek, eredményességének javítása, a kölcsönös érdekek mentén (pl. Madách-szalón, Mikszáth-fogadó, Dzsentri-szálloda). Egy ilyen típusú integrált intézményhálózati modell célszerűsége számos megfontolást, szakmai előkészítést, összességében megvalósíthatósági tanulmányt igényelt. E feladat elvégzésére éppen pályázati lehetőség is nyílt, azonban az önerő vállalása, és még inkább a megvalósíthatósági tanulmány pozitív kimeneteléből adódó további beruhá-

A XVIII. században épült Forgách kastély, ma a Kubinyi Ferenc múzeum épülete, Szécsény
The Forgách manor-house built in the 18th century, today the building of the Ferenc Kubinyi Museum, Szécsény

zási igény a fenntartó megyei önkormányzat erejét meghaladta volna.

A benzúrfa raktár felszámolása viszont mindenképpen alternatív megoldást kívánt. Ennek érdekében a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala áttekintette lehetőségeit. Meg kellett állapítania, hogy nagyobb szabású fejlesztésre csak központi források bevonásával lenne mód, az ilyen típusú pályázati kapacitásokat viszont az egészségügy és a szociális terület folyamatban lévő fejlesztései több évre előre lekötik. E realitás értelmében fenntartónk a meglévő épületállományában kereshetett megoldást. Felszabadítható épületként csak a Megyei Gyermekvédelmi Központ felsőpetényi óvodája jöhetett számításba, melynek raktárrá alakítása érdekében a fenntartó jelentős anyagi áldozatokat is vállalt. Kétségtelen, hogy e terv megvalósulása a továbbra is szűkös alapterület mellett a közvetlen műtárgyraktározás javulását kínálta, viszont a szécsényi és balassagyarmati múzeum, illetve a műtárgyraktár közötti távolságban a korábbiakhoz képest is növekedést jelentett (53 ill. 35 km). A múzeumvezetés a tervről úgy vélekedett, hogy – nem megsértve a korábbi századokat – a XVIII. századi megoldás helyett XIX. századit kínál – a XXI. században. Fölhívta a figyelmet a távolságból adódó veszélyekre és többletköltségre. Ugyanakkor el kellett ismernie a fenntartó saját lehetőségeinek korlátait és kényszerpályáját. A helyzet szakmailag előnyösebb megoldása érdekében azonnali segítséget kért a minisztériumtól, és az országos igazgatói értekezleten is amellet érvelt, hogy központi támogatásra van szükség, hogy jövőképes és modellértékű megoldás születhessen.

A jelen realitás az, hogy a megyei önerő nem teszi lehetővé, hogy a most drágább,

A pásztói múzeum egyik kiállítóhelye, a középkori iskolamester ház, Pásztó
One of the exhibition places of the Pásztó Museum, the medieval schoolmaster house, Pásztó

Fotók – Photos: Buda László

A Special Museum Organisation on the Horizon of Decay and Development

Until 1954 there was only one museum in Nógrád county, namely the Palóc Museum in Balassagyarmat, from then on several memorial houses, country houses were open for the public and it was the Palóc Museum which became the central institution of the Nógrád county museum network. The 1990s brought significant changes: the memorial house in Karancsberény and the art colony in Mátraalmás were closed, the number of the museum staff in the county decreased by half. The consequences of the decrease were tragic: the worst example being, that a whole truckload of works of art were stolen from the storage of the museum in Szécsény after the head of collection had been removed. The condition of the museum buildings were not efficient either: the example of Benczúrfalva must be mentioned, where house-fungus infection destroyed the collection stored in the manor-house. Although the county museum system has been reorganised, museum development needs not only municipal but governmental help and needs it rapidly.

de hosszabb távon olcsóbb és szakmailag problémamentes megoldáson fáradozhasunk. Bár a szakfelügyelet elfogadhatatlannak tartja a felsőpetényi megoldást, megyei erőforrásokból – egy hátrányos helyzetű megyében – ez a legjobb megoldás.

Lehet-e XXI. századi raktározási, múzeumfejlesztési megoldás Nógrád megyében?

A szándék megvan rá mind az intézmény, mind fenntartója részéről. Mi kell még? Központi odafigyelés és anyagi segítség, például meghívásos pályázat formájában. Jó ideje reméljük, hogy van rá, lesz rá parlamenti –kormányzati lehetőség, hogy a különféle elképzelések megmértelessenek és megvalósulhassanak a köz javára.

A gyöngyösi Mátra Múzeum (Orczy-kastély és -kert) felújítási programja

Füköh Levente

A 2002. év újabb kiemelkedő állomás a gyöngyösi Mátra Múzeum 1887 óta tartó történetében. Az esztendő végére készült el a múzeum új fejlesztési koncepciója, mely muzeológusok és építész szakemberek összehangolt munkájának eredményeként egy olyan komplex intézmény, melyben helyet kap a klasszikus múzeumi kiállítás, a múzeumi háttérrel működő természet- és környezetvédelmi oktatócentrum, a város kulturális színtereinek növelését biztosító kisméretű szabadtéri színpad, s nem utolsósorban a Mátrába irányuló idegenforgalom egyik központja.¹

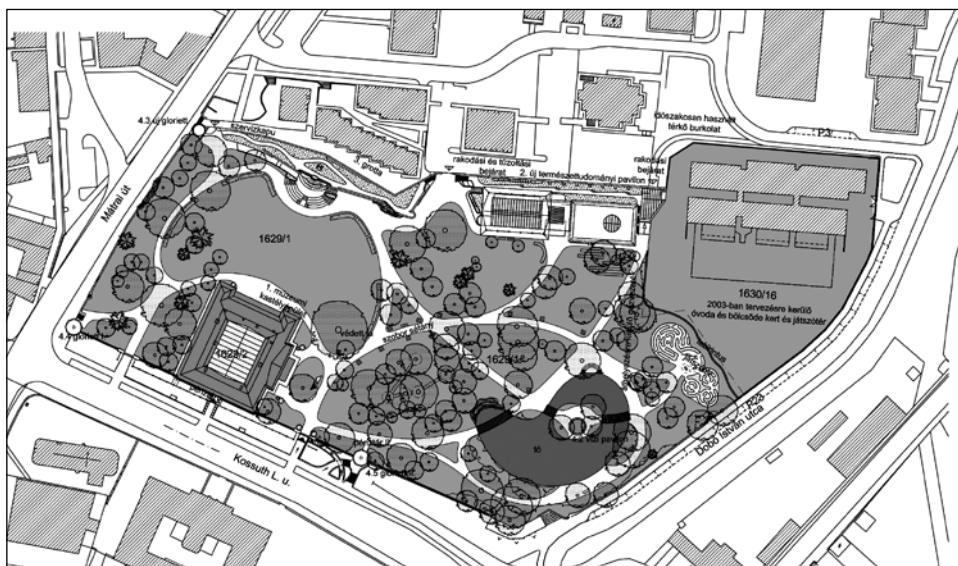
A jelenleg a Mátra Múzeumnak helyet adó kastély korai változata a XVIII. század végén épült. Ekkor, az egykori udvarház helyén 1770-ben jött létre az U alakú barokk stílusú emeletes kastély, melynek építetője Orczy Lőrinc. Mivel a család ún. központi kastélya Tarnaörsön épült fel, a gyöngyösi épület feltehetően alkalmi eseményeknek – mint például vadászatok – adott otthont. A kastély mai épített formáját az 1824-26-os átépítés során nyerte el. A leromlott

műszaki állapot mellett az átépítést indokolta, hogy a kastélyt öröklő II. Lőrinc ide költözött családjával, s így most már nem időszakosan használták az épületet. A kor divatirányzatának megfelelően klasszicista stílusban építették át. A korábbi U alakú épületet ekkor zárták be észak felől, s ezzel létrejött a ma is látható állapot a zárt belső udvarral. Az épület külső homlokzati megjelenésével ellentétben a déli és nyugati szárny belső kialakítása során megőrizték a barokk tereket. A kastély körül ekkor alakították ki a közel 6 hektár nagyságú angolkerteret, melynek meghatározó eleme volt a neogót stílusú ún. orangerie, amely délszaki növények, citrom- és narancsfák, kávécserejk stb. átteleltetésére szolgált. A család 1937-ben a kastélyt 240 ezer pengőért a városnak eladta. A vétel nem titkolt célja volt, hogy a Mátra Múzeumnak végleges otthont teremtsenek. A vétel egybeesett a múzeum 50 éves alapításával. Guba Pál, a múzeum akkori igazgatója az emeleti részen kastélymúzeumot kívánt berendezni, aminek alapját a kastély teljes épületben itt hagyott berendezése és a kastélyban található gyűjtemények biztosították volna. A múzeumvezető kérése a pénzügyi nehézsé-

gekkel küzdő város vezetése előtt nem talált meghallgatásra, s a berendezési tárgyak és a gyűjtemények régiségkereskedőkhöz vándoroltak. Ezzel megkezdődött a kiürített épületnek az a kálváriája, amely 1984-ben jutott nyugvópontra, amikor az időközben újjáalapított Mátra Múzeum teljesen birtokba vehette az épületet.

Mint a fenti bevezetőből is kitűnik, nem egyszerűen épületfelújítást tervezünk, hanem olyan múzeum megvalósítását, melynek egy-mással szoros kölcsönhatásban álló elemei – a kastély, a megújuló park, a park két új épülete és az új tó – egyetlen összefüggő egészet alkotnak, s ez az egység biztosítja a megfogalmazott célok megvalósíthatóságát. A város szívében, a gimnázium és a Szt. Erzsébet-templom szomszédságában fekvő múzeumpark így egyszerre lehet a pihenés és kikapcsolódás helye, nyújthat esztétikai élményt, válhat az országban egyedülálló idegenforgalmi és múzeumi látványossággá, mindezek mellett pedig kitűnő oktatási helyszín is lehet.

Döntő fontosságú, hogy a felújítási program sorrendje, ütemezése tegye lehetővé a jelenleg mindössze az Orczy-kastély termeibe zsúfolódó

A múzeum fejlesztési terve – The museum's development plan

Mátfa Múzeum folyamatos működését. Ennek érdekében először az új természettudományi pavilon megépítésére van szükség, mely megszüntetné a kastélmúzeum reprezentatív és műemlékileg értékes termeinek zsúfoltságát, átvéve mostani kiállításainak több mint a felét; egyúttal pedig megoldaná a teljes társadalomtudományi gyűjtemény együttes raktározási gondjait. Az új kiállító-pavilon megnyitását követné a kastély műemléki felújítása, az eredeti barokk szobabeosztások visszaállításával kialakítandó kiállítási terek rekonstrukciója. Az épületekkel párhuzamosan megkezdődne a park mikroklímáját is biztosító védőkerítés kialakítása az egykori tervek alapján, és a park revitalizációja angol tájképi kertként, mely kiegészülne a vízi élővilágot rendhagyó módon feltáró tóval. Végül megépülne a „grotta”, a félig a földbe sülyesztett „álbarlang”, ez a mesterséges dombhat rejtene magába a park-üzemeltetés tereit és a kis múzeumi kávézó-éttermet is.

A tervezés során fokozott figyelmet kellett szentelni annak a ténynek, hogy a kastély annak idején kevés ember befogadására készült, s ez igen komoly közönségforgalmi problémákat okozott már az eddigiek során. Az épületnek nemcsak a jelenlegi műemléki értéket és korábbi építészeti emlékeket kell megmutatnia, hanem meg kell felelnie azoknak a követelményeknek is, melyek egy XXI. századi múzeumtól joggal elvárhatóak. A teljesség igénye nélkül említsem meg, hogy mind ez ideig nem volt csatornázva az épület, vagy az átépített szűk folyosók, meredek lépcsők nem tették lehetővé a mozgáskorlátozottak számára a kiállítások megfelelő látogathatóságát. A múzeumnak az elmúlt évben több mint 100 ezer látogatója volt, mely egyik oldalról öröndetes, másrésztől viszont a megfelelő közönségforgalmi helyiségek, fogadóterek hiányában igen nagy nehézségeket okoz. Terveink szerint a felújítás után ezek a hiányosságok megszűnnek, mert az építészeti és muzeológusok közös munkájának eredményeként most átgondolt, s nem a pillanatnyi

érdekeket szolgáló munkálatok kezdődnek. Röviden tekintsük át az új múzeumi együttes legfontosabb elemeit.

A Természettudományi Pavilon

A kertben egykor helyet kapott üvegház (orangerie) ötlete nyomán készültek el egy olyan épület tervei, mely komplex hasznosíthatósága révén sokrétű múzeumi funkciókat tehet eleget. Itt kap helyet a háromszintes természetrajzi kiállítás, egy trópusi esőerdőt bemutató növényház, benne időszakosan működtetendő lepkeház és terráriumok, múzeumpedagógiai célokat segítő oktatóhelyiségek, a természettudományi gyűjteményekhez és a múzeumban folyó szakmai munkákhoz szükséges laboratóriumok, a társadalomtudományi gyűjtemények (történettudomány, néprajz, vadásztörténet, képzőművészet) korszerű, az állagmegóvási követelményeknek eleget tevő raktári terei és kiszolgálóhelyiségek.

Az értékes kertfelület megőrzése céljából is döntöttünk úgy, hogy az új épületeket, így a pavilont is a visszaépített északi kerítésre fűzzük fel. A pavilonon belül múzeumi-idegenforgalmi szempontból három részegység hangsúlyos:

1. *A Mátfa élővilága* (állandó természetrajzi kiállítás). A Mátfa hegység élővilágának bemutatása az élővilág színteztettségének megfelelő formában. Az elmúlt évtizedek tapasztalatait figyelembe véve ez az a kiállítás, mely a szó jó értelmében igen populáris, ezért a tervezésnél sok látványelem (pl. diorámák) megépítésével számolunk.

2. *„Növényház”*. Ebben a blokkban kerül elhelyezésre a főként trópusi, szubtrópusi növényeket bemutató kiállítási egység. Tematikailag és térkiképzésileg ide kerülnek a jelenleg is látható élő halak, kételtűek és hullók, akváriumokban és terráriumokban elhelyezve. Ugyancsak itt kerül kialakításra a lepkeház.

3. *Oktatószoba*. A laboratórium rendszerű és kb. 16 fős csoportlétszám befogadására

alkalmas tér, kettős funkciót tölt be, oktatási és sajátos kiállítási feladat számára kialakítva. A kiállítások közül itt kap helyet az ún. mikrovilág bemutatása.

4. *Raktárak*. A múzeumi raktárak az épület kétszintes északi traktusának tereiben megfelelő légtechnikai kezeléssel elhelyezhetők. Így kb. 440 m² raktározási helyet kapunk.

A kastély

Az egykori kis lakókastélyban, az előcsarnok nélkül működő épületben a legégetőbb feladat a központi közönségforgalmi tér biztosítása, még akkor is, amikor az épülő új természettudományi pavilon révén bizonyos forgalom-megoszlás lesz a két épület között. Ugyanis a kiépülő múzeumpark a maga teljességével olyan új vonzerőt jelent majd, ami bizonyosan megtöbbszörözi az ide látogatók számát.

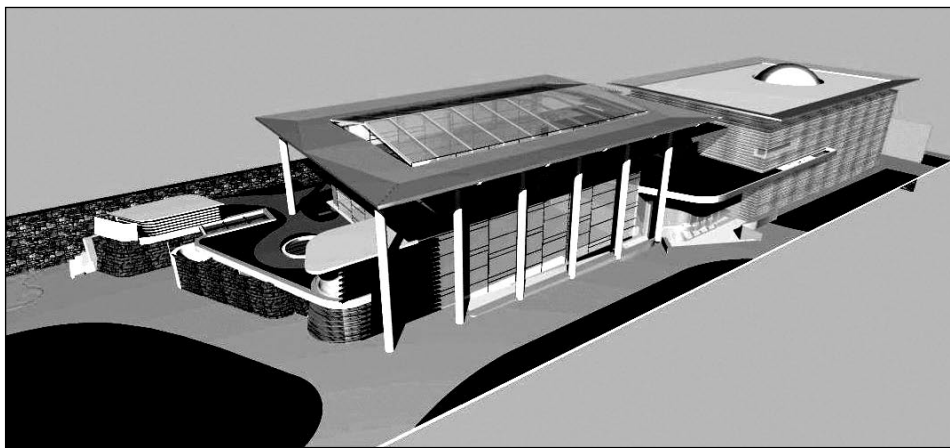
A fő műemlékvédelmi koncepcionális kérdés az udvar lefedése. Tanulmányozva a külföldi és hazai példákat (Budai Vár, Budapesti Történeti Múzeum Barokk Udvar), megállapítható, hogy az udvar egy könnyed szerkezetű üvegtetővel lefedve megsokszorozza az épület használhatóságát, megfelelően kialakítva (tetőcsatlakozás az udvari párkány felett; egyenes, tiszta szerkezeti vonalak) műemléki érdekeket nem sért, valamint üzemeltetési szempontból csökkenti az épület fűtési költségeit. A tetőszerkezet és a fedés – a régi tetőkontúr megtartásával – teljes felújításra szorul, így a két tetőszerkezet csatlakozási csomópontjának kialakítása nem okoz problémákat. Az üvegtető velejárója egy légtechnikai gépház is, melyet kívülről láthatatlanul, a megerősített földemű, új tetőszerkezetű tetőtérben lehet elhelyezni.

A fentiekben túl a lefedés mellett szól a régészeti falkutatás azon eredménye is, mely szerint a kastély zárt falas ablakos udvara egykor két szinten nyitott árkádíves, északra néző U alakú folyosós barokk udvar volt, s csak a klasszicista átépítés idején vált építészeti nem túl értékes, észak felől is zárt belső udvarrá. E Gyöngyösön egyedülálló barokk emléket jelentő árkádíves udvar visszaállítása mindenképpen kívánatos, mely mellett finom átmenettel az északi klasszicista szárny is bemutatatható marad. A nyitott árkádíves viszont feltételezik az udvar zárt, fűtött térként való kialakítását.

A zárt udvarról nyíló boltíves barokk terem lehetőséget biztosítanak egy korszerű, enteriőr jellegű kiállítás-sorozat tervezéséhez, melyben a – hagyományokkal szakítva – leginkább enteriőr jellegű kiállítások készíthetők a ma jellemző, nem ritkán bemutatóraktár jellegű kiállításokkal szemben. Az átépítéssel kialakuló 7-8 terem lehetőséget ad Gyöngyös és környéke történetének (elsősorban az életmód változásának) bemutatására.

A park

A kastélypark felújításánál „angolkert” típusú revitalizáció jöhet szóba. Ez a környezettel

*A Természettudományi pavilon terve
The design of the natural history pavilion*

*A kastélyudvar lefedése
The covering of the mansion's court*

tökéletesen harmonizáló megoldás a már védett természetvédelmi értékek további sorsa szempontjából is ideális.

Vízi élővilág bemutatása (kerti tó pavilonnal). Az angolparkokban a kerti tó gyakori, ezért is indokolt, hogy a revitalizáció során a kertben azon a helyen, ahol a jelenlegi faállomány ritka, egy 1200-1500 m² felületű tó kerül kialakításra. Ez a vízfelület és élővilága mind esztétikai, mind biológiai, mind mikroklimatikus szempontból fontos. Újabb speciális élőhelyeket teremt az állandó vizet igénylő növény- és állatvilág bemutatására.

A „Grotta”. Az angolkertek szintén kedvelt eleme a műbarlang, olasz nevén grotta. A félig földbe süllyesztett barlangszerű grotta a park használatához nélkülözhetetlen fenntartási helyiségeket, egy kis múzeumi kávézó-éttermet és a parkközönség által használt WC-blokkot is magában rejt. A terep lépcsőzésével kisméretű, szabadtéri előadótér jöhet létre a kávézó fogyasztótere előtt, mely egyúttal nyáron teraszul is szolgálhatna. A grotta növényzettel borított sziklás felülete lehetőséget ad a Mátrára jellemző délies kiettségű sziklagepek növényeinek betelepítésére.

Botanikus kert. A park északi oldalán, a grotta, a természettudományi pavilon és a kastély által határolt területen kisméretű botanikus kert kerül kialakításra, mely a meglévő fás szárú növények mellett a hegységre jellemző lágyszárúak bemutatását teszi lehetővé. Ennek kialakítását az oktatás segítésének gondolata vezérli.

A kastélypark tervezésének fő szakmai szempontjai a következők voltak: a meglévő természetvédelmi értékek óvása, kezelése, a meglévő növény- és állatfajok fajszerelmének növelése, ezek megismerése. Konceptiónk megvalósulása esetén európai mércével mérve is kiemelkedő, idegenforgalmi igényeket kielégítő okta-

tó- és szabadidőcentrum jöhet létre. A múzeummal együtt a városban lévő és ide látogató oktatási intézmények tanulói és oktatói számára páratlan lehetőséget jelent a növényfajok és állatfajok megismerésére, a terv megvalósulása után országosan is példaértékű lehet.

*

Sokrétű munka sokrétű terve bukkan elő e sorok olvasásakor. Az eddig méltatlan körülményeket „élvező” kert és kastély, a benne elhelyezett zsúfolt, korszerűtlen múzeumi egységek helyett új, a mai követelményeknek megfelelő multikulturális funkciójú múzeumi intézményegüttes képe bontakozik ki, mely egyaránt eleget tesz a műtárgyak megővásával, a kiállítások rendezésével és a látogatók fogadásával szemben támasztott követelményeknek. Az új múzeumegüttes létrehozásával valósul meg az a szándék, melyet 1886-ban Hanák Kolos ügyvéd, az általa létrehozott Magyarországi Kárpát Egylet Mátra Osztálya Múzeumi Bizottsága (melynek többek közt tagja volt Pulszky Ferenc is, a város országgyűlési képviselője) tűzött ki célul, illetve 1951-ben a múzeum újraalapításakor Nagy Gyula vállalt életcélként a természettudományi főprofilú,

önálló Mátra Múzeummal. Talán még az 1918-ban a nagy gyöngyösi tüzet követően megfogalmazott jelmondat is föltűnik valahol, melyet az akkor megépítendő, de a háború miatt elhalasztott múzeumépület homlokzatára terveztek elhelyezni a Múzeumi Egyesület tagjai: „A múlt dicsősége felejteti a jelen sivárságát és jobb jövőre serkent!”

Jegyzet

¹ A tervrajzokat a gyöngyösi „Grafit 37” Tervező Iroda munkatársai készítették, a koncepcióterv szakmai részének kidolgozásában Báryné dr. Gál Edit történész és Földessy Mariann zoológus, a Mátra Múzeum munkatársai működtek közre.

The Renovation Program of the Mátra Museum in Gyöngyös

2002 marks a new phase in the history of the Mátra Museum in Gyöngyös. The concept of the museum's renovation and reformation was completed. The concept, the result of the co-operation of museologists and architects, hopefully will lead to the creation of an institution, where one could find the classic museum exhibitions, the environmental education centre and an open-air theatre. The renovation and transformation of the building of the museum should be carried out without hindering the continuation of the professional museum work, so the first step is the constructing of the new natural history pavilion, which could overtake half of the current exhibitions. The next phase will be the renovation of the museum's building, the former baroque mansion built in the 18th century. Parallel with the construction, the revitalisation of the park surrounding the mansion could start, finally a grotto would be formed, containing a café and spaces for the operating of the park. If the concept becomes a reality, the museum will undoubtedly become one of the centres of the region's cultural tourism.

Értéktelen – amit ingyen kínálnak... avagy gondolatok a Magyar Múzeumi Kamara sürgető létrehozásáról

Winkler Ferenc

Még 1991-ben jártam egy kis somogyi falu, Fajszt küldöttségével a brandenburgi Schnackenburg városkában. Az alakulóban lévő testvérvárosi kapcsolatot írták alá azon a májusi hétvégén az Elba-parti kisvárosban, melynek mind a százöt munkaképes polgára munkanélkülivé vált a német-német határ megszüntével. Rajtuk kívül kizárólag nyugdíjazottak és nyugdíjasok laktak akkor „Szűnyogvárt” (rossz szóviccel Schnackenburgot). Fajszt magyar „mintafalunak” számított, hiszen ipara nincs, viszont a tökmagtól a mézig, a szőlőtől a hagymáig lakói mindent megtermelnek. Vitték is mindezt magukkal a buszgyomrában a schnackenburgi barátoknak – jó magyar szokás szerint, ahogy ilyen ünnepélyes alkalmakkor illendő – ajándékba.

Állnak a standok vasárnap délelőtt a „szűnyogvári” búcsú közepén, a fűtcán, roskadásig rakottan mindenféle földi jóval. Vonulnak az állástalan német polgárok szőlőtől tökmagig, méregetik, kerülgetik, mégse nyúlnak semmihez. – Biotermelésből való! Ajándékba hoztuk! – morog Zsámbok István polgármester, aki egyre mérgesebb, hogy bizony nem kell a németnek, amit jó szívvel hoztak. Egy órán át kerülgették a „szűnyogváriak” a magyar ajándékot, de hozzá nem nyúltak. Amikor már takaros botrány lengett a levegőben, a helybeli jegyző azt ajánlotta, írják ki a magyarok mindenre, mennyibe kerül – akkor még – márkában. Már a javaslatból kis híján verekedés lett, mert hát magyar ember ajándékért inkább az életét, mintsem pénzt kér. A helyzetet Birthe Jessen, schnackenburgi másodjegyző asszony oldotta meg. Egy óvatlan pillanatban cédulát biggyesztett a vöröshagymák közé: *DM 1.-/Stk*

Alig két perc alatt szórén-szálán elfogyott a két láda vöröshagyma. Közben a szőlőre, a borra, a mézre is odacsempeszték a jelképes árat. Tíz perc alatt minden elfogyott. Csak a tökmagra nem engedett kiírni a polgármester semmiféle árat, mert az a saját gazdaságából való volt. A magyar delegáció vezetője hazafelé az úton tökmagot köpködött annak a használt Mercedesnek a lehúzott ablakából, amit a „szűnyogvári ajándékból” vettünk az akkor még sehogyan se nevezett falugondnoknak egy hamburgi kereskedőnél...

Hetek óta európai múzeumok honlapjain barangolok. Rendkívül sok szerkezeti, tartalmi különbséget fedezek föl első pillantásra is a mi múzeumaink és amazok virtuális portáljai között. De akárhogy kutatok, olyan gyűjteményre – legyen bár állami, vagy magánmúzeum – nem sikerül rábukkannom, ahol az információk között *ingyen szolgáltatást* vagy belépést hirdetnek. Még szombaton sem...

Ezzel szemben látványosan több a gyakorlati tudnivaló az ő honlapjaikon. Már december végén megtalálható a német, osztrák, svájci és holland gyűjtemények portálján a következő „zárt ajtók” programja, vagyis, hogy mely napokon melyik kiállítás, egység nem látogatható. (Megjegyzés: ők ezt már az előző esztendő novemberében pontosan tudják.) Megadják, hogy a rokkantak melyik bejáratot használhatják, s – ha fölkészült rá műszakilag a gyűjtemény, azt is – hogyan közlekedhetnek az épület(ek)ben, a kiállításokban. Megadják a parkolóhelyeket, bár azok egytől-egyig fizető parkolók. Nincs olyan a szóban forgó intézet eléréséhez segítő tömegközlekedési eszköz, amelyet föl ne tüntetnének a honlapon.

A belépődíjak pedig... A magyar közélet figyelmére méltóak. Példának idézzük csak a bécsi Kunsthistorisches Museum erre vonatkozó tudnivalóit a honlapról (az árak euróban értendők):

Vollpreis (teljes áru jegy)*...	9,00
Ermäßigt (kedvezményes)*...	6,50
Familienkarte (családi)*...	18,00
Gruppenkarte (csoportos)...	6,00
Führungskarte (vezetés)...	2,00
Schüler im Klassenverband (diákcsoport)	2,00
Wien-Karte (Bécs-kártya)*...	8,00

* 1 audio vezetéssel együtt (csak a csillaggal jelöltek)

Audio Guide in Deutsch, Englisch u. Italienisch... 2,00

Több mint tanulságos. Méghozzá elsősorban piac- vagy *közgazdasági* tekintetben az. Világszerte nem akad múzeum, amely képes eltartani magát bevételeiből. Nem is feladata ez az állami gyűjteményeknek, hiszen a múzeumok – a természetvédelem közkinccses értékörző tevékenységéhez hasonlóan – mindannyiunk identitásának letéteményes gyűjtői, őrzői, bemutatói. Vagyis az államot soha, semmiféle filozófiai megfontolás nem mentheti föl fenntartásuk, fejlesztésük, működési feltételeik *folyamatos* bővítésének kötelezettségei alól. Leegyszerűsítve, adófizetőink azért bízzák a múzeumokra személyes, egyben közös értekeinket, hogy azokat a tradicionális, alkotó nemzeti kultúra tárházának egészében, befizetett adójuk fejében, alkalmazott szakemberei segítségével maga az állam őrizzze.

Az adófizető tehát értéket bíz az államra. Értéket, másként: *tőkét*. Amelynek legalábbis megkísérelt visszatérülésében, visszatérítésében, őrzésének költségforrás teremtésében – ha nem fogalmazza is meg ilyen markánsan – a *piacgazdaság alapvető működési elvei szerint* bizony mindvégig érdekelt. Ugyan, miféle értéket bíz az adófizető a múzeumra a világnak ezen a fertályán? Vizsgáljuk ezt most kurtán egyetlenegy, rendkívül aktuális, ezzel együtt szívszorító szempontból. A kopogtató uniós csatlakozásból.

Még ha rendkívül ellentmondásos, viszonyla-

gos is, azért mégiscsak nagy öröm „visszatálatni” Európába. Abba a kontinensnyi népkohóba, amely Írországtól Indiáig – a finnugor rokonsággal (is) rendelkező kis népek kivételével – egységes szellemi-kulturális örökségkörnyezetből fejlődött mai állapotáig. Vagyunk tehát néhányan – magyarok, finnek, észtek, karjalaiak, – akik az indoeurópaiól eltérő gyökerű kultúrával, nyelvvél, életformával, gondolkodásmóddal rendelkezünk. Akiknek nem egyszerűen munici-önk van Európa számára, amelyet magunkkal cipelünk a közös nagy fedél alá, hanem amelyet bizvást és büszkén meg is mutathatunk az indoeurópaiaknak. Polgári-európai szokás vagy inkább *hagyomány* szerint – megkérve ennek az árát. Ugyanúgy, ahogy ők következetesen és mindenütt teszik.

Ha most ebben az összefüggésben állítjuk egymás mellé a British Museum, a Pitti Palota, az idézett Kunsthistorisches és mondjuk a Nemzeti Múzeum, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum vagy akár a Budapesti Állatkert érvényes belépő árait, akkor az összevetésből a schnackenburgi polgár egész egyszerűen azt a következtetést vonja le, hogy tán érdemesebb amazokba bemenni, de bizonyára kínálnak valamit emitt is. Ha pedig az áll a pénztárlablakban kiírt táblán, hogy *„A belépés ingyenes”* – akkor bizony köpködhethetjük a tökmagot a leeresztett ablakon át – Európába...

Újabban még ennél is zseniálisabb, még vegytisztán közgazdaságibb elveken építkező ötleteket is hallani. Például, hogy fizessen többet a külföldi, mint amennyit a hazai látogatótól elkérünk. Igen tisztelt Uraim! Ha elkerülte volna az ötletgazdák figyelmét, időközben a délnémet kiadású szótárakból már az „Ausländer” kifejezés is hiányzik. Az anyanyelvi – és a borszín – alapú megkülönböztetésnek legföljebb a történelemtények lapján maradhat kizárólag dokumentatív jelentősége. A bármely múzeum pénztárában elhelyezett ilyen tartalmú információ végbizonyítványt ad a szóban forgó kultúráról. Ami ráadásul a látogató szemében egy egész műveltség valamennyi állampolgárát egyformán jellemzi.

Szigorúan közgazdasági megfontolásból tehát legföljebb azon lehetne vitatkozni, *mennyiért* kínálhatják idehaza a múzeumok azt, amivel rendelkeznek. Sok-sok példa forog közszájon ebben az összefüggésben. Én megmaradok a két gombóc fagyalt, vagy az egy doboz cigaretta árához hasonlítás mellett. Esetleg addig is elmehetünk, hogy jobb helyen manapság egy csésze kávé kerül annyiba, mint az átlagos vidéki – megyei múzeumi – belépő. Márpedig abban a világban, amelyet építünk, alapvető értékmerővé válik a pénzben kifejezett ellenérték. Ezzel még akkor is meg kell barátkoznunk, ha ellenkezik beállítottságunkkal, magatartás-

mintákkal. Egész egyszerűen azért, mert a körülöttünk változó világ erre a rugóra jár. Ezt sugallja közvetlenül és közvetve valamennyi média; az iskolások, óvodások nyilvánvalóan és visszavonhatatlanul ilyen értékrend szerint működő világba cseperednek bele: „*értéktelen – amit ingyen kínálnak...*”

Napjainkra az idegenforgalom vált a legbuszábban jövedelmező, a legkomolyabb hasznot előteremtő gazdasági húzóágazattá. (Szándékosan használok ilyen borzasztó kifejezéseket.) Csak Európában évente mintegy 90-100 millió kulturális turista kerekedik föl, s látogatja végig az emberi műveltség legszentebb bölcsőit, mérföldköveit. Ezek a turisták pedig nem csupán múzeumba járnak, hanem bizony nemzeti parkba, lovardába, minőségi bort termelő pincékbe látogatnak, vitorláznak, teniszsznek. Jönnek autón, biciklivel, bakancsban. Jönnek családostul, barátokkal, gyerekekkel, ahogy jönnek „üzemi kirándulásra”, vagy éppen klubba, egyetbe szerveződött formációkban. Szeretik elkölteni a pénzüket ott, ahol elébe mennek várakozásaiknak. Ám, valahogy Béctől, Graztól, Maribortól keletre elfogynek.

Megkockázatom: tán fogalmuk sincs róla, miért lenne érdemes átlépniük a schengeni határt? Hellász és Itália, Hispánia és Gallia, Luzitánia, Britannia, Németalföld, Ausztria nyeli a kultúrsumjas turisták millióit. Köszöni, jól is él belőlük. Nemzetgazdasági nagyságrendben ám!

Anno a Medicek előrelátásból palotát építettek annak a műkincstömegnek, amelyet részben maguk mecenáltak. Valahogy megéreztek, hogy minderre a primitív utókor kíváncsi lesz. Hát – nem tévedtek. Ezt, úgy emlékszem, mindenki tanulja történelemből is, művészettörténetből is, tán még irodalomból is. Bizony, minden későbbi közgazdász is tanulja... Ugyan, miért hiszi ilyen látványosan a hazai – de legalábbis az alkalmazott – közgazdaságtudomány, hogy kizárólag Magyarországon működik másként a kultúra, a múzeumügy? Ugyan, miért nem hajlandó végre belátni, hogy a világ minden más, normálisan fejlődött fertályán – közvetlenül és közvetve – a kultúra az egyik legfontosabb közgazdasági értékteremtő, nemzeti jövedelemtermelő forrás? Rejtély. Vagy mégsem?

Ott ugyanis, ahol a kultúra, a múzeumok valóban ilyen közéleti – társadalmi – gazdasági erővel bírnak, ott bizony előbb *beruháztak* a közgyűjteményekbe. Tessék mondani: mikor épült idehaza utoljára múzeum? Olyan, amit múzeumnak is terveztek! Most persze mindenki rávágja, hogy alapkövetétel Szentendrén. Meg Duna Múzeum. És előtte? És bizony nem kiállítás, hanem múzeum. Aminek raktárnak megfelelő helyiségei, kutatóhelyre emlékeztető irodái, célszerűen megtervezett közszolgálati helyiségei, eladható „kirkata” és ésszerűen használható kiállítóterei vannak. Nos, amikor még ilyenek épültek idehaza, akkoriban a múzeumoknak nem voltak gyűjteményeik.

Olyan múzeumra gondolok tehát, amely félreérthetetlenül a *nemzeti infrastruktúra* alapvető része. Éppen úgy, ahogy az idézett európai országokban.

Ráadásul akad egynémely szeglete – hogy azt ne találjam mondani: „régijó” – kis hazánkban, ahol hiába álmodoznak dél-német, észak-olasz, brit, vagy Budapest-típusú fejlődésről. Szegleteink többségében egyelőre semmiféle „vezérfonala” sincs a térségfejlődésnek. Csupán „kitörési pontjai” vannak. (Mintha a Bastille ostrománál, vagy a Don-kanyarban lennénk. Ez ugyanis köznyelven annyit tesz: „lutri”...) Pedig ott is érdemes a térség- és/vagy területfejlesztést a megtervezésre és kivitelezésre váró múzeumi infrastruktúrára felfűzni, ahol úgy vélik, megtalálták már a továbblépés vezérfonalát. Még az infrastrukturális beruházás *elmaradhatatlan részét* képező marketinggel együtt is legalább olyan fontos beruházni a hazai múzeumok világába – hiszen a nemzeti infrastruktúra alapvető arzenáljának része –, mint erőműbe, autópályába, iskolába, vendéglátóhelybe. Elvégre a múzeumok idehaza az európai szellemiség vendéglátóhelyei. Vendégmegtartó képességük ugyanakkor alig összehasonlítható egyéb beruházásokéval és egyértelműen a múzeumok mellett szól. Persze, csak akkor, ha nem lóg a pénztárban az „*Ingyenes*” tábla, ugyanis tessék jól megjegyezni Európa és Amerika közgazdasági üzenetét: „*értéktelen – amit ingyen kínálnak...*”

A hazai megyei múzeumi rendszernek sok hátránya mellett rendkívüli előnyei is vannak. A legfontosabb ezek közül – európai összehasonlításban is – a *jelenvaló többarcúság*. Míg országos múzeumaink, valamint az Ó- és Újvilág köz- és magángyűjteményeinek túlnyomó többsége egyprofilú, addig ma a hazai megyei múzeumok kivétel nélkül *komplex művelődéstörténelmi örökségtárak*. Helyzeti energiájuk tehát – történelmi-művelődéstörténelmi okok miatt, részben egymástól is – eltérő jellegű. Létrejöttük, gyűjteményeik összetétele, szerkezete, arculata bizony megyékre szabott, ezért magától értetődően alapvetően eltér egymástól. A jelenlegi fenntartói rendszerben évtizedek óta szenved folyamatos csorbát e helyzeti energia, a múzeumok ingyenessé tétele kifejezetten lehetetlen helyzetbe hozza e gyűjteményeket, s nem pusztán *de facto*, hanem a közéleti és a nemzetközi szakmai megítélés összefüggésében egyaránt.

Ha én közgazdász volnék, bizonyára készséggel, szívesen belátnám, hogy – hasonlóan kerek e világ polgári módon fejlődött társadalmi-gazdasági berendezkedéseikhez – bizony a múzeumok a nemzeti alapinfrastruktúra egyik legfontosabb, sokirányú vonzerővel rendelkező, elidegeníthetetlen bázisai. Tevékenységük *kiemelten közhasznú és közérdekű*. (Ehhez képest nem tudom, hány múzeum bejegyzésében, tevékenységi besorolásában szerepel ez a definíció!) A múzeumok megkerülhetetlen vezérfonalak a következő néhány esztendői *megyei, térségi, regionális és nemzeti közgazdasági fejlődésünkben*, méghozzá immár a közös európai házon belül. Mást se kellene csinálnom, mint kinyitni az intergalaktikus infosztráda egynémely nagyobb és kisebb múltú múzeu-

mi-közgyűjteményi honlapját. Több mint egy évszázadnyi esélytelenségbe taszítottság után végre arra és úgy használni a nemzet vagyonát képező közgyűjteményeket, hogy azok *az ország tényleges, gazdasági fölemelkedésének is szorgalmas részévé váljanak*.

A múzeumok évtizedek óta erre várnak...

Ha én múzeumi dolgozó volnék, eszembe nem jutna tovább hezitálni, vajon a jelenlegi helyzetünkben akadhat-e kényserítőbb feladatunk, mint a *Magyar Múzeumi Kamara megalakítása!* Aligha. Mint ahogy aligha lehet ebben bármiféle érdekülönbség, lévén érdekeink korhoz igazított alapjait feszegetjük. Egyrészt, mert a szakmai érdekvédelem, érdekérvényesítés nem tűr további halasztást – éppen a nemzet érdekében nem tűr. Másrészt, mivel Európa a nemzet küszöbén toporog. Harmadrészt, mert e nélkül immár semmire se megyünk.

Ízelegetem a kifejezést: *Magyar Múzeumi Kamara*. Köztisztület, melynek alapfeladata a szakmai érdekvédelem és érdekérvényesítés. Közéletben, politikában, médiában egyaránt. Köztisztület, amelyet – a sors kifürkészhetetlen fintorából még mindig – egy 1959-ben hozott törvény alapján létesíthet a szakminisztérium és mondjuk a Pulszky Társaság kezdeményezésére az Országgyűlés. Amelynek létrehozásához tehát komoly erőpróbat, korszerű kifejezéssel „lobbit” kell megállnia a hazai múzeumi szakmai közéletnek. Köztisztület, amely a dolgozói helyett végre *szakmai érdekvédelmet* gyakorol, múzeumi-közgyűjteményi szakmai érdekeket érvényesít. Amely a törvényelőkészítés megkerülhetetlen előszobája – minden korszerű demokrácia múzeumi közéletében. Köztisztület, amely valamennyi típusú múzeumi közgyűjteményünket négy tagozatban – 1. országos, 2. megyei, 3. városi (egyéb önkormányzati), 4. magánmúzeumi – foghatja össze. Az a fórum, amelyet semmiféle más szervezet nem helyettesíthet azokban a stratégiai (köz)gazdasági-tervezési ágazatokban, amelyek elvárják, hogy a közgondolkodás rendszeresen komolyan is vegye őket.

Magyar Múzeumi Kamara – mert aligha van más, értelmesen előremutató választásunk.

Valueless What is Offered for Free Or Thoughts on the Urge of Creating the Hungarian Museum Chamber

The author reflects on the idea of free museum access. After spending weeks on the internet he could not find one museum in Europe where there are services free of charge – and he is not surprised at all, since in the world of free market, money is undoubtedly the most well-known measure of value. Culture is a significant source of income, it is regarded as such in Europe – it needs investing, long-term planning and enforcing interests from both the museum world and the states or local governments. The question of free access thus leads to another, even more important aspect: the creating of a body which can represent the interest and values of the museums – there are the chamber of advocates, doctors and many other professions, there should be a chamber of museologists as well.

Visszatekintés

A múzeumügy kezdetei Temesváron

Balla Loránd

A temesvári múzeum alapításának ötlete a *Dél-Magyarországi Történelmi és Régészeti Társulat* alapítójától és elnökétől, Ormós Zsigmondtól származik, az alapítás 1872. július 25-én történt. *Ormós Zsigmond* az Arad megyei Pécskán 1813. február 20-án született. Tanulmányait Temesváron, Szegeden és Nagyváradon végezte. 1834-ben, mint Vukovics Sebő követ titkára részt vett a pozsonyi országgyűlésen. Visszatérve a megyébe, 1838-ban aljegyzővé választották. 1841-ben már szolgabíró, s 1848-ban főszolgabíró lett. Részt vett a szabadságharcban, ezért kilenc hónap börtönre ítélték. 1850. július 16-án szabadult. Az abszolutizmus alatt visszavonult a politikai élettől. Egy ideig Itáliában élt, ahol az olasz és a német festészetet tanulmányozta. Hazatérte után, 1867-ben Temes vármegye alispánjává választották, 1871-ben főispánná nevezték ki. 1872-ben kitüntették a Szent István Rend kiskeresztjével, 1883-ban, ötvenévi szolgálati jubileuma alkalmából megkapta a Lipót Rend középkeresztjét. Írói tevékenysége igen kiterjedt. Több regényt, tanulmányt és cikket írt (*A bujdosó naplója*. Temesvár, 1840; *Múlt idő és viszonyok*. Temesvár, é. n.; *Fogolyélet a bátyaboltozatban*, színmű. Temesvár, é. n.; *Adatok a művészettörténetéhez*. Pest, 1859; *Utazási emlékek. Németország művészeti leírása I-VI*. Pest, 1860-63; *A herceg Esterházy képtár műtörténeti leírása*. Pest, 1865; *Árpád-kori művelődésünk története*. Bp.,

1881; *Visszaemlékezések I-III*. Bp., 1885-88). A Magyar Tudományos Akadémia 1861-ben levelező tagjául választotta. 1894. november 16-án hunyt el Budapesten.

A Dél-Magyarországi Történelmi és Régészeti Társulat célja kezdettől fogva az volt, hogy mindent összegyűjtsön, megőrizzen és közszemlére tegyen, ami a Dél-Magyarország történetére, régészeti viszonyaira és műiparára vonatkozik. *Történelmi és Régészeti Értesítő* címmel kiadta negyedéves folyóiratát. A temesvári múzeum gyűjteményének első műtárgyait 1876-ig a csanádi püspökség palotájában helyezték el. Ezek különböző adományok, régészeti leletek és vásárlások révén kerültek a gyűjteménybe.

1876-ban a társulat két szobát kapott a Lonovics utcai *Wellaner-házban*, a múzeumot pedig a következő évben nyitották meg. Ez a helyszín maradt a temesvári múzeum székhelye 1886-ig. 1879-ben létrejött egy másik, csak a Bánsággal foglalkozó múzeumi társulat. A két társulat 1884-ben egyesült *Történelmi és Régészeti Múzeumi Társulat* néven.

1887-ben a kezdték meg a *Wellaner-ház* rekonstrukcióját. A több évig tartó munkálatok alatt a múzeumi gyűjteményeket áthelyezték a régi megyeházba. 1888-ban készült el a *múzeumi palota* (ma a román Akadémiai Könyvtár épülete). Az új múzeumot 1889-ben nyitották meg. Az épület neoreneszánsz stílusban készült „magas emelet, alul pincével, hol a Lapidariumon kívül még a szolga lakása is van”. A múzeumban kapott helyet két nagy teremben a Természettudományi Társulat

Szamossy Elek: Ormós Zsigmond. 1877, litográfia

Elek Szamossy: Zsigmond Ormós, 1877, lithograph

gyűjteménye is. Hét kisebb helyiséget dolgozószobáknak használtak. De már kezdettől fogva ez az épület túl kicsinek bizonyult, a műtárgyakat csak összezsúfolva lehetett tárolni és bemutatni.

A századforduló környékén a temesvári múzeum régészeti gyűjteménnyel, képtárral, természettudományi gyűjteménnyel, könyvtárral és levéltárral rendelkezett. Az épület alagsorában rendezték be a lapidariumot. Itt helyezték el többek között Anton Scudier adományából származó, egykor a *titeli apátság*ot díszítő román kori szobrászati maradványokat: oszlopfőket, párkánydíszeket és egy papi síremléket. Egy római áldozati oltár, több római sírkő, egy római koporsó Orsováról, Lippáról és Temesvárról származó több turbános sírkő, a temesvári basa kútjának feliratos fehér márványköve, céh- és szállásjelvények, Temesvár megye régi pénzládája, 1848 előtti vásári mérleg tartoztak egyebek között a gyűjteménybe.

A földszinten kapott helyet a Régiségvár és az Iparművészeti Osztály. Itt voltak láthatók a neolitikum kori borjási, ó-bébai, beregszói, dinnyási és párcai leletek, továbbá rézkori és bronzkori leletek: a dubováci urnatemetőből 80 urna, a váttinai, a verseci, a vadászerdői, a mosnicai, a gádi, a temesvári stb. bronzkori leletek. A vaskori leletek közül kiemelkedtek a gyertyamosi, isbistyei, monostori, orsovai nagy urnák, a törökszákosi lelet és a temesvári aranylelet. A legszebb népvándorlás kori leletek a dettai és a jezvini voltak.

Említésre méltó a 113 darabból álló óra- és a porcelángyűjtemény, a különféle emléktárgyak, ereklyék Kölcseytől, Bathány Lajostól, Vécsey, Bem, Klapka, Kiss Ernő, Pölsenberg, Damjanich tábornokoktól,

Hunyadi kastély az 1849. évi ostrom után, ismeretlen művész, 1850-es évek, litográfia
Hunyadi castle after the 1849 siege, unknown artist, 1850s, lithograph

Vukovits Sebőtől, István nádortól, Kőszeghy László csanádi püspöktől, Hiller báró tábor-szernagy táborig ládája 1794-ből, távcsöve, díszkardja, ágyúkeresztje és oklevelei, és egy több száz darabból álló pecsétgyűjtemény. A régiségtár emeleti termében mutatták be a nagyszentmiklósi kincs 23 tárgyának és a XV-XVII. századi magyar ötvösművészet 13 emlékének másolatait.

Az első emeleti nagyteremben volt látható a képtár 327 darabból álló festménygyűjteménye. Ennek legjelentősebb része Ormós Zsigmond ajándéka, további 20 mű az Országos Képtár letétjeként került ide. Giovanni Bellini Madonnája, Paris Bordone Krisztus feje, Lucas Cranach Ádám és Évája, Luca Giordanótól a Nagy Sándor szétvágja a gordiusi csomót és Nagy Sándor a sisakban nyújtott vizet visszautasítja, Carlo Marattától a Szent Domokos halála, Andrea del Sartotól A passio angyla, Giovanni Battista Pittoni Atalantája, Carlo Cagliari Velencei nemesei, Jan Kupeczkytól Dávid és Góliát feje, Arckép; Munkácsytól egy arckép és a Rossz hír; Szamosy Jánostól, Munkácsy első mesterétől több arckép és másolat. A szobrászati alkotásokból kiemelkedő Kuglertől Ormós Zsigmond dombormű arcképe. A képcsarnok tulajdonában volt 1 200 metszet, fénykép és rajz, ezekből kiemelkednek Bloemert, Caracci, Callot, Kobell, Kupeczky, Noellet, Oeser, Piloty, Schwanthaler, Schwind, Trepolo művei, valamint a római, velencei, firenzei és a bécsi belvederei képgyűjtemények fényképei.

Az Éremtár gyűjteménye is a képtár termében volt elhelyezve. Szekrényekben vagy fiókokban tároltak 15 474 darab érmet (ebből 300 arany), amelynek 9 000 darabját Ormós Zsigmond hagyatékából 4 500 forintért vásárolták meg. Ide tartoztak még a Dácia meghódítására vonatkozó római, viminaciumi és dáciai veretű római érmek, Temesvárra és Dél-Magyarországra vonatkozó, továbbá magyarországi és ausztriai emlékérmek.

Ugyancsak az első emeleten egy kisebb szobában kapott helyet a hivatalos iratokból, magánkéziratokból, aprónyomtatványokból és Ormós Zsigmond hagyatékából álló levéltár. Ez a nem túl nagy, de igen jelentős gyűjtemény 1903 végén 1 711 kéziratot számlált. A legrégebbi oklevél 1580-ból származott; itt voltak még Széchenyi István, Lovassy László, Batthyány Lajos, Kossuth Lajos, Apaffy Mihály, Vukovits Sebő, Gorove István, Klapka György levelei, Kossuthnak egy kormányzói pecséttel ellátott „Nyílt Parancsa”, Schwartzberg Félix osztrák miniszternek Haynauhoz, 1849. augusztus 20-án Temesvárra írt sajtókezű magán- és titkos levele, hogy miként kell eljárni a ma-

gyar hadifoglyokkal. Továbbá látható volt még Theodorevics szerb felkelőnek az 1849. február 7-19-ig terjedő hivatalos levelezése a szerb táborokkal, Jellasics táborozására vonatkozó levelezések.

A könyvtár állománya 1903 végén 5 608 darabból állt, ebből – a tulajdoni jogot fenntartva

Hunyadi kastély az újjáépítés után.

A.G. Rezniczek, 1856, litográfia

Hunyadi castle after the reconstruction,

A.G. Rezniczek, 1856, lithograph

Fotók – Photos: Kardos Judit

– kiemelték a szakmunkákat, és azokat áthelyezték a városi könyvtárba, ezzel elősegítve annak létrejöttét. A szakkönyvtár 1 200 darabot tartalmazott, és négy területet ölelt fel: a régészetet, numizmatikát, képzőművészetet, néprajzot és iparművészetet.

1918 után a temesvári múzeum és a város összes kulturális hagyatéka román fennhatóság alá került. Az újrászervezésben fontos szerep jutott Emanuil Ungureanunak, aki a két világháború között Temesvár kulturális felügyeletét látta el. A gyűjtemények gyarapodtak, ismét nagy gondot okozott a helyhiány. Elkezdődött a középkori bánati fa-templomok kutatása, feldolgozása, és újabb régészeti ásatások indultak el. A második világháború alatt a gyűjteményeket evakuálták, de a szovjet katonák még így is számos műtárgyat loptak el.

1948-ban lehetőség nyílt arra, hogy a temesvári múzeum új helyet kapjon a város központjában, a Hunyadi kastélyban, melynek története nagy múltra tekint vissza. Temesvári látogatása után 1307-ben, Károly Róbert elhatározta, hogy ezen a helyen egy új várat épít. Valószínűleg itáliai építészek tervezték, 1316-ban fejezték be, mivel adatunk van arról, hogy 1317-ben a király már az új kastélyban tartózkodott. Ugyanebben az évben, december 15-én itt temette el nejét, Mária királynét. Nyolc évig lakta a kastélyt,

az utolsó temesvári oklevele 1323. június 15-re tehető. Az épület eredeti formájáról nem lehet tudni túl sokat, de több XVI. századi metszet két téglalaphból álló várat ábrázol, amely körül a középkori város kifejlődött. A kastély Hunyadi János nevét kapta, miután ő volt az, aki – egy földrengés által okozott sérülések miatt – 1443-47 között újjáépíttette, s temesvári kapitánysága alatt lakóhelyévé tette. Temesvár bevételét követően, 1552-

ben a várkastély a török basák székhelye volt. 1716-os visszafoglalása után osztrák tüzérlaktanyának és lőszerraktárnak használták. Az 1848-49-es szabadságharcban, a temesvári ütközetben, augusztus 9-én rommá bombázták az osztrák laktanyát, a Hunyadiak régi székhelyét. Ilyen állapotban maradt 1856-ig,

amikor romantikus stílusban teljesen újjáépítették. 1910-ben újabb, de kisebb átalakítás történt, amelyek véglegesnek bizonyult. Ekkor kapott a homlokzat égetett téglalburkolatot. A bejáratot két diszvilanyoszlop őrzi, feliratukkal emlékeztetnek arra, hogy Temesvár volt az első európai város, amelyik 1884-ben bevezette az elektromos utcai világítást.

A város két fontos kulturális hagyatéka, a középkori eredetű Hunyadi kastély és az Ormós Zsigmond támogatásával és adományából kialakult múzeumi gyűjtemény egyesülése révén olyan intézmény jött létre, amely Temesvárt az egyik legfontosabb tudományos központtá tette.

The Beginnings of Museology in Temesvár

The establishing of a museum in Temesvár was initiated by Zsigmond Ormos, chairman of the South-Hungarian Historical and Archaeological Society in 1872. The aim of the society was to collect and preserve everything that could be connected to history, archaeology and industry of the region. The first objects gathered were put in the Episcopal palace, but in 1876 the collection was moved to the so called Wellaner house, which was renovated the next decade and in 1889 the museum was opened here. By the turn of the century the institution consisted of an archaeological collection, a gallery, a library and archive and a collection of natural history. In the basement of the building a lapidarium was created, and the museum could be proud of its collection of applied arts as well. After 1918 the museum was taken under Romanian state authority, the work of collecting and the expanding of these collections continued. In 1948 the museum was moved again: now to the Hunyadi castle located in the centre of the town. The unification of two significant historical heritage, namely the museum's collections and the castle itself brought about the creation of an institution, which made the town of Temesvár one of the most important scientific and research centres.

Levéltári hagyatékok a Gödöllői Városi Múzeumban

Czeglédi Noémi

A Gödöllői Városi Múzeum más közgyűjteményekhez hasonlóan jelentős levéltári iratanyag tulajdonosa, őrzője. Az 5,67 ífm. forrás két és fél évtized alatt egyetlen gödöllői lakostól, Hegedűs László nyugalmazott gépészmérnöktől került a múzeum birtokába. Az adattárban őrzött átvételi elismervények tanúsága szerint az 1960-as évek végén a Petőfi Sándor Általános Iskolában működő Helytörténeti Szoba – melyből 1988-ra vált múzeumi rangú intézmény – kapott néhány darabot a lelkes, amatőr helytörténészről. A gödöllői vonatkozású anyagok között XVIII. századi uradalmi iratok, XIX. századi családi levelek, kézíratos térképek szerepeltek. A gyűjtemény a volt gödöllői Grassalkovich-uradalom ügyésze, Bartal János hagyatékaként nagy kartondobozokba rakva őrizte az egyre szaporodó irattömeget. Hegedűs László Bartal János dédunokájaként birtokolta ezeket az iratokat. Nyugdíjasként, kisebb-nagyobb tételekben adta el azokat a későbbi városi múzeum részére.

Először 1969 januárjában került sor nagyobb tétel megvásárlására: 2 484 darab uradalmi okmányt vett meg a Helytörténeti Szoba 15 000 forint értékben. Másodszor, s egyben utoljára 1980. július 10-én fizetett a gyűjtemény 30 000 forintot a 3060 darabból álló „családi levéltárért”.¹ Az azt megelőző, s közbeni időszakban Hegedűs László évenként-kétévenként adott el vagy ajándékozott néhány darabból álló irategyűjtést, mindig nagyobb mennyiségű tárgyi emlék mellett. Az 1980-ban történt vásárláskor a már némi szakszerűséggel működő Helytörténeti Gyűjtemény hivatalos szakvéleményért fordult a Pest Megyei Levéltárhoz és a Magyar Országos Levéltárhoz. A vásárlásra az Országos Levéltár szakértői véleményét követően került sor. (Időközben a gyűjtemény gyarapodása, valamint Gödöllő várossá nyilvánítása lehetővé és kívánatossá tette, hogy a Helytörténeti Szoba 1978-tól Városi Helytörténeti Gyűjteményként, önálló intézményi keretek között folytassa működését.)

A levéltári hagyatékok sajnos már „rendezve”, átválogatva került a közgyűjtemény tulajdonába. Az adományozó ugyanis az uradalmi és családi iratokat egyaránt időrendbe, kötegekbe szedte. Az általa értéktelennek tartott darabokat kiselejtezte, a fontos anyagokat – rájuk cédulát ragasztva – jegyzetelte, az értéktelen

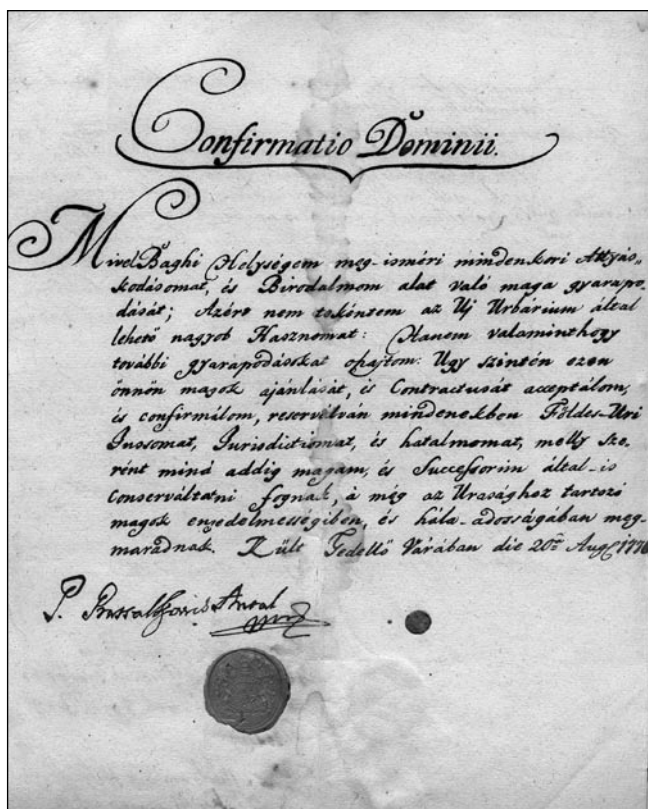
sorokat kihúzva, a lényegét kiemelve szerette volna megkönnyíteni korunk kutatóinak munkáját. Bár maga is felismerte örökségének jelentőségét, sajátos szisztéma szerint válogatott fontos és lényegtelen dolgok között. „A túlnyomóan női levelek sokszor – éppen a forradalmiaknál [értsd az 1848-49-es forradalom és szabadságharcot] – csúf lúdtoll kaparások, holtbiztos, senki el nem olvasta volna rohanó korunkban” – írja például levéltári ismertetőjében.² Természetesen mindez nem csökkenti sem a fennmaradt anyag értékét, sem az adományozó jó szándékát.

A Helytörténeti Gyűjteménybe kerülve folytatódott az iratok mostoha sorsa. Időnként

A levéltári anyag sorsa 2000-ben, 31 évvel az első iratok bekerülése után rendeződött. Ekkorra valósultak meg a Gödöllői Városi Múzeum személyi, raktározási és anyagi feltételei, hogy az anyagot levéltári követelményeknek is megfelelően rendszereztesse. Az igazgató felismerte, hogy ezt a munkát szakmuzeológusai sem végezhetik el, így Farkas Józsefet kérte fel a rendezés elvégzésére. Farkas József az iratok rendezéséről, kutatási nehézségeiről és eredményeiről a Levéltári Szemleiben közölt tanulmányában számol be.³ Ő világított rá arra, hogy Hegedűs László családi örökségként csupán az anyag egy részét, Bartal János és a rokon családok, valamint a munkájához köthetően keletkezett, nem uradalmi iratait birtokolhatta.

Ki is volt Bartal János, s miért hitték a korábbi rendezők, hogy minden iratsorozat az ő hagyatékából származik? Bartal János 1848. május 1-jén lett a herceg Grassalkovich család gödöllői uradalmának alügyésze, majd ügyésze és ügyvédje. E tisztében III. Grassalkovich Antal halálát (1849) követően – Lónyai János zárgondnokságának feloldása után – az új tulajdonosok, gróf Viczay (1850), a báró Sina család (1850-1864), majd egy belga bankház (1864) is megtartotta. Köztudott, hogy a gödöllői kastélyt és a még hozzá tartozó uradalmat 1867-ben a magyar állam megvásárolta, és a koronajavak közé sorolta. Az ügyész egészen 1870-ig uradalmi hivatalában maradt, aki távozása előtt minden hivatalos dokumentumot bizonyíthatóan átadott. Ráadásul a Hegedűs-féle levéltári hagyatékok nem ért véget ennél az évkörnél, még a két világháború közötti töredékes dokumentumok is találhatóak az anyagban.

Farkas József megállapítása szerint az adományozó a II. világháború végén szerezte meg az iratokat a kastélyból. Mindent, amit dédapjához kapcsolhatónak vélt, megmentett a pusztulástól. Ennek az eseménynek 1945 júniusa előtt kellett történnie, mert a gödöllői jószágfelügyelő ez év június 25-én kelt hivatalos levelében azt írja, hogy az irattár a háború alatt teljesen megsemmisült.⁴ „Mindezek után a már nem élő Hegedűs László csak azzal lenne elmarasztalható, hogy nem vette magához dédapja jussán az összes iratot”⁵ – írja tanulmányában a levéltáros. Függelékben közli a rendezés során kialakított részletes fondjegyzéket, mely a Gödöllői Városi Múzeum Adattárán kívül a Pest Megyei Levéltárban is hozzáférhető a kutatók számára.

Úrbéri szerződés, Gödöllő, 1770.
Manumission contract, Gödöllő, 1770

segíteni vágyó, ráérő, laikus helytörténészek kezükbe vettek egy-egy köteget, s különböző szempontok szerint kezdték kigyűjteni a már korábban megbontott vagy a még egyben lévő csomókat. Az iratok nagy mennyisége azonban mindig meghátrálásra készítette az amatőr rendezőket, munkájukat sosem fejezték be.

A megvásárolt XVIII-XIX. századi kézíratos térképeket Fallenbüchl Zoltán már az 1980-as években rendezte, s készített róluk részletes leírást. A néhány darab térképnek a történet-tudomány és a muzeológia számára egyaránt megfelelő nyilvántartása így készült el, a múzeum térképtára számára.

A hagyaték gazdag tartalmára, s egyben sajátos töredékességére a jegyzék is rávilágít. Ennek érzékeltetésére a fondcímetek és azok évköreit sorolom fel: 1.) A Bartal és a rokon családok iratai, 1825-1914. – 2.) A Grassalkovich-uradalom (Gödöllő, Hatvan) iratai, 1727-1851. – 3.) A Grassalkovich-uradalom (Gödöllő, Hatvan) úriszékének és szóbeli bíraskodásának iratai, 1795-1848. – 4.) A Gödöllői Cs. és Kir. Szolgabíróság iratai, 1852-1860. – 5.) A Gödöllői II. Oszt. Cs. és Kir. Járásbíróság iratai, 1852-1853. – 6.) A volt Grassalkovich-uradalom (Gödöllő-Hatvan) ügyészének, Bartal Jánosnak vegyes iratai, 1848-1869. – 7.) A bujái Esterházy-uradalom (Tura, Vácszentlászló, Valkó) ügyészének, Bartal Jánosnak iratai, 1863-1867. – 8.) Az Esterházy családra vonatkozó peres iratok, 1817-1842. – 9.) A Gödöllői Koronauradalom ügyészének, Bartal Jánosnak iratai, 1867-1869 (1879). – 10.) A Cs. és Kir. Udvari Vadászati hivatal (K. u. K. Hoffjagdamt), Gödöllő, iratai, 1892-1943. – 11.) Bartal Jánosnak, mint szőlőváltási választott bírónak iratai (Teleki, Bábolna, Alpár), 1859-1878.⁶

Több évtizedes megpróbáltatás után a „levéltár” sorsa így rendeződött, a történettudomány több részdiszciplínája számára kínálva páratlan kutatási lehetőségeket. Jelentősége a történet-szemleológusok és a helytörténetírás szempontjából egyaránt számottevő.

A volt gödöllői Grassalkovich-uradalomnak és a Grassalkovich családnak eddig néhány neves kutatója volt. A legszámottevőbb: Wellmann Imre a gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodásáról jelentette meg disszertációját 1933-ban.⁷ Ezt a munkát Wellmann többek között a hédervári Grassalkovich-levéltárban folytatott kutatásaira alapozta. (A Grassalkovichok családi levéltára a férfiág kihalása után, nőági öröklés révén került a gróf Khuen-Héderváry család birtokába.) A hédervári levéltár azonban a Magyar Országos Levéltárba kerülve, 1956-ban szinte teljesen megsemmisült. Napjaink kutatói számára többé nem hozzáférhető. A Gödöllőn előkerült Grassalkovich-levéltár töredékeinek, más közgyűjteményekben őrzött anyagokkal együtt való feldolgozása teljessé teheti a herceg Grassalkovich család levéltári emlékeinek tudományos feltárását. Wellmann Imre mellett Fallenbüchl Zoltán⁸ I. Grassalkovich Antal pályafutását, Varga Kálmán⁹ pedig a gödöllői kastély történetét dolgozta fel levéltári források felhasználásával. A kép természetesen nem teljes, mivel ennek a dolgozatnak nem lehet feladata a fent említett kutatók munkásságának bemutatása. Emellett Gödöllőn a helytörténetírás nagy hagyományokkal rendelkezik. Ám a XIX. század vége óta rendszeresen készült várostörténeti munkák és tanulmányok korunk tudományos követelményeinek többnyire nem felelnek meg. Ez értéküket, forrásgazdagsá-

ukat nem csökkenti, de a városbiográfiákat mindig az adott kor szokásainak megfelelően, a helyi értelmiség képviselői alkották meg. Ezek a művek rendszerint egyetlen szerző tollából születtek, akik az ősidőktől a közelmúltig követték nyomon Gödöllő történetét, a művelődési

az a feladata maradt, hogy a helytörténet-, várostörténet-írást szakmai körökben is elismert tanulmányokkal gazdagítsa.¹¹ Egy-egy tudományos igényességgel elkészített munka mindig hozzájárul a történeti muzeológia megítélésének változásához.¹²

Számola		e. i.	
Bartal János részére.		fl.	kr.
1.	Az első költségekhez szerint a három szoba padlójából kikérik 16 1/2 öl padlózat föltölt.	7	50
2.	Egy előszoba padlóját elkészítése.	12	
3.	A díjazott konyhaajtó vesztő fordítására kútomb-ság, 2 félal. feljebb.	2	
4.	A kis kárpit kamra ajtó két vételezésére maill-aló és felül új darabok készült.		90
5.	Az üvegkerék elkészítése ahhoz két ajtó, a több állásdeszka, és padló deszka összesen.	4	
6.	Az innak felváltására és befűtése.	1	50
	Az üvegkerék és padlóajtó zár pántokkal egy-gyüttel megújítás.	1	01
7.	Egy óráig állvány javítása és eldobó-jelzése.	1	
8.	Egy kályha anyag javítása és legyaltatása.		50
9.	Egy padló lepiszt. beállítására.	1	
10.	A padlóajtó felváltására.		50
11.	Jenere állvány beállítására.		50
12.	A kamraiban egy állvány össze igazítása.	1	
		Összesen	33 31

Számola Bartal János részére, 1884.

Invoice for János Bartal, 1884.

Fotók – Photos: Kovács Attila

viszonyok feldolgozásával. Tehát elsősorban a város és lakóinak gazdasági tevékenységét, életformáját és kultúráját tárták az olvasó elé. A kisebb tanulmányok pedig Gödöllő vagy neves alakjai történetének csupán egy szűk, konkrét szeletével foglalkoznak.¹⁰

A múzeum történésze itt kaphat páratlan lehetőséget. A gondjaira bízott gyűjteményben rengeteg fotó, tárgyi emlék, egyéb írásos dokumentum ismeretében tapasztalati információkkal is rendelkezik a múlt tárgyi anyagáról. A számára önmagában is izgalmas levéltári iratok sorait vagy éppen egy-egy régi használati eszközt színesebben, életteli előadásmódban tudja megjeleníteni a születendő helytörténeti kiállításokon, publikációkban egyaránt. Ezt a munkát segíti a levéltári anyag némely fondjának helyi vonatkozású forrásgazdagsága. A Bartal és a Hegedűs család személyes iratai révén nemcsak egy gödöllői polgári család felemelkedését, XIX. századi sorsát és az utódok XX. századi, fordulópontokkal teli életét követhetjük nyomon. Mindez Gödöllő város településtörténetének komplex vizsgálatához nyújt támogatást.

A történész-muzeológusnak, kutatótársainak

Jegyzetek

¹ Gödöllői Városi Múzeum Adattár, TD. 93. 287. 1.

² Hegedűs László: Eligazítás. Gödöllő, 1978. Gödöllői Városi Múzeum Adattár

³ Farkas József: A Gödöllői Városi Múzeum birtokában lévő levéltári iratok és azok rendezése. Levéltári Szemle, 2002. 2. sz. 18-26.

⁴ Állami Uradalom Igazgatósága Gödöllő 188/1945. sz. levele. Gödöllő, 1945. június 25. Gödöllői Városi Múzeum Adattár, TD. 92. 23. 120.

⁵ Farkas József: i. m. 20.

⁶ Részletesen lásd: Farkas József: i. m. 25-26.

⁷ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása, különös tekintettel az 1770-1815. esztendőkre. Bp., 1933. Domanovszky Sándor szerk. Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez. 7.

⁸ Fallenbüchl Zoltán: Grassalkovich Antal. Hivatalnok és főnemes a XVIII. században. Gödöllő, 1996.

⁹ Varga Kálmán: A gödöllői kastély évszázadai. Bp., 2000.

¹⁰ A gazdag irodalomból lehetetlen egyetlen jellemző munkát kiemelni.

¹¹ A helytörténet megítéléséről és a várostörténet-írás problematikájáról lásd: Gyáni Gábor: A városbiográfia és a mikrotörténet. In: uő. szerk. Történetészkurzusok. Bp., 2002. 59-66; Gyáni Gábor: Mai várostörténet-írásunk, teljesítmény és irányzatok. In: uő. szerk. Történetészkurzusok. Bp., 2002. 67-77.

¹² A történeti muzeológia helyzetéről lásd: Pintér János: Történelem és muzeológia. In: Zombori István (szerk.): „Él magyar, áll Buda még!” Történeti muzeológiai tanulmányok. Bp., 2001. 21-27.

Archival Bequest at the Gödöllő Town Museum

At the Gödöllő Town Museum a significant archival material can be found. It is not rare that museums preserve such material, yet, it is peculiar that all these documents were given by one person. The material, which consists of 18th century estate documents, 19th century family letters, autograph maps was the bequest of János Bartal, the solicitor of the Grassalkovich-estate. He worked for the estate between 1848 and 1870 and left all the documentation at the palace. László Hegedűs, his great-grandson obtained the material at the end of World War II and kept everything which could be linked with the solicitor's activity. Between 1969 and 1980 he donated and sold the documents to the local history collection, which today is kept at the town museum. In 2000 the proper sorting of the material was carried out by archivist József Farkas. Thanks to the documents not only the 19th century history of a burgher family can be unravelled; the complex analysis of the local history of Gödöllő can be carried out more effectively as well.

Számvetés

A magyar hírközlés múzeumi hálózata, avagy megfogtuk a bot boldogabbik végét

Kovács Gergelyné

A Postamúzeum 1990 óta alapítványi formában működik. 1990-ben a Magyar Posta a hírközlési ágazatoknak megfelelően három vállalattá alakult, és együtt hozták létre a „Postai és Távközlési Múzeumi Alapítványt” a Bélyegmúzeum és a Postamúzeum működésének biztosítására. Az alapítók: a Magyar Távközlési Rt, a Magyar Posta Rt és az Antenna Hungaria Rt az elmúlt 13 év alatt maguk is nagy változásokon mentek át, megváltozott szervezetekben, megváltozott tulajdonviszonyok között dolgoznak.

A távközlésben hatalmas és gyors technológiai váltás következett be. A távbeszélő hálózatoktól a végberendezésekig minden kicserélődött. Legszemléletesebben ezt a világhálóra csatlakozó személyi számítógépek demonstrálják. A távközlés gyors fejlődése következtében az elmúlt évtizedben a Postamúzeumnak muzeális eszközök ezreit kellett befogadnia, mert a hazai távbeszélő hálózaton nem ritkán 60 és 80 éves berendezések is üzemeltek. Erre a Postamúzeum nem volt felkészülve. Nyugat-Európában – a hozzánk hasonló nagyságú országokban – a testvérmúzeumok éppen az 1980-as években bővítették kiállítótereiket vagy építettek új múzeumokat. Ez utóbbit néhány szíren-hang számunkra is javasolta, de az idő szorításában jobb az álmok helyett a valóságot megragadni.

Amint arról már a Magyar Múzeumok hasábjain beszámoltam (2001/4. 9-11), múzeumunk 1885-1890 között létrehozott gyűjteménye állandó kiállítóhelyhez először 1955-ben jutott. Jelenlegi helyére 1972-ben költözött. Már akkor rendelkezett két vidéki kiállítóhellyel, az 1962-ben megnyílt balatonszemesi és az 1968-ban létesült nagyvázsonyi postamúzeumokkal. Az egyik a postai szállítás, a másik a Balaton-felvidék postatörténeti emlékeinek bemutatóhelye, szezonális nyitvatartással. 1980-ban a debreceni Delizsánsz kiállítóhellyel gazdagodtunk. Bár elsősorban a Bélyegmúzeum donátorának, Soó Rezső kétszeres Kossuth-díjas akadémikus botanikus filatéliai gyűjteményeiből rendezett kiállítások otthona volt, egyik szobájában a Postamúzeum is évente új tárlatokat mutatott be. Hét év múltán, 1987-ben az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban jutottunk új kiállítóhelyhez.

Postamúzeum, Hollókő – Postal Museum, Hollókő

A Tömörkényből áttelepített községháza utcai homlokzatán a Postamúzeum három helyiséget kapott. Itt nyílt meg az 1900-as évek berendezéseivel az *első működő múzeumposta*. A tíz évre tervezett első állandó kiállítás az 1900-as évek posta-intézményét, valamint a nők postai alkalmazását mutatja be.

A debreceni kivételével vidéki kiállítóhelyeink műemléképületekbe kerültek. A posta mint az ország egyik legnagyobb vállalata részt vett az 1970-es években nagy lendülettel megindult népi építészeti emlékek hasznosításában. Kivette részét a hollókői Ófalu műemléki rehabilitációjából is, amikor 1987-ben megvásárolta és vállalta a Kossuth utca 80. szám alatti lakóház felújítását és közcélú, múzeumi hasznosítását. Ebben nyílt meg 1990 májusában a Postamúzeum első hollókői kiállítása, az alapítványi létforma nyitányaként.

Ahhoz, hogy a hírközlési múzeumok szinte egész országot behálózó rendszerének kialakulását megértsük, szükséges néhány összehasonlító adatot közreadnom, elől az 1990. évi, mögötte a 2002. évi számokkal: a Postamúzeum gyűjteményeiben őrzött tárgyak száma: 3.426 – 20.154; a raktárak száma és területe: 3 – 8 db és 300 – 1.490 m²; a kiállítóhelyek száma és területe: 5 – 11 db és 780 – 2.100 m². A fentiek jelentős múzeumfejlesztésről tanúskodnak, ami a technikai váltás következtében némileg

kényszerúségből a megüresedett üzemi épületek vagy épületrészek múzeumi hasznosításával valósult meg.

A mintát az 1991-ben megnyitott Telefónia Múzeum szolgáltatta. Az 1928-1985 között a Krisztina Távbeszélőközpont mellékközpontjaként üzemelt Rotary 7A1-típusú Vár-központ helyiségeiben működőképes állapotban láthatók a 3400 előfizetőt kiszolgáló központ gépei. Hasonló nagyságú távközlés-történeti emléket a kanadai Edmontonban őriztek meg. A gépteremhez csatlakozó helyiségekben az első kiállítás a magyar telefónia 110 évét ismertette. A látogatók telefonkészülékeken keresztül, számítógépes rendszer segítségével választható nyelveken (magyar, angol, német) kaphattak érdekes történeti információkat, tárlatvezetést. Szerény választékú videotévkémből szakmatörténeti és oktatófilmeket kínáltunk megtekintésre. Lehetőség volt a telematikai szolgáltatások megismerésére, telefax üzenetek váltására. A kiállítási installációk úgy készültek, hogy azok egy része alkalmas lett dokumentumok, aprótárgyak őrzésére is. Azt a hatalmas változást, amely a múzeum megnyitását követő tíz esztendőben a magyar telefóniában végbement a 2001. május 17-én, a Távközlési Világnapon megnyitott második állandó kiállítás *A lármafától a világhálóig* címmel foglalja össze, bemutatva a MATÁV Rt első tíz esztendejét. A múzeum Internet

állomásán a látogatók meghatározott ideig díjmentesen barangolhatnak a világhálón, a számítógépeken megismerkedhetnek az alapítvány kiadásában és gondozásában megjelent távközlés-történeti CD-ROM-okkal (A magyar rádiózás története és a vevőkészülékek katalógusa, A magyar Telefónia 120 éve, A magyar táviratozás története című feldolgozásokkal).

A következő üzemépület, amely múzeumot fogadott be, a diósi rövidhullámú rádióállomás lett. Az adóállomás egykori hatalmas gépterme a korszerű kisméretű adóberendezések miatt megüresedett. Használatba vételét egy múzeumépület feladása indította el. 1991-ben az új debreceni telefonközpont építése miatt lebontották a Delizsánsz kiállítóhelyet. Bár a debreceni sajtóban elkeseredett küzdelem indult az épület megmentéséért, mivel debreceni születésű vagyok, kevés ragaszkodást éreztem a salétromos épülethez. Kollégáim évekig légvárépítésnek gondolták, hogy egyszer majd a debreceni postaigazgatóság épületében, szemben a Déri Múzeummal, a Múzeum utcában rendezzük be az új Delizsánszot. A bizalom és a türelem azonban „múzeumi rózsákat” is terem! 1995. október 11-én a megálmodott helyen újjászületett a Delizsánsz-kiállítóterem.

A régi lebontása viszont, mivel abban éppen egy nagy sikerű rádiózástörténeti kiállítás volt, hozzájárult diósi helyfoglálásunkhoz. A félig raktárként használt adóterembe áttelepíthettük a kiállítást, és elindult az állomás múzeumi hasznosítása. A diósi Rádió- és Televíziómúzeum építése volt az első, amely raktárépítéssel, szabadtéri bemutatóhely kialakításával párosult. Anyaggyűjtésében, a restaurálási munkákban és a kiállítás rendezésében szinte teljes létszámban részt vettek az

Telefónia Múzeum, Budapest, Űri u. 49. – Telefonía Museum, Budapest

Delizsánsz-kiállítóterem, Debrecen – Delizsánsz Exhibition Gallery, Debrecen

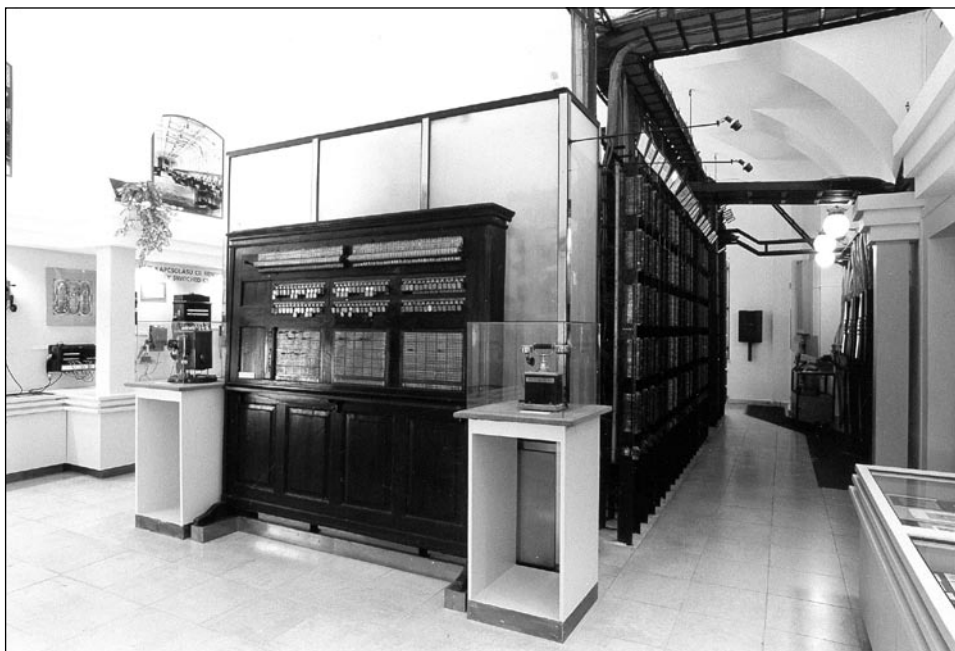
Antenna Hungaria Rt mérnökei. A magyar rádiózás és televíziózás történetét bemutató kiállításhoz korszerű számítógépes információs rendszer társult. A Magyar Rádió egy stúdió berendezésével és az első Mercedes típusú közvetítő-kocsival gazdagította az 1995. december 1-jén megnyílt múzeumot. A későbbi években a Magyar Televízió is beszállította ide egyik színes közvetítő kocsiját. Ide tért haza a Békéshagyték Honoluluból, itt sorakoznak a kertben a magyar műsorszórás jeles személyiségeinek emlékoszlopai a szabadtéri nagy tárgyak szomszédságában. A látóhatár peremén, a Duna ezüst csíkja mögött, a magyar műsorszórás bölcsőhelyéről ide látszik védett ipari műemlékünk, a *szivar antenna*. Itt vetnek évről évre nagyobb

árnyat az alapítvány 10 éves fennállása emlékére ültetett decenniumi liget fái Petrárs Mária szép kerámia madáritatójával. Itt rendezzük meg minden év május 17-én a távközlési majális.

Nem hallgathatjuk el a kudarcokat sem. A nemzeti széthúzást példázza: hiába kezdeményeztük, hogy állandó kiállításunkhoz társuljon a Magyar Rádió és a Magyar Televízió, és közösen tartsuk fenn a múzeumot. Mindkét intézmény azonnal múzeumalapításba kezdett, és kisebb-nagyobb kiállításokkal nyilvánította ki különállását. Pedig a rádiózás és a televíziózás egységét nem lehet megbontani, abba éppen úgy beletartozik az adók története, mint a stúdióké és a vevőkészüléké.

A múzeum öt éves fennállásakor már megszűnt a rádióállomás. Lebontották az összes antennát, köztük a távirányítással állítható ún. log-per antennát is. Nem tudtuk természetvédelmi területté nyilvánítani az állomás bekerített telkét, hiába tenyészenek rajta gazdagon védett növényeink. A telekmegosztás következtében itt a múzeum szomszédságában lakópark épül. Ilyen lenne a bot boldogabbik vége? Tudom, hogy a főváros terjeszkedése megállíthatatlan, s ez számunkra is jó, mert erre kanyarodnak majd a kék buszok és megsokasodnak látogatóink. Talán a szomszédban lévő helyi védettségű kőbányához is átível majd egy függőhíd a Csörsz-árka fölött, és a ténylegi fennsík kicsiny, de még sok természeti szépséget őrző darabját természeti és kulturális központtá lehet fejleszteni.

Napjainkhoz időben közeledve, szám-bavéve az esztendő történéseit, meg kell emlékeznünk arról, hogy 1996-ban az ópusztaszeri új állandó kiállításba berendeztük Puskás Tivadar telefonhírneműjét, hogy annak rendszerébe illesztett

Postakürt Galéria, Miskolc – Post Horn Gallery, Miskolc

Fotók – Photos: Hajdú József

korszerű technikával gondoskodunk a tárlatvezetésről. A telefonhírmondó hallgatókagylóin át minden teremben egyszerre négy látogató kaphat az általa választott nyelveken (magyar, angol, német) információkat. (Ezt a rendszert vette át és alkalmazta a Millenáris Kht is nagy sikerű kiállításában.)

1998-ban, amikor befejeződött a miskolci postaigazgatóság műemléképületének felújítása, a Postamúzeum a padlásterben kialakított 90 m²-es kiállítótermet és a hozzá csatlakozó 25 m²-es raktár- és irodahelyiségeket „lakhatta be”. A *Postakürt Galéria* a postatörténet helyi érdekességeit napjainkig mutatja be, beépítvén a kiállításba az igazgatóság területén lévő hivatalok munkatársaitól beérkezett fényképeket, írásokat is.

1999-ben a MATÁV Rt ajánlotta fel kiállítás céljaira pécsi ügyfélszolgálati irodáját. A meginduló helyi anyaggyűjtés raktározási lehetőséghez is juttatta a múzeumot. A Telegaléria Pécs belvárosában érdekes színponttal gazdagítja a képzőművészeti kiállítóhelyekben gazdag várost, annál is

inkább, mert a Zsolnay-gyár sok évtizeden át a légvezetékes hálózatok porcelán szigetelőinek kizárólagos gyártója volt.

2002-ben a MATÁV Rt egyik leányvállalata, az EMITEL Kft (Első Magyar Izraeli Telefonszolgálat) kereste fel múzeumunkat, hogy a hozzá tartozó góckörzet (Baja, Kiskőrös, Kalocsa, Kiskunhalas) 10 éves fejlesztésének eredményeiről és a hazai távbeszélő berendezések fejlődéséről új épülete padlásterében készítsünk kiállítást. Az *Emitel-Galéria* néven megnyílt kiállítóhelyen raktárainkból értékes tárgyak kerültek „napfényre”.

A hírközlési múzeumok hálózatához tartozik egy kiállítóhellyel nem rendelkező, de igen értékes fiálé, a Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány soproni gyűjteménye, ahol több ezer tárgyat és dokumentumot őrzünk és gondozunk.

Úgy tűnik, nemcsak a könyveknek, a múzeumoknak is megvan a maguk sora. A Postamúzeumé talán az, hogy a hírközlési hálózatokhoz hasonlóan érjen el minden-hová az országban. Az elmúlt év végén egy magáncég azzal a kéréssel fordult hozzánk,

hogy Kőszegen a felújítás alatt álló műemlék lakóháza földszintjén postatörténeti kiállítást rendezzünk be. Megkeresésünkben az építetőket az motiválta, hogy megtudták, a XVIII. században a házat a postamester lakta. A magáncég és múzeumunk jókedvű együttműködése talán a kívánatos jövőbe mutat, ahol a múzeumépítés és a történelem tanúságainak megismerése érték lesz és közös örömök forrása.

Nem lehet lezárni a hírközlési múzeumi hálózatról szóló rövid összefoglalót anélkül, hogy említést tennék a „bot legboldogabbik” (leggazdagabb) végéről, a postákról. Az elmúlt években több vándorkiállítással jártuk az országot. Kiállítóhelyeink nagyobb közönségforgalmi térrel rendelkező postáink voltak. A vendégkönyvek tanúsága szerint tízezrek nézték meg tárlatainkat és megköszönték a közértelemesség terjesztését. Ennél szebb feladatot még a XXII. századra sem kívánok utódainknak.

Végezetül említést kell tennem arról, hogy a Postamúzeum alapítványi létformája tette lehetővé a postai, távközlési és műsorszórás emlékek együtt maradását! A hírközlési szakágak ugyanis csak eszközökben különböznek, a XIX. és a XX. század hírközlés-történetének közös fejezetét írják. Ha külön gyűjteményekként léteznének, most egyesíteni kellene őket, és integrálni az egyetemes emberi kommunikáció történetébe.

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

The Museum Network of Hungarian Telecommunications

Telecommunications is under constant changing and developing. The Postal Museum naturally has to follow the changes in terms of collecting and recording. The last decade brought about the forming of a network of special museums covering telecommunications. Throughout the country more and more museums and exhibition places were opened in buildings used as factories previously. In 1991 the Telefonía Museum was opened in the Buda castle in the former telephone-extension centre. In the exhibition all the machines serving about 3400 subscribers between 1928 and 1985 can be seen. The next industrial unit to house a museum was the former short wave transmitter in Diósd. The Radio and Television Museum, opened in 1995, as its name shows, presents the history of Hungarian broadcasting. In 1996 another exhibition was created, this time in Ópusztaszer: the permanent exposition even presents the famous telephonograph by Tivadar Puskás. In 1997 a new place was added to the network of museums. In Miskolc, in the attic of the Post Office Administration a 90-square-meter exhibition presents the local aspects of postal history.

Központi Bányászati Múzeum, Sopron

Bircher Erzsébet

Múzeumunk – a magyar bányászat országos gyűjtőkörű szakmúzeuma – lassan 50 éve, 1957 októberében nyílt meg a soproni belváros egyik legszebb barokk palotájában, a Templom utcai Esterházy-palotában.

Bányászati múzeum Sopronban? A mai látogató számára nehezen található összefüggés a kereskedőváros Sopron s a bányászat között. Pedig több mint két évszázadon keresztül Sopron tulajdonosa volt annak a Brennbergbányának, mely a szabad királyi város erdeiben fellelt szénvagyonon 1753-ban, pontosan 250 éve kezdte meg működését. Az egymást követő bérlők fejlesztése és munkája nyomán a város bányája a XIX. század végére az ország egyik legjelentősebb, s legkorszerűbb üzemévé

vált. Az ország legnyugatibb szénbányáját a politikai éberség 1951-ben bezáratta.

A város és a bányászat kapcsolata még néhány évig, pontosan 1959-ig nem szűnt meg. A Selmecebányáról 1919-ben áttelepült Bányászati és Erdészeti Főiskola működött itt három évtizeden keresztül. 1949-től a politikai akarat ismét beleszólt a város életébe, a bányamérnöki kart áttelepítették Miskolcra. A költözés azonban lassan folyt, pontosan egy évtizedig, 1959-ig tartott. Így történetelt, hogy múzeumunk szervezésének éveiben a város életét még számtalan, bányászattal összefüggő hagyomány és kapcsolat szötte át. A bányászok jelenléte befolyásolhatta a várost abban, hogy múzeum céljára rendelkezésre bocsássa – az akkoriban kollégiumnak használt – épületet.

A belváros azon része, ahol az Esterházy-palota áll, évezredek óta lakott.

*Óskori kovabánya, Sümeg, Mogyorósdomb. Makett – Model of prehistoric quartz mine
Fotók – Photos: Klemencsics Akos*

*A Központi Bányászati Múzeum épülete. Sopron, Templom u. 2.
The Central Mining Museum. Sopron, Templom u. 2.*

Múzeumunk látogatói – még mielőtt a kiállításainkba lépnének – egy gazdag múltú város számos emlékét megcsodálhatják. A Kr. után a IV. században itt épült 3-4 méter vastag városfalak Scarbantia lakóit védték a barbárok támadásaitól. A római város falainak romjaira – az új határvár építésekor – a honfoglalás korában faszervezetű, földdel erősített sáncot építettek. Később a tűz martalékává vált a faváz, s a lángok salakká égettek a vázszerkezet közé bedöngölt anyagot. Ez a titokzatos „vörös sánc” előkerült a múzeumunk hátsó falának védelmét adó vasbetonfal építésekor is. Ugyancsak a római alapokra épült a XIII. és a XIV. században az a várárokka körülvett, 8-10 méter magas várfal, melynek a belső síkjára – hasonlóan sok más belvárosi házhoz – támaszkodik múzeumunk is. A XVIII. században ezt az elavult városfalat több helyen megbontották, a bástyák tetőjén bástyakertet alakítottak ki. Múzeumunk épülete mögött is megbújik egy ilyen kert, benne az 1782-ben épült kerek zenepavilonnal.

A Központi Bányászati Múzeum épületének történetét a XIV. századtól ismerjük. Eredetileg lakóháznak épült, majd a XVI-XVII. századtól a városkapitány szállása volt. A XVII. században későreneszánsz stílusban átépített házat előbb városi

Ércbányászat a XVIII-XIX. században
Metal mining in the 18th-19th centuries

tisztviselők lakták, majd gazdag polgárcsaládok birtokába került. Új korszak kezdődött a palota életében, amikor Esterházy Fényes Miklós megvásárolta, s 1614-ben barokk stílusban átépítette. Ekkor alakult ki az épület ma is látható homlokzata, került a kapu fölé a családi címer, a homlokzati fülkébe pedig a mariazelli madonna másolata. Átépítették a belső tereket is: nagy ívű lépcsőházat, reprezentatív emeleti lakosztályt emeltek, bővítették az istállót. Azonban nem nyúltak az épület XVII. századi udvarához, s az a mai napig is eredeti formájában, az első emelet toszkán oszlopos, kosáriréses árkádjával látható.

Múzeumunk épülete tehát gyönyörű, de – mint a fenti leírásból is sejthető – sok szempontból korlátozza egy évszázadokon át „nagyüzemi” jelleggel bíró iparág múzeumának kialakítását. Már az első, 1957-ben megnyílt állandó kiállítás rendezői is szembesültek azzal a ténnyel, hogy „a bánya”, mint tér és élmény nem rekonstruálható ilyen adottságok között. Ez olyan faktum volt, amelyet mind az 1980-ban, mind pedig a 2000-ban megnyílt állandó kiállítások rendezői kénytelenek voltak tudomásul venni. Épületünk ugyan az elmúlt évtizedekben teljes műemléki rekonstrukción, többszöri felújításon esett át, s a magyar műemlékállományhoz képest remek állapotban van, de ez a tény nem könnyíti meg a mindenkori kiállítások rendezőinek munkáját. (Jobb esetben csak abban segít, hogy egy elrontott kiállítást megbocsássanak az épület szépsége miatt.)

Amikor 1999 elején lebontottuk a csaknem 20 éves korábbi kiállításunkat, akkor legelső lépésként – még a forgatókönyvírást megelőzően – azt kellett eldöntetünk, hogy az új kiállításunkban mit s milyen csoportosításban akarunk bemutatni. Mi

– a korábbi kiállítástól eltérően – arra törekedtünk, hogy új állandó kiállításunk tematikus részei egymástól elválasztva is értelmezhetőek legyenek: az elkészült kiállítást végül is tematikus blokkokból építettük fel. Ásványok és kőzetek, bányászatunk képző- és iparművészeti emlékei, a bányászati termelés története, a gépesítés és a művelés története címek köré rendeztük bemutatandó anyagunkat. A kiállítást múzeumi mozi egészíti ki, mely a bányászattal kapcsolatos oktató- és referenciafilmeket mutat be a látogatóknak.

A kiállítás teljes feliratozása négy nyelven, magyarul, angolul, szlovákul és néme-

Nagyipari bányászat a XIX-XX. században
Industrial mining in the 19th-20th centuries

tül olvasható. A soknyelvű megjelenésnek a turizmus kiszolgálásán túl vannak szakmatörténeti okai is. Az ezeréves múltú magyar bányászat egyike volt azon gazdasági ágazatunknak, amelynek szakmakultúrája határokon átívelő. Az évszázadokon át európai jelentőségű alsó- és felső-magyarországi ércbányászatunkban együtt dolgoztak a németek, a magyarok és a szlovákok. A magyar, német és szlovák nyelvhasználat határmezsgyéjén található városban, Sopronban múzeumunk fontosnak ítélte, hogy mindhárom náció tagjai saját nyelvükön olvashassák kiállításaink feliratait. (Az angol nyelv használatát természetesen nem ez, hanem a növekvő turizmus indokolta. Ezen – a sokak számára közvetítő nyelvként is használt – világnyelven írott feliratozás nem hiányozhat egyetlen múzeumi kiállításból sem.) A „soknyelvűség” azonban nagyon sok pénzbe kerül. Ahhoz, hogy kiadványaink, kiállításaink jó fordításban, lektorálva kerüljenek látogatóink elé vagy olvasóinkhoz, számtalan pályázatot kellett megírnunk, s számos támogatót megnyernünk. Talán nagyobb munka volt a kiállítás-rendezés, a kiadványok szerkesztése, a tanulmányok írása. Állandó kiállításunkat is egy pályázat segítségével sikerült újra rendeznünk. A PHARE CBC program keretében elnyert támogatás nagyot lendített múzeumunk kiállítási munkáiban. Nagy megtiszteltetés volt számunkra, hogy új állandó kiállításunkat „Az év múzeuma 2000” pályázaton az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának különdíjával jutalmazták.

Az elmúlt, 2002-es évben múzeumunk – állandó kiállításunk kiegészítésére – *Hogy arany és ezüst bőven legyen...* címmel egy

négynyelvű, multimédiás CD-ROM-ot jelentett meg, a középkori magyar királyság ércbányászatának bemutatására. Az infoterminalra telepített s a kiállítóteremben bárki részére hozzáférhető CD híres bányavárosaink művészeti emlékeit, a kor bányászati technikáit, az ércek ásványtanát, a korszak magyar bányászatának gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásait egyaránt bemutatja, kitérve ezzel a kiállítóter falait, kicsit lebontva annak korlátait. A CD kereskedelmi forgalomba is került, jelenleg a Könyvtárellátó hálózaton, múzeumunknál és a Miskolci Egyetem könyvesboltjában lehet megvásárolni.

Múzeumunk az állandó kiállításai mellett természetesen időszaki kiállításokkal is várja a látogatókat. Az elmúlt években több, néhány hétig vagy hónapig látható kiállítás is volt nálunk. 1999 nyarán a „bányarémekek” ismertetettük meg a hozzánk látogatókkal: *Az démonokról, melyek néhány bányában lakoznak* című kiállításunkban. A tudománytörténeti elemek, a múlt századok bányámanó ábrázolásai mellett, a témáról a Soproni Egyetem művészhallgatói is készítettek alkotásokat, melyeket erre az alkalomra írott zenei kompozícióval együtt élvezhették a látogatók.

Az időszaki kiállítások közül kiemelkedő fontosságú volt a két, egymást követő évben megnyílt kiállítás, melynek anyagát a Szlovákiai Bányászati Múzeum gyűjteményéből válogattuk. Múzeumunk 2001-ben a szlovák intézménnyel ötéves együttműködési szerződést kötött, mely a kiállítások cseréjétől a közös kutatásokig terjed. Az első évben a szlovák bányászati múzeumnak otthont adó Selmecebánya bányászatának emlékeit mutattuk be, 2002-ben pedig egy különleges kiállítással vártuk látogatóinkat. A selmecebányai polgári lövészegylet festett lőtáblái ma a Szlovák Bányászati Múzeum tulajdonába vannak. Ebből válogattuk ki azt a pár tucatot, mely a XVIII-XIX. században született, s mely a korabeli híres bányaváros lakóit, életének pillanatait mutatta be.

Múzeumunk fontos feladatának tartja, hogy a magyar bányászat elmúlt fél évszázadának múltját is feldolgozza és bemutassa. 2002 decemberében nyitottuk meg a „KOR-KÉP” című kiállításunkat, mely bányászatunk 1945 és 1958 közötti történetét dolgozta fel. A kiállítással egy időben megjelentettük az ötvenes évek koncepciósi pereit, az új gépesítési megoldásokat, a gazdaságtörténeti összefüggéseket bemutató tanulmánykötetünket.

A 2003. év fontos dátum a magyar bányászat életében, mert az idén 250 éves

szénbányászatunk. A jubileumra kiállításal, kötettel és konferenciával készülünk.

Rendszeresen tartunk múzeumi órákat, az óvodásoktól az egyetemistákig. Nyilvános és szabadon kutatható sok tudományos

Dísz bányászék és kalapács. Selmecebánya, 1538.

Ornamental miner's wedge and hammer. Selmecebánya, 1538

Fotók – Photos: Lobenwein Tamás

értéket őrző könyvtárunk és több tízezer adattárunk. Reményeink szerint még az idén a múzeumunkban őrzött tárgyakról az Interneten is kérhetnek le információkat: ennek lehetőségét a több éven át folytatott számítógépes nyilvántartási rendszer kiépítése teremtette meg. Ebben a rendszerben természetesen nemcsak a Sopronban őrzött gyűjtemény, hanem kiállítóhelyünknek, a várpalotai Thury-várban található bányászattörténeti kiállításnak az anyaga is kutatható.

A Központi Bányászati Múzeum honlapja azonban már most olvasható a *kbm.hu* címen, s abban sokféle információ található múzeumunkról. Honlapunk nagy lehetőség a múzeum reklámozására, de ezen túl is számos eszközt bevetettünk a látogatószám s az ismertség növelésére. Természetesen rajta vagyunk a város kínálatán, a magyar múzeumokat ajánló honlapon, de tagjai vagyunk a Budapest kártyához hasonló ausztriai turisztikai szervezetnek is, amelyet évente több tízezer turista vesz igénybe. Az elmúlt években csaknem megtízszereződött látogatóink száma. Míg 1998-ban néhány ezer, tavaly már 25 ezer fölött volt látogatóink száma.

Szakmai feladatainkat sajátos „költségvetési” körülmények között végezzük. 1989 óta, mióta kikerültünk – sok más műszaki múzeumhoz hasonlóan – az ágazati mi-

nisztériumunk finanszírozásából, a bányászat által létrehozott alapítvány teremtette meg a jogi kereteket működésünkhöz, s biztosított a túléléshez szükséges minimális anyagi támogatást és háttérrel a fennmaradásunkat nagyrészt elősegítő pályázatainkhoz. Gyűjteményünk helyzetének jogi bizonytalanságait a tavalyi évben sikerült végre megoldani, múzeumunk tárgyai a Kincstári Vagyoni Igazgatósághoz kerültek, az állami vagyon gondozójaként a Központi Bányászati Múzeum Alapítvánnyal kötöttek szerződést. Reméljük, hogy a jogi helyzet tisztázása a mostani, sok bizonytalansági elemmel terhelt finanszírozási gyakorlatot számunkra kedvező módon befolyásolja.

A Központi Bányászati Múzeum az elmúlt fél évszázadban sok nagyszerű eredményt ért el és számos gondot elszenvedett. Talán a legnehezebb az utolsó évized volt,

hisz egy olyan szakma múzeuma vagyunk, mely maga is válságban van. Most úgy tűnik, hogy túl vagyunk a mélyponton, az elmúlt évek új kiállításokat, kiadványokat, újfajta finanszírozási lehetőséget hoztak magukkal. Bízunk abban, hogy a következő években is lesz elég pénzünk, hogy folytathassuk munkánkat, s 2007-ben, visszatekintve 50 éves tevékenységünkre, annak színvonalával is elégedettek lehessünk.

Lásd még – See also: Képmelléklet IV, hátsó borító – Back cover

The Central Mining Museum, Sopron

The mining museum in Sopron was opened in 1957 in the centre of the town, in the Esterházy palace, in one of the most beautiful baroque buildings. The town of Sopron has strong connections with the mining industry: the mine owned by the town was opened in 1753 and the working of the mine was stopped only in 1951. The building of the museum, though it is outstanding in style and architectural beauty, does not make it easy for the curators to create exhibitions presenting the history of mining industry. When in 1999 the preparations for the new permanent exhibition started it was decided that the thematic sections of the exposition should be arranged in a new way so that the visitors could interpret them separately as well as in synthesis: minerals and rocks, the artistic and industrial art heritage of mining, the history of mining production were the titles of the sections. Last year the museum published a CD-ROM in four languages presenting the metal mining in the medieval Hungarian kingdom. Besides the permanent exhibitions several temporary exhibitions were opened also at the museum, among them two, which was the result of the cooperation with the Slovakian Mining Museum. The museum can look back on a past full of successes and naturally, hard times as well. Hopefully its future will be rather successful.

Bemutatkozik a komáromi Klapka György Múzeum

Számadó Emese

A mai Komárom helyzetét és történetét mindenkoron meghatározta városrészeinek (Koppánymonostor és Szőny) története, illetve a folyó bal partján fekvő történelmi Komárommal kialakult évszázados kapcsolata, melynek eredményeként a két település, a jobb parti Új-Szőny és a bal parti Rév-Komárom két alkalommal is egyesült Komárom néven. Ez a sokrétűség jellemezte a kultúra és ezáltal a komáromi múzeumügy történetét is.

A gazdag történelmi múltra tekintő település évszázadok óta vonzza a régiség iránt érdeklődő kutatókat és gyűjtőket egyaránt. Legtöbbjük a rómaiak nyomába érkezett, akik a Kr.u. I-IV. században Brigetio néven virágzó várost létesítettek itt a Duna jobb partján. Az első tudós, aki az 1860-as évektől számos szőnyi útja során látott római régiségek megmentésére is gondolt, Rómer Flóris volt. Több cikkében rámutatott arra, hogy a felszínre került régészeti anyag egy része a Magyar Nemzeti Múzeumba, más része magángyűjteményekbe, nemegyszer külföldre került. A nagyobb kőfaragványokat a helyi sírkőfaragók vásárolták fel, vagy útépitéshez használták alapul, vagy éppen a helyi házakban láthatók: „Itt oszlopfőn, vagy kőoltáron, vagy pilléren nyugszik a szépen faragott kőlap és asztalúl szolgál a konyha előtt; ott a ház tornáczában fekszik egy oldalaitól megfosztott sarcophag és a gazda kőpamlagil használja; itt az ereszek alatt római téglákból készült a járda, míg ott az oszlopderekek, vagy nagy lapok sarkköveknek állítatnak.” Mindezek megmentése érdekében egy „világra szóló Szőnyi Múzeum”, egy helyi ószőnyi kőraktár felállításáról álmodozott. Kezdeményezése anyagi okok miatt nem valósulhatott meg.

Ami a régiségek ügyét illeti, valamivel javult a helyzet, amikor a Duna bal partján 1886-ban megalakult a Komárom vármegyei és Komárom városi történelmi és régészeti egyesület, melynek célja „a megyére és székhelyére vonatkozó történet és régészet iránt való érdeklődés felkeltése és ezekre vonatkozó ismeretek terjesztése” volt. A tagjai által gyűjtött régiségek és a helyi bencés gimnázium gyűjteménye alapozták meg az 1913-ban alapított Jókai Múzeum (a mai észak-komáromi Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeum) gyűjteményét.

Mindazok a régészeti és történelmi emlékek azonban, amelyek több évtizedes gyűjtőmunka eredményeként kerültek a mú-

Az Igmándi erőd részlete – Detail of the Igmándi fortress

zeumba, 1920 után Dél-Komárom (Magyar-Komárom) számára elvesztek. Éppen ezért az önálló városépítés korszakában, Alapy Gáspár polgármester tervei szerint az épülő városházán a múzeum is helyet kapott volna. A múzeum alapjául Kállay Ödön ószőnyi aljegyző leletei szolgáltak volna: „Régiségeimet az első világháborút követő évtizedekben azzal a céllal gyűjtöttem, hogy alapanyagául ajándékozzam annak az új múzeumnak, amelyet ... létesíteni terveztünk.” A múzeum sajnos nem valósult meg, a Kállay-féle hatalmas gyűjteményt csupán raktározták a városháza pincéjében egészen 1946-ig, amikor Horváth József polgármester, a Régészeti Tár vezetőjének kérésére ideiglenesen át nem adta a Magyar Nemzeti Múzeumnak az alábbi feltétellel: „Természetesen mihelyt Komárom városban megfelelő múzeumi helyiséget tudok találni és az anyag szakszerű őrzését és kezelését biztosítani lehet, arra az esetre a város tulajdonát képező múzeumi anyag azonnali visszaadását kérem.”

1953-ban néhány lelkes ember újra felvette a múzeum létesítésének a gondolatát, melynek működését Kállay Ödön irányította volna. E múzeum alapját szintén a (Nemzeti Múzeumban letétben lévő) Kállay-gyűjtemény jelentette volna.

1963 elején – elsősorban a hányódó és pusztuló római kö emlékek szomorú látványa és újabb lakossági kezdeményezés miatt – a város vezetői is belátták, hogy a múzeum

létesítésének ügyét nem lehet tovább halogatni. Az előkészítő munkák lebonyolítására Kecskés Lászlót kérték fel, aki a komáromiak múzeumalapítási igényét tolmácsolta Bíró Endre megyei múzeumigazgatónak, aki szintén támogatta a kezdeményezést.

A Klapka György nevét felvett múzeum első állandó kiállítása Brigetio gazdag és sokrétű kőfaragványait bemutató római kőtár volt, amely a XIX. század második felében a két Komáromot átfogó erődrendszer részeként épült Igmándi erődben kiült 250 m hosszú kazamata-folyosón 1965. november 7-én nyílt meg. A feltett kőfaragványok végre méltó helyre kerültek. A műemléképület belső, egykor laktanyaként használt helyiségeiben, az 1993-ban újrarendezett római kőtárban a halottkultusszal kapcsolatos, az evilági életöröm túlvilági továbbélését szimbolizáló sírkövek és szarkofágok, a római vallás sokrétűségét bemutató ol-tárkövek, továbbá mérföldkövek és építészeti tagozatok láthatók. A kőfaragványok feliratai és ábrázolásai egy rég elpusztult település szervezeti felépítésével, valamint polgárai életéről és a halálról alkotott elképzeléseivel ismertetnek meg bennünket. Nyári időszakban látogatható. 1966-tól az erőd néhány belső helyiségét is megkapta a múzeum, ahol – a kőfaragványokon kívül saját gyűjteménye nem lévén – a megyei múzeumi szervezet tulajdonában lévő anyagból rendeztek időszakos kiállításokat.

A múzeum következő állandó kiállítása

1987-ben nyílt meg a Bécsben élő orvos és jogi diplomával rendelkező tengerészkapitány, dr. Juba Ferenc magyar tengerésztörténeti anyagából a városháza alagsorában. A több száz dokumentumból, fényképből, hajózási eszközből, tengerész- emléktárgyból, egyenruhából álló kiállítást 1997-ben újrarendezték. Ekkor került beépítésre a stílizált hajófedélzet és kapitányi kabin is. A mai napig az ország egyetlen összefüggő, a magyar kereskedelmi- és haditengerészet történetét a XIII. század közepétől a második világháború végéig bemutató gyűjteményt tulajdonosa a múzeumnak adományozta.

Időközben Kecskés László és a Komárom múltját tisztelő polgárok jóvoltából a múzeum helytörténeti, az 1992-ben meginduló Komárom/Szöny vásártéri római ásatások és leletmentések révén pedig a régészeti gyűjtemény gyarapodott olyan ütemben, hogy azt a meglévő kiállító- és raktárhelyiségek már nem tudták befogadni. A dr. Borhy László vezette vásártéri ásatáson a város, a múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke között létrejött megállapodás értelmében a tanszék hallgatói vesznek részt évről évre. Többben közülük diplomamunkájuk, vagy PhD-dolgozatuk témáját is innen merítették. 1994-ben a Vásártéren nagy mennyiségű összefüggő felületű római falfestmény került elő, mely szintén új bemutatóhelyet igényelt. Dr. Krajczár Gyula polgármester felkarolta az ügyet, és a múzeum számára az 1920-as évek elején épült, egykori pénzügyőri laktnya épületömbjének egy részét felújította.

Az 1996. április 28-án megnyílt épület lett a Klapka György Múzeum központja,

Stilizált hajófedélzet a tengerészeti kiállításban – Stylized deck in the maritime exhibition

Római falfestmények a kiállításban – Roman mural paintings in the exhibition

ahol Komárom helytörténetének a bemutatását a régészeti gyűjtemény, vagyis a római kori ásatások és leletmentések anyagának kiállításával kezdtük meg. A gyűjtemény legjelentősebb darabjai azok a külföldet is megjárt, a Kr.u. II-III. század fordulóján készült falfestmények, amelyeket a vásártéri ásatáson (Brigetio polgárvárosa) találtunk: a dongaboltozatos mennyezetet díszítő lovas nőalak (Andromeda és Pegazos) és a négy évszaktot megszemélyesítő portrék egyedülálló alkotások a provinciális festészetben csakúgy, mint azok a közeli lakóházból előkerült falfestmények, amelyek kifeszített állatbőröket és ételt felszolgáló alakokat je-

lenítenek meg. A kiállítás látványos darabjai azok a szarkofágok, amelyek csontvázakkal és teljes leletanyaggal (ékszerekkel, használati eszközökkel stb.) kerültek bemutatásra. A sírokat 1998 nyarán, a MOL Rt szőnyi gyártelepén, a brigetioi katonaváros egykori temetőjében tártuk fel.

A főépület megnyitását Kecskés László sajnos már nem érthette meg, hosszas betegség után 1995. október 25-én elhunyt, pótolhatatlan úrt hagyva maga után Komárom és a múzeum életében. A múzeumvezető történeti könyveinek és kéziratainak megvásárlásával a város megalapozta a múzeumi könyvtárat.

A múzeum főépületében időszakos kiállítóterem is működik, ahol Komáromhoz kötődő képző- és iparművészeti, valamint néprajzi és helytörténeti kiállítások kerülnek megrendezésre. A múzeum leghíresebb műtárgyai is itt kerülnek időről időre bemutatásra.

A múzeum második legnagyobb gyűjteménye a „Két haza egy szívben” megnevezésű néprajzi gyűjtemény. Az 1997-ben azonos címmel megnyílt időszakos kiállítás teljes anyagát a gyűjtő, Horsa Istvánné ajándékozta a múzeumnak. Az 1946 és 1948 között a szlovákiai Komárom közeli falvakból Magyarországra áttelepített, s idővel Dél-Komáromba, a szülőföld közelébe költözött családok által megőrzött viseleteket, bútorokat, gazdasági eszközöket, fényképeket és iratokat egy 22 órás videó-anyag is kiegészíti, amelyen az áttelepítettek és az otthon maradtak vallanak életükről, falujuk szokásairól. A tematikáját tekintve egyedülálló gyűjtemény kiállítóhely híján jelenleg raktáron van. Egyes anyagcsoportjai azonban időszakos kiállítások keretében vagy kiegészítéseként időről időre újra láthatók. A gyűjtemény számos szakdolgozat alapjául szolgált az elmúlt években.

A múzeum *képzőművészeti tára* a komáromi származású, de nem csak komáromiságuk miatt neves festők műveit tartalmazza. Ezekre főleg ajándékozás, örökség és kisebb számban vásárlás útján tettünk szert. Lenhardt György, Harmos Károly, Basilides Sándor, Nagy Márton, Angyal Kálmán egy-egy képe mellett a Klapka György Múzeum tulajdonában van egy Jókai Mór által 1843-ban festett kisebb portré is, mely kecskeméti szállásadónójét, Gyenes Mihálynét ábrázolja. Múzeumunk rendelkezik a legnagyobb Rauscher György gyűjteménnyel is. Az 1902

Időszaki kiállítás a 110 éves komáromi hídról
Temporary exhibition on the 110-year-old bridge in Komárom

A néprajzi kiállítás részlete
Detail of the ethnographical exhibition

és 1930 között élt komáromi (Észak-Komárom) származású festőművésznek az 1920-as években divatos új tárgyiasság, ill. art deco szellemében festett képei az 1998-ban elhunyt fivér, Rauscher László örökségeként kerültek a tulajdonunkba. 1996-ban nagy sikerrel mutattuk be az 1946 óta Pásztón élő Leszenszky László festőművész mintegy 50 festményét. Az 1994 és 1996 között készített, ma már dokumentatív erejű festményeit, melyek gyermekkorra Komáromáról (Észak-Komárom), régvolt utcáiról, tereiről üzleteiről, épületeiről és szórakozóhelyeiről mesélnek, 1997-ben Komáromnak adományozta, hozzájárulva ezzel városunk kulturális értékeinek növeléséhez.

A múzeum *iparművészeti gyűjteményét* a komáromi származású Munkácsy-díjas Kecskés Ágnes gobelintervező iparművész falikárpitjai alapozták meg. A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával meg-

vásárolt „Himnusz” és „Komárom” című gobelinek a Polgármesteri Hivatal hivatalos helyiségeiben kerültek kiállításra.

A helytörténeti anyag legnagyobb gyűjteménye, egyben érdekessége is a *sporttörténeti anyag*. A komáromi származású világhírű labdarúgó, a legendás Aranycsapat balszélsőjeként elhíresült, 1997-ben Komáromban elhunyt *Czibor Zoltán hagyatékát* 2001-ben vásárolta meg a város a múzeum számára. Még abban az évben a fényképekből, oklevelekből, személyes emléktárgyakból a róla elnevezett városi sporttelep irodaépületében megnyílt a Czibor Zoltán emlékszoba. A hangulatos kamarakiállítás nemcsak a sport- és futballszerezők, de a városba látogató külföldi vendégek előtt is igen népszerű.

A komáromi múzeum műtárgyainak egy része már külföldet is megjárta: a tengerészeti gyűjtemény néhány tárgya Ausztriában, a freskók egy része Anconában és

Lyonban, a Rauscher és Leszenszky képek Észak-Komáromban voltak már kiállításon.

A múzeum 2000-ben útjára indította az *Acta Archaeologica Brigetionensia* című kiadványát, melynek eddigi két kötete önkormányzati és pályázati pénzek segítségével jelent meg, és további két kötete előkészítés alatt áll. A kiadvány célja a brigetói leletanyag tematikus bemutatása.

A főépületben 2003. március 31-ig időszaki kiállításoként a komáromi dunai átkelések és a 2002-ben 110 éves közúti híd, az Erzsébet-híd történetét bemutató látványos kiállítás látható. Április végén a Brigetióból előkerült római kori ékszerekből rendezünk kiállítást, mely előreláthatóan október közepéig lesz nyitva.

The Introduction of the György Klapka Museum in Komárom

The town of Komárom is rich in archaeological, historical and ethnographical heritage. In 1886 the Komárom County and Komárom Town Historical and Archaeological Society was formed. The members of this organisation collected antiquities which became the basis of the Jókai Museum established in 1913. After the first world war and with the northern part of the town becoming Slovakian territory it became necessary to form a museum in the other part of Komárom belonging to Hungary. The realisation of the museum came about in 1965, when a section of the former Igmándi fortress served as the building of the museum. The first permanent exhibition of the new museum named after György Klapka presented the remains of the rich stone carvings of the Roman settlement Brigetio. In 1996 another former military building was attached to the museum and became the centre of the György Klapka Museum. First the archaeological collection presented its rich material here, but since there are halls for temporary exhibitions in the new building as well, up to now the ethnographical, art, applied art and sports collections also could be introduced to the public.

Egy nagyívű program lassú elhalása? A balácai római kori villagazdaság múltja és jövője

K. Palágyi Sylvia

„Múlt nélkül nincs jövő!” – ez különösen igaz Balácára, ahol és amellyel kapcsolatban többen és többször megfogalmazták a közvetlen és hosszabb távú tennivalókat. Az újrainduló ásatások (1976) 1978-ban összeállított első programterve után az 1980. március 18-i újabb tervezet tartalmazta a Baláca-pusztai műemléki romkert rövid és hosszútávú, tudományos és közművelődési feladatokat meghatározó programját, annak ütemezésével, személyi és tárgyi feltételeivel egyetemben. Az 1980-ban összeállított tervezetet szakértők véleményezték, és egybehangzóan megerősítették a feltárássra kijelölt terület régészeti értékét, szükségesnek tartották az újabb régészeti eredményekkel megerősített feltárások folytatását és a feltárt falak, épületek bemutatását.

Akkor, amikor a kulturális miniszter 101/1980-as (MK. 4) rendeletével tudományos kutatóhellyé nyilvánította a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságot (ill. a Laczkó Dezső Múzeumot), az intézmény kutatási programjának két fő kiemelt témája közül az egyik: a *Baláca-pusztai római kori rommező feltárása és tudományos feldolgozása* volt. Baláca műemléki romkert (1980-ban összeállított) megvalósítási programjában olvasható kutatástörténeti vázlat, a feltárások tudományos céljának meghatározása, a közművelési, turisztikai célok kijelölése ma is érvényes, ma is aktuális elképzeléseket tartalmaz.

A kőtár I. részének megnyitása 2002 májusában
The opening of the first section of the lapidarium in May 2002

A belső udvar részlete – Detail of the inner court

Kutatástörténet

Baláca-puszta és környéke, mint római kori lelőhely, beleértve a római kori temetkezőhelyet (a Likas dombot is), a XVIII. század óta ismert. Az 1906-ban meginduló feltárásokat az 1904-ben szántás közben felszínre került épületfalak, falfestmények és kerámiatöredékek tették szükségessé. A területen megfigyelt kb. 30-40 főépületből és 100 melléképületből az 1926-ig tartó ásatások alatt 12 épületet, kb. 60.000 m²-t tártak fel. Az előkerült falfestmények és a 4 mozaikpadló (az újabb kutatások szerint) a II-IV. századból, ill. a II-III. század fordulójáról származnak. A római

kori gazdasági központ első épületei az I. század közepe táján készülhettek el, a település elnéptelenedése a IV. század vége felé következhetett be.

Baláca első feltárója, Rhé Gyula eredményeit az Archaeologiai Értesítőben (1907), majd 1912-ben a *Balácsa* című könyv 31-104. oldalán, valamint a Veszprémvármegyei Múzeum Évi Jelentésének irodalmi mellékletében (1928. 48-59. oldal) foglalta össze. A balácai leletek számára, Laczkó Dezső múzeumigazgató egyetértésével faliszekrényeket készítettek, amelyeket megpróbáltak a vármegyeházán megnyílt múzeumi kiállítás néhány termébe beszorítani. A leletanyag nagy részét azonban kénytelenek voltak raktározni. 1910-ben és 1925-ben azután kiemelték mind a négy mozaikpadozatot. Három közülük Veszprémbe, egy pedig a Nemzeti Múzeumba került. A Veszprémbe maradt mozaikok kisebb részleteit az 1925-ben megnyílt veszprémi múzeum (ma Laczkó Dezső Múzeum) előcsarnokában, később a balácai falképek környezetében a II. emeleti kiállításban, ill. a tihanyi bencés apátságban mutatták be.

A Római Pavilon alap 1935-ben 2884,50 pengővel rendelkezett, de hiába készültek a balácai leletek elhelyezésére pavilon-tervek, megvalósulásukat a II. világháború kitörése végképp lehetetlenné tette.

A feltárások újrazekedése

A romterület kedvező földrajzi fekvése (közel Veszprémhez és a Balatonhoz), beépítetlensége egyaránt lehetővé teszi/tenné – Magyarországon először és Közép-Európában is egyedülálló módon – a római kori villa-együttes teljes feltárását, s azt követően műemléki

Zászlófelvonás és történelmi játék a római kori villagazdaság és romkert megnyitásának tizedik évfordulóján – Flag hoisting and historical game on the 10th anniversary of the Roman Age villa estate's opening

romkert, szabadtéri múzeum (élménypark) kialakítását, látogathatóvá tételét. Ennek érdekében kezdődtek újra, 50 évnyi szünet után, 1976-ban a balácai ásátások.

A feltárások tudományos célja: Pannonia egyik legkvalitásosabb (a maga nemében egyedülálló), mozaikkal és falfestményekkel díszített földbirtok-centrumának nemcsak a 12 épületre szorítkozó, hanem rendszeres és teljes feltárása (!), a korábbi ásátások újraértékelése, építési periódusainak szétválasztása, az épületek funkcióinak meghatározása, a korai és késői temető, a rommező területére eső középkori objektumok kutatása. A kapott eredmények épületenkénti és tárgyfajtánkénti feldolgozása és publikálása a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben és önálló (pl. a már megjelent Balácai Közlemények I-VII. és további kötetekben), balácai kiadványokban, hazai és nemzetközi konferenciákon került sorra.

A feltárások közművelődési (kulturális, turisztikai) célja: a feltárások és az ásátási eredmények nagyközönség számára történő közérthető bemutatása, az iskolai történelem-tanítás támogatása, kulturális és turisztikai célpont (többcélú konferencia-központtal) kialakítása, minimálisan egy, de inkább több napos programok összeállítása.

A balácai római kori villagazdaság tudományos és kulturális-turisztikai programját erősítő tényezők: 1) földrajzi fekvése (Veszprémtől 9 km, a Balatontól 10-13 km); 2) a fallal körülvett római kori mezőgazdasági központ mintegy 9 ha-s (valamint a mauzóleum) területe állami tulajdon, 1/3-ad részének, a romparknak és a mozaikokat, falfestményeket, egyéb leleteket bemutató kiállításnak üzemeltetője a Veszprém

Megyei Múzeumi Igazgatóság; 3) a terület kutathatóságát, műemléki, kulturális és turisztikai hasznosítását nem akadályozzák bizonytalan birtokviszonyok, modern létesítmények; 4) egy teljes római kori gazdasági központ bemutatására és 1-2 napos (esetleg több!) ott tartózkodásra invitáló program kidolgozására és megvalósítására, eddig valóban nincs példa Európában; 5) az elért tudományos eredmények, publikációk, nemzetközi konferenciák; 6) az 1984-ben megnyílt főépület és kiállítása az egyre bővülő romparkkal. 2002 májusában fogadott első alkalommal látogatókat a Veszprém megye római kori kőfaragványainak első részét bemutató kőtár; 7) visszatérő éves rendezvény – a megnyitásra emlékezve – a múzeumi világnapon *Baláca ünnepi órái* (Történelmi szituációs játékok, Hagyományörző dobó triatlon, lovasbemutató, kézműves bemutató, kenyérsütés a rekonstruált római kori kemenében, Ab ovo ad mala lakomák); 8) rendszeres komolyzenei hangversenyek; 9) római kori fűszerkert telepítése; 10) visszatérő nemzetközi történelmi-nyelvi-kézműves tábor; elsősorban azoknak a magyar diákoknak a részére, akiknek nincs lehetőségük külföldi anyanyelvi környezetben tanulni az idegen nyelvet.

A balácai római kori villagazdaság tudományos és kulturális-turisztikai programját gyengítő tényezők. – Az 1980-as évek gazdasági nehézségei lelassították a tervezett programot. – A balácai programnak nincs a megyén túl támogatója, biztos, kiszámítható lényeges forrása. – A szerény önrész következtében elnyerhető pályázatok gyakorlatilag csak nagyon szerény továbblépésre, szinte csak a vegetálására elegendők, holott a már kutatott,

ill. a felszíni nyomokból ismert 17 épületből és a több száz méternyi körítőfalból eddig csak 7-nek és pár méternyi körítőfalnak, valamint a mauzóleumnak történt meg a kutatása, és még kevesebbnek a bemutatása. – A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Kincstári Vagyoni Igazgatóság szerepvállalása esetleges. – Hiányzik az állandóan jelenlévő tervező-művezető, valamint a személyi állomány is bővítendő. – A vízellátás és szennyvízelvezetés megoldása ideiglenes.

Temesi Mária operaénekesnő és a veszprémi Mendelssohn Kamaragyűttes jubileumi hangversenye Balácán
The jubilee concert of opera singer Mária Temesi and the Mendelssohn Chamber Orchestra in Baláca

Fotók – Photos: Oszkó Zsuzsa

A balácai római kori villagazdaság hosszú távú programjának lehetőségei

Meglátni és meglátatni a balácai villagazdaságban rejlő lehetőségeket, egyedülálló módon létrehozni és működtetni a római kori gazdasági központra épülő régészeti élményparkot az alábbi elképzelések szerint:

– Szükséges folytatni a régészeti feltárásokat és az azt követő műemléki falkonzerválásokat a teljes 9 ha-s területen, állandó tervezői részvétellel.

– Fel kell építeni a már megtervezett végleges recepciós épületet egy kiállítóterrel.

– Néhány épület felépítése új funkciók adásával (fogadó-szállásépület, étterem, kávézó, konferenciaterem, kiállítóter a mauzóleumban, kutatószoba-gondnoki lakás, istálló, karámok stb.), a rossz megtartású falak esetében azonban törekedni kell arra, hogy a falak eredeti állapotukban, ill. konzerválva megmaradjanak. Néhány esetben célszerűnek látszik a falak visszatakarása és nyomvonaluk sekély gyökerű sövényvel való jelzése.

– Vadászturizmus létrehozása: lovágás, fázános létesítése (tekintettel az egyik mozaik középső emblémájának ábrázolására).

– Fűszerkert-fűszerbemutató.

– Bio-kertészet (gabona és zöldségnövények termesztése, eladása).

– Antik lakomák.

– Római fürdő-kultúra az új fürdő bemutatásával és reprodukciójával.

– Hangversenyek.

– Színházi lelátó megépítésével nemzetközi közönséget is megcélzó antik tárgyú kisoperák bemutatása.

– A közeli középkori templomra tekintettel Veszprém megye középkori kőanyagának elhelyezése, középkori kőtár építése.

– Végleges vezetékes vízellátás, szennyvízelvezetés megoldása.

– Tudományos konferenciák rendezése.

– Kulturális-turisztikai programok szervezése.

A felsorolt 14 pont közül szinte valamennyiben történtek már lépések, kezdeményezések, Vörösmartyt szabadon idézve: nem csak kancsalul, festett egekbe néző ábrándok csupán. Támogatók és támogatás nélkül azonban egy költségvetési intézmény számára, még ha megyei hatáskörű is az, megvalósíthatatlanok.

A balácai római kori villagazdaság rövid távú programjának sürgető feladatai

– A rövid távú feladatok között feltétlenül szükséges a villa központ geofizikai és régészeti módszerekkel történő feltárásának szisztematikusan folytatása, még abban az esetben is, ha a feltárt területeket esetleg – költségkímélő módon – vissza kellene temetni.

– A római kőtár (2. rész) építkezésének befejezése és az új szakasz berendezése.

– A négyhelyiséges III. épület (ideiglenes recepció és közművelődési terem, valamint iroda) építkezésének befejezése és használatba vétele.

Befejezésül néhány vélemény a balácai vendégkönyvből, miközben nem tudjuk lesz-e jövő, méltó folytatás: „Gratulálunk! Az ember nem talál szavakat...! Folytasd tovább!” – „A very well excavated and presented monument: my congratulations to my Hungarian Colleagues” (Anglia) – „Ich bin beeindruckt von dem, was hier geleistet wird.” (Németország) – „Congratulation! Everything was done with enthusiasm, talent and lots of work.” (USA) – „Tres bonne réalisation, nous avons admiré!” (Franciaország) – „Je suis fier d’être le premier!” (Kanada).

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Slow Fading of a Grand Program? The Past and Future of the Roman Age Villa Estate in Balácsa

Balácsa and its vicinity as a Roman Age site was known from the 18th century. The excavations started in 1906 and till 1926 the remains of 12 buildings in 60 square metres were uncovered. The murals and the four mosaic floorings can be dated to the 2nd-4th centuries or the turn of the 2nd-3rd centuries, the depopulation of the settlement took place in the end of the 4th century. In 1925 the four mosaic floorings were brought to the surface and taken to Veszprém, where three were exhibited, the fourth was moved to the National Museum. The location of the site and the surrounding open spaces give a special opportunity for the total uncovering and exhibiting of a Roman Age villa estate. For the realisation of this opportunity the excavations started again in 1976. In 1984 the main building and its exhibition were opened along with the ever expanding park of ruins. The first section of the lapidarium presenting the stonework remains from Veszprém county was also opened in 2002. Although some cultural activity has already been connected to the site, such as concerts and special programs for children, the creating of a modern archaeological park based on the total uncovering, with service buildings (a hotel, a restaurant, conference hall, etc.) is essential in the future.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról

Jankovich B. Dénes

A 2001. évi LXIV. törvény rendelkezései értelmében az Országos Műemlékvédelmi Hivatal és a Kulturális Örökség Igazgatósága egyesítésével 2001. október 8-án létrejött az örökségvédelem egységes hivatala, mely elsősorban a hatósági munka végzésére hivatott, de ezen felül jelentős feladatai vannak a nyilvántartások, a tudományos kutatómunka, a társadalmi kapcsolatok (kiadványok, rendezvények, oktatás, stb.), sőt a műemlékek restaurálása, konzerválása területén is. Az új intézmény feladatai sok tekintetben szorosan összefüggnek a múzeumokkal, ezért bizonyára nem lesz érdektelen, ha bemutatjuk a hivatal szervezetét, működését és feladatait.

Kár lenne tagadni, hogy múzeumi berkekben nemhogy osztatlan egyetértés, hanem inkább ellenszenv fogadta a hivatal létrejöttét. Ugyanúgy, mint három évvel korábban a Kulturális Örökség Igazgatósága megalakulását is. Ez elsősorban abból fakadt, hogy a múzeumok hatósági szerepe megszűnt, és ezt sokan eleinte presztízavesztésként élték meg. Nem kellett azonban sok időnek elteltéig ahhoz,

hogy mindenki előtt világossá váljék, hogy ez a megoldás a – a jogi követelményeken túlmenően – csak könnyebbséget jelentett a múzeumoknak. Nincs értelme tehát itt tovább elemezni az ellenszenv indítékait, biztos vagyok benne, hogy ezek az idő múltával és a hivatal teljesítménye láttán csökkenni fognak. Megszűnni valószínűleg sohasem, hiszen egy hivatal hatósági intézkedései szinte minden esetben sértenek valamilyen érdeket, ami értelemszerűen tiltakozást vált ki. A lényeg az, hogy a hivatal tevékenysége mindig az örökségvédelem ösztársadalmi érdekeit szolgálja, ugyanis csak ekkor számíthat ösztársadalmi elismerésre.

Az új hivatal az integrált örökségvédelem koncepciója mentén jött létre. Ennek lényege, hogy a kulturális örökség ingó (műtárgyak) és ingatlan (régészeti lelőhelyek, műemlékek) elemeit ne csak a hatósági intézkedések szintjén gondozza egyetlen hivatal, hanem az intézmény alkalmas legyen a jellegükben eltérő, de az értékek megőrzését illetően azonos követelményeket támasztó emléktárgy védelmére. Ez a hatósági intézkedések egységes követelményrendszerén túl a védelem és a kezelés-fenntartás, továbbá a rekonst-

rukció tudományos alapú koncepciójának kidolgozását, az értékfeltárás országosan egységes szempontú szervezését, az örökség társadalmi megbecsültségének növelését kell, hogy jelentse.

E követelmények alapján hagyta jóvá a nemzeti kulturális örökség minisztere a hivatal belső struktúráját. Lényege, hogy az elnök irányítása alatt öt igazgatóság működik (felügyeleti, igazgatási, tudományos-nyilvántartási, társadalmi kapcsolatok és gazdasági). Ezek közül kettő, a felügyeleti és a tudományos felelős a szakmai munkáért, az igazgatási irányítja a regionális irodák és a központ hatósági munkáját, a társadalmi kapcsolatok igazgatóságára pedig a közönségkapcsolatokkal összefüggő teendőket végzi. Fontos újítás a korábbi struktúrákkal szemben, hogy a regionális irodák végzik az első fokú hatósági munkát, és a teljes felügyeleti tevékenységet. Ezzel a megoldással a hatóság egyrészt fizikai értelemben is közelebb került a védendő értékekhez és az állampolgárokhoz, másrészt az államigazgatási elveknek megfelelően szét lehetett választani az első és a másodfokú eljárásokat.

Igen fontos itt kiemelni a felügyeleti tevékenység lényeges elemeit. A felügyelőnek,

legyen az műemléki, régészeti, vagy műtárgyakkal foglalkozó, ugyanis első feladata a hatósági intézkedések szakmai részének lebonyolítása: a döntések szakmai előkészítése. Kétségtelen, hogy ma ez jelenti a felügyelet számára a legnagyobb terhet: a határozatok „gyártása” véget nem érő ügyirat-folyam. Ezen túlmenően azonban a jó felügyelő egyben „gazdája” is a gondjaira bízott emlékeknek: akkor is rendszeresen ellenőrzi azok állapotát, ha nincsen velük kapcsolatban hatósági ügyintézés. Tanácsaival, észrevételeivel támogatja, segíti a tulajdonosokat, felhívja a vezetés figyelmét a hiányosságokra, javaslatot tesz a restaurálásra, stb. Ellenőriznie kell a végzett munkálatokat, különösen az állami támogatások értelmes felhasználását. Mindez a munka nem végezhető hatékonyan a fővárosból, ezért van különös jelentőségük a regionális irodáknak.

A múzeumok szempontjából az örökségvédelemnek két területen van különös jelentősége: a régészetben és a műtárgyvédelemben. Az első esetben a hivatal létrejöttével fejeződött be az a folyamat, amelyben a múzeumok hatósági feladatai megszűntek: a régészeti szakhatósági jogkör a hivatalhoz került és kibővült a korábban hiányzó területekkel (pl. vízügyi munkálatok). A megyei múzeumok ezzel jelentős adminisztratív teherrel szabadultak meg, energiájuknak ezt a részét is a tényleges szakmai tevékenységre fordíthatják. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a régészeti hatósági munka teljesen elszakad a múzeumok szakmai tevékenységétől. A hivatal továbbra is támaszkodik a múzeumok helyi és szakismeretére, korábbi adataira. Ez optimális esetben jó napi kapcsolatok, természetes kollegiális együttműködés keretében valósul meg. Ahol nem így van, ott a tapasztalatok szerint ezt személyes indítékok gátolják, és ennek kiküszöbölése nem egyedül a hivatal dolga. Bonyolultabb a helyzet a műtárgyak területén. Itt a hivatal a védetté nyilvánított műtárgyakért, továbbá a kivitelért felel. Nem kétséges, hogy akár az állampolgár, akár a belső ügyintézés szempontjából itt a korábbihoz képest bonyolultabb lett a helyzet. A feladat ellátásához elengedhetetlen szakismeret ugyanis az országos szakmúzeumokban van, és nyilván ott is fog maradni. Ezért a védetté nyilvánításban, de különösen a műtárgykiviteli engedélyek kiadásában az országos szakmúzeumok szakértőként továbbra is részt vesznek a hatósági eljárásokban. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a szemlét végző szakmúzeumok a fővárosban találhatóak, az engedélyeket viszont a regionális irodák adják ki. Nehézséget jelent ez még akkor is, ha a kiviteli kérelmek kb. 90%-a a fővárosban keletke-

zik. A múzeumokkal való együttműködést ezen a területen tehát jogszabály írja elő. Ez az előírás azonban mit sem érne, ha a felek nem óhajtánák megtölteni tényleges tartalommal. A KÖI hároméves és a KÖH egyéves tapasztalata azt mutatja, hogy – csekély kivételtől eltekintve – ez a szakmai együttműködés megvalósul, és az örökségvédelem érdekeit szolgálja.

Sajnos azonban nem lehetünk elégedettek a felügyeleti munkával. Ennek oka elsősorban a KÖH-nél mutatkozó létszámhiány, amely mindenkor a költségvetési csatározások függvénye. Az új hivatal megnövekedett feladatai ellátásához 2001-ben mindössze 42 új köztisztviselő státust kapott, melynek leginkább a régészeti és a műtárgyfelügyelet látja a kárát. Előbbinél mintegy 50%-os, utóbbinál több mint 60%-os a létszámhiány. Ezzel a hátránnyal pedig a felügyelő munkában fentebb vázolt valódi szakmai tartalom kérdőjeleződik meg, és emberfeletti munkavégzéssel sem jut idő és energia egyébre, mint a „határozatok” gépies legyártására. A jövőbeni strukturális változtatások egyik legfontosabb célja e probléma megoldása kell, hogy legyen.

Ezzel a ténnyel érdemes rögtön szembeállítani azt a szelvényben-hosszában hallott „közvélekedést”, mely szerint a „hivatal egy felduzzasztott, túlnépesedett” intézmény. Ezzel a – a fenti adatokon túl – csak azt szegezném szembe, hogy a KÖH-nek 365 dolgozója van, a kevésbé bonyolult feladatokat ellátó Természetvédelmi Hivatalban pedig több mint hatszázan dolgoznak. A fenti „közvélekedés” tehát sem a feladatokat tekintve, sem országos összehasonlításban nem állja meg a helyét, és a hiányok a belső tartalékok mégoly rigorózus feltárással sem orvosolhatók.

A másik gyakran hallott vélemény, hogy a hivatal „túlhatalomra” tör. Ennek igazi érveit ugyan nem ismerem, csak feltételezem, hogy azt jelenti, hogy más intézmények (Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Műemlékek Állami Gondnoksága, Magyar Építészeti Múzeum), továbbá testületek (Világörökség Bizottság, Nemzeti Kegyeleti Bizottság) is az elnök valamilyen szintű fennhatósága alatt vannak. Nos az ÁMRK és a MÁG vonatkozásában valóban az elnök gyakorolja a munkáltatói jogokat az intézmény vezetője felett, de egyebekben teljesen önálló intézményekről van szó. Az Építészeti Múzeum valóban lehetne önálló intézmény, ami régóta terv is, ez azonban további létszám-igényt jelentene. Ugyanez a helyzet a testületek működtetésével is: az államháztartás szempontjából fölösleges kiadást jelentene, ha például mindegyik saját gazdasági hivatallal rendelkezne. Mindegyik felsorolt intézménynek saját feladatköre és költségvetése van, melybe a hivatal elnökének nincs több beleszólá-

sa, mint bármelyik másik intézményébe a felügyeleti hatóságnak. Ez az álláspont tehát nézetem szerint nem egyéb, mint tájékozatlanságból és féltékenységből fakadó vélemény.

A hivatal szakmai tevékenységének másik fontos területe a tudományos igazgatóság. Ennek megszervezésére kaptam egy évvel ezelőtt megbízást, erre vonatkozó koncepciómat már nyomtatásban közzétettem (Örökségvédelem 2002. március-április). Jelenleg még e koncepció megvalósításán dolgozunk, év végére a nyilvántartások tekintetében úgy vélem, számottevő eredményt tudunk felmutatni. Világos, hogy a hivatal kutatóinak tevékenysége jelenleg elsősorban a műemléki kutatásokra irányul, hiszen ilyen szakintézmény nincs másutt. Ebben a vonatkozásban tisztázandó még az ÁMRK és a hivatal közötti feladat-megosztás az alkalmazott műemléki kutatások (helyreállítások) területén. A hosszú távú koncepció egy tudományos alapokon nyugvó módszertani központ kialakítása, mely a műemlékvédelem mellett az örökség megóvását szolgáló valamennyi tudományágat átfogja.

Még nem telt el fél esztendő az új hivatal felállása óta, amikor bizonyossá vált, hogy új vezetés kerül az élére. Ez a körülmény óhatatlanul változásokat hoz magával akkor is, ha az értékek és eredmények megtartása, továbbfejlesztése a cél. Az új koncepció most formálódik, és mindnyájan bízunk benne, hogy a változások az egységes örökségvédelem európai céljai irányába hatnak. Mindenesetre hasznos lenne, ha a továbbiakban nem kellene számolni a politikai változásokhoz igazodó belső strukturális változásokkal, hanem a békés, nyugodt, kizárólag szakmai alapokon nyugvó fejlődés színtere lenne az Örökségvédelmi Hivatal.

The National office of Cultural Heritage

In October 2001 according to the regulations of Act 64 the National Office of Cultural Heritage was formed by the unification of the National Monument Protection Office and the Cultural Heritage Directorate. The new office was created due to the concept of integrated cultural heritage. The core of the concept is that the elements of cultural heritage should not only be taken care of by public proceedings carried out by a single institution, but this institution should be able to protect them as well, according to the demands of the different types of heritage. Five directorates were established within the office: of these the directorate of supervision and the scientific are responsible for the professional work, another directorate is in charge of the activities of the regional offices, the directorate of social contacts takes care of tasks connected to public relations.

Nemzetközi kapcsolatok

Delta-terv a múzeumokért Hollandiában*

Mart van der Sterre

A Delta-terv eredetileg annak a nagyszabású tervnek a neve volt, amelyet az 1953. évi borzalmas árvíz után készítettek, amikor Zeeland és Dél-Hollandia majdnem fele a tenger áldozata lett. Az árvíz miatt több ezer embert kellett kitelepíteni a szigetekről. Rengeteg ember, háziállat és az épületek ezrei pusztultak el 1953-ban. Mindez azért történt, mert Hollandia területének fele a tengerszint alatt fekszik, és állandó veszélyben van a tengervíz és a folyók vízszintingadozása miatt. Hollandia nagy része a Rhine és a Meuse deltatorkolata területén fekszik. Mindkét folyó rengeteg vizet szállít tavasszal, amikor a svájci és francia hegyekből az olvadó hó vizét felveszik, és néha tavasszal a tengervíz is betör a szárazföldre. Az árvíz újabb pusztítását megelőzendő alkotta meg a kormány a nagyszabású Delta-tervet, amely 40 év alatt valósult meg.

A múzeumokról

Az 1980-as évek vége felé a kormányzat úgy találta, hogy a múzeumokban a tárgyak nyilvántartása és állagmegóvása igen rossz helyzetben van. Addig ugyanis nagyon kevés figyelmet fordított a múzeumokra, hiába panaszkodtak a múzeumigazgatók. Túl kevés pénz jutott a múzeumokra, ami nagy lemaradást eredményezett. A megoldásra terv született, hogy megmentsék a holland múzeumokat a jövőnek. Ez hasonlított a vízügyi Delta-tervhez, hosszú távú volt és nagyon sok pénzbe került, ezért a „Kultúramegőrzés Delta-tervének” nevezték el.

A lemaradásnak megvoltak az okai. Kiderült, hogy nagyon sokmindent kell megváltoztatni ahhoz, hogy a múzeumok a jövő évszázadba felelősségteljes és elszámoltatható módon lépjenek be: – az állagmegóváshoz több kutatásra van szükség; az állagmegóvás és nyilvántartás területén nagyok a lemaradások; – ugyanígy a múzeumépületek karbantartásában is, és ezért a gyűjtemények is rossz állapotban vannak a pincékben és padlásokon; a múzeumi vezetést meg kell változtatni; – az állami múzeumok gyűjteményei túlságosan függték a Kulturális Minisztérium közalkalmazottjaitól, és így túl távol voltak a múzeumi problémáktól; – az állami múzeumok vezetése és a kormány közötti kapcsolatot újra kellett definiálni; – új kutatások folytak

külföldön, de ezek eredményeit nem alkalmazták a holland múzeumokban.

A kormány elhatározta, hogy forrást biztosít – összesen 40 millió guldent – ezen problémák megoldására. A pénzt elsősorban az állami múzeumok kapták, de a nem állami múzeumok is elkezdtek panaszkodni, hogy nekik is szükségük van támogatásra, hasonló okok miatt. Hollandiában kb. 1500 múzeum van. Különböző szintű állami múzeumok: nemzeti múzeumok (17 db), regionális (7 db), városi/falusi önkormányzati múzeum (több száz). Alapítványi múzeumok (több száz). Magántulajdonú múzeumok: vállalati múzeum (kb. 100), magánkézben lévő múzeum (kb. 100).

*Az Amszterdami Egyetem geológiai gyűjteményének selejtezett anyaga
The sorted out material of the geological collection of the University of Amsterdam*

A múzeumoknak csak 1/3-a dolgozik megfelelő végzettségű és fizetett alkalmazottal, a többi főként vagy kizárólag önkéntesekkel működik. Dél-Hollandiában csak egy régióban legalább 3 000 ember dolgozik múzeumokban, néhány múzeumban több mint 100 önkéntes végez minden munkát és viseli a felelősséget.

Sok minden megváltozott, amióta a kormány 1988-ban elhatározta, hogy segít a múzeumokon. Először az állami múzeumokra került a sor. – A kormány 40 millió guldent helyezett el egy alapon, és 1994-ben létrehozták a *Mondrian Alapítványt*, hogy kezelje ezt az alapot.

– Minden állami múzeumnak pályáznia kellett ezért a pénzért, és irányelveken alapuló terveket kellett készítenie, amiben leírták lemaradásaikat, valamint azt, hogy hogyan akarják ezeket felszámolni, s menderre mennyi pénzre van szükségük. Ezeket a terveket szigorúan ellenőrizték.

– Minden évben jelentést kellett írni az eredményekről, mit valósítottak meg a tervekben, mi sikerült és mi nem.

– Több ismeretre lett volna szükség a múzeumtechnikai területeken, így egy kormányzati intézmény jött létre a kutatás irányítására. Ez ma a *Holland Gyűjteményi Intézet* Amszterdamban, ahová különböző megoldási javaslatokért fordulhatnak a tárolás, klimatizálás, konzerváló anyagok stb. kérdéseiben.

– Speciális tudású alkalmazottakra volt szükség a múzeumokban a nyilvántartás és konzerválás új módszereinek meghonosításához. A hagyományos múzeumi képző központ, a Reinward Akadémia nem rendelkezett ilyen szakkal, így ezeket indítani kellett. Új foglalkozás jött létre, az „állagmegőrzési biztos”. Olyan személyről van szó, aki a kezelésben, a tisztításban és a múzeumi tárgyak leírásában szerez jártasságot.

– A muzeológus és restaurátor hagyományos munkáját is újra kellett definiálni.

– A restaurátorokat megkérték, hogy ne csak a restauratori munkát lássák el, hanem a raktárosok munkáját is kísérik figyelemmel.

– A holland múzeumokban bevezették a passzív és aktív állagmegőrzés fogalmát.

A nemzeti múzeumok autonómiája

Az egész múzeumi munka felgyorsult, s ez mintegy 10 évig tartott. Az állam az új kapcsolatot igyekezett kialakítani az állami múzeumok vezetésével. Az államot már a XIX. században figyelmeztették arra, hogy milyen rossz állapotban vannak a múzeumi gyűjtemények. A múzeumok nagyobb függetlenséget akartak a kormánytól, a kormány viszont tisztább viszonyokat akart a múzeumokkal. Elhatározták, hogy az állami gyűjtemények továbbra is az állam tulajdonában maradnak, s ugyanez vonatkozott a múzeumi épületekre is, de a múzeumi szervezet, mint autonóm szervezet függetlenné vált az államtól. Az állam szerződést kötött ezekkel az autonóm szervezetekkel arra a munkára, amit el kellett végezni ahhoz, hogy az állami gyűjteményeket elfogadható állapotban tartsák. Az ehhez szükséges forrást az állam biztosította. A múzeumok életében először tudott az intézmény pénz előteremtési kiállításokkal és ismeretterjesztő előadásokkal múzeumi célokra, amit nem kellett visszaadni az államnak. Ez a korábbi állami múzeumokat kulturális vállalkozásokká alakította, az igazgatókat pedig menedzserekké. A gyűjteménykezelési szerződéseket 5 évente megújítják, az épületekre vonatkozókat pedig 30 évenként. Minden múzeumépület az államhoz

* A *Néprajzi Értesítő* LXXXII. 2000. évi kötetében (49-54. p.) megjelent cikk rövidített változata.

*A delfti Súlyok és Mértékek Múzeum duplikátumai a Sotheby aukciójára kerülésük előtt
The duplicates of the Delft Museum of Weights and Measurements before being put up to auction at Sotheby's*

tartozik, sokat átalakítottak az új követelményeknek megfelelően, számosat teljesen újjáépítettek, mint pl. a Néprajzi Múzeumot és a Természettudományi Múzeumot (Naturalis) Leidenben.

A nem állami múzeumoknál másként mentek a dolgok. Persze ezeknek is ugyanazokkal a problémákkal és lemaradásokkal kellett szembenézniük, de a pénzüik más forrásból jött, a régióból, városból vagy faluból, amelynek kevesebb pénze volt, mint az államnak. Végül elfogadták, hogy a nem állami múzeumok is igényelhetik költségeik 60%-át a Mondrian Alapítványtól, és 40%-ot kellett maguknak állniuk. A tárgyak nyilvántartásának költségeit az állam nem biztosította, és csak a passzív konzerválást támogatták, az aktív restaurálást nem.

Résztevő múzeumok

Minden múzeumnak, amely részt akart venni a Delta-tervben, múzeumi irányelveket és gyűjteményi tervet kellett összeállítani, és be kellett sorolnia a gyűjteményét bizonyos standardok alapján. Minden múzeumi gyűjteményt alcsoportokba kellett osztani, például kézimunka, szobrok, festmények, egyházi gyűjtemény stb. Minden múzeumi tárgynak besorolhatónak kellett lennie ezekbe a kategóriákba. Minden tárgyat a muzeológusoknak értékelniük kellett, amelyben nem az anyagi, pénzübeli, hanem a kulturális érték volt fontos. Négy csoportot állítottak fel:

1.) A legfontosabb, pótolhatatlan és felbecsilhetetlen értékű tárgyak vagy gyűjtemények, amelyeket nemzeti vagy alapgyűjteményként definiálhatnak.

2.) Olyan tárgyak vagy gyűjtemények, amelyek alátámasztják, értelmezik az alapgyűjteményt, amelyek vonzóak és kiállítási értékkel bírnak.

3.) A többi tárgy vagy gyűjtemény, amely kevésbé fontos, de még a gyűjteményi tervben foglalt irányelvek hatálya alá esik.

4.) Azok a tárgyak, amelyek nem tartoznak az adott múzeum gyűjteményi irányelveibe. Ezek lehetnek célcsoportok munkagyűjteményei, például iskolás gyerekeké, ezeket ők is kezelhetik. Ez lehet olyan gyűjtemény is, ami nem fér be a gyűjteményi politika keretei közé.

Mindezek eredményeképpen: minden gyűjtemény ismert és nyilvántartott; ismerik a gyűjtemények állapotát, lépéseket lehet tenni annak érdekében, hogy a legfontosabb gyűjtemények állapota javuljon; sokkal több ismeret van a múzeumokban, főként múzeumtechnikai területeken; a gyűjteményekkel dolgozók specializálódtak (muzeológusok, restaurátorok, állagmegőrzők, nyilvántartók stb.); a múzeum vállalkozás lett, amely felelősséggel tartozik a gyűjtemény tulajdonosának, a közönségnek és a múzeumi dolgozóknak.

A múzeumok regisztrációja

Hollandiában 1998 óta folyik a múzeumok regisztrációja. A múzeumok önként vehetnek részt ebben a programban, melynek fő célja a holland múzeumok minőségének javítása, hogy átláthatókká és biztonságosakká váljanak. Az első cél a minimális követelményrendszer felállítása volt, amelynek minden múzeum meg kellett feleljen. Ha valamelyik múzeum nem tudott megfelelni a minimális követelményeknek, hivatalos múzeumi tanácsadók segítségével lehetett kérni. Hollandia minden régiójában működik múzeumi tanácsadó, olyanok is vannak, akik specializálódtak a megőzésre, nyilvántartásra, múzeumpedagógiára stb. A dél-hollandiai régió 220 múzeumából kb. 150 vesz részt a múzeumregisztrációs program-

ban. Eddig csak 30 kapta meg a nyilvántartott múzeum státust. A korábbi állami múzeumok természetesen regisztráltak, de sok, önkéntesen által működtetett múzeum is bebizonyította, hogy tud ilyen szinten működni. 35 múzeum hivatalos státusa „ideiglenesen regisztrált múzeum”, amelyek buzgón próbálják eltüntetni a hátrányukat három éven belül. Másik 40 múzeum jelezte, hogy ebben az évben is részt akarnak venni a programban, a többi pedig javítani igyekszik helyzetén, mielőtt belép a múzeumregisztrációs programba. Az már nyilvánvaló, hogy több múzeum akar részt venni ebben a programban, mint a legutóbbi Delta-tervben.

A főbb lemaradások ugyanolyanok, mint a Delta-terv esetén voltak: nincs múzeumpolitika, a gyűjtemények nyilvántartási munkálatai még nem fejlődtek be; az állagmegővés még nem fejeződött be. Sajnos kevés kormányzati pénz marad azoknak a múzeumoknak, amelyek nem igyekeznek lemaradásukat pótolni. Ezek nagy részét más hatóság vagy magántámogatás tartja fenn.

Úgy tűnhet, hogy mind a Delta-terv, mind a múzeumregisztrációs program nagyban a pénztől függ, de ez csak részben igaz. A korábban állami tulajdonban lévő múzeumok természetesen sok pénzt kaptak a kormánytól, amikor részt vettek a Delta-tervben. De a nem állami múzeumoknak is ugyanazokat a munkákat kellett elvégezniük relatíve kevesebb pénzből. Meg kellett találniuk saját támogatóikat. De az igazi változás minden múzeum számára az volt, hogy át kellett gondolniuk saját múzeumi politikájukat, és pénzt kellett teremteniük ezen tervek végrehajtásához. Bizonyos átalakítások persze pénzbe kerülnek, de sokszor kiderült, hogy többféle lehetőség is van. Nagyon sok példát hozhatunk fel erre, különösen azokat a múzeumokat, amelyek önkéntesekkel dolgoznak, és azokat, amelyeknek kevés a pénzüik. Ezek néhány nagyon hasznos ötletet találtak ki.

(Fordította: Tar Katalin)

The Delta Plan for Museums in the Netherlands

At the end of the 1980s the government found out that the state museums were in a very bad condition: the buildings were leaking, the storage was bad and the collections were suffering. The registration and preservation of the objects was poor and new knowledge from abroad that could have benefited the museums was not yet available. When this was made public in 1989, action was needed and the government started a thorough investigation into the problem of museums. This resulted in a prestigious, large scale rescue plan for Dutch national museums. It became clear that not only care for the collections would have to be improved dramatically, but also that museum work had to be altered so that the museums could enter the next century responsibly and accountably. It was decided that all national collections would remain the property of the state. The same goes for the museum buildings. But museum organisation became independent from the state, emerging as an autonomous foundation. This transformed the former national museums into culture businesses and the directors into managers.

Zeit des Aufbruchs

Budapest és Bécs a historizmus és az avantgárd között

Vendégkiállítás Bécsben 2003. február 9. – április 22.

Basics Beatrix

Az elmúlt évtizedek legjelentősebb bécsi magyar vendégkiállításának címét meglehetősen nehéz lefordítani: a különböző kritikusi fordulatok „Az indulás lázában” vagy „A feltörekvés csodálatos évei” fordulatokkal igyekeztek a német cím által sugallt mondanivalóhoz hasonlókat megfogalmazni. Az alcím már egyértelműbb: kijelöli a bemutatott korszak időhatárait. A két stílusiránnyal jelzett periódus persze nem jelent konkrét dátumokat, de a kiállítást megtekintő látogató azonnal érezheti, hogy az 1873-ban Bécsben megrendezett világkiállítás magyar képzőművészeti anyagával kezdődik a bemutató, s az emeleti termekben pedig egy 1912-es magyarországi tárlat, a Művészházban megjelent fiatal bécsi művészek – Egon Schiele, Oskar Kokoschka, Arnold Schönberg – munkáival zárul.

Már a megnyitó is jelezte az esemény fontosságát: százak szorongtak a kiállításnak helyet adó Harrach palotával szomszédos Ferstel-palota dísztermében, öt beszéd hangzott el – a két kulturális miniszter mellett a szervező Collegium Hungaricum igazgatója, Csúri Károly, a kiállítás kurátora, F. Dózsa Katalin, a BTM igazgatóhelyettese, valamint a szokatlanul előkelő helyszín „kölcsonzóje”, Wilfried Seipel, a bécsi Kunsthistorisches Museum igazgatója, egyrészt az esemény fontosságát hangsúlyozták, másrészt érzékeltették, milyen jó együttműködés és izgalmas munka volt a szervezés és rendezés hatalmas feladata. Valószínűleg az osztrák segítség – a helyszín és az ottani infrastruktúra – biztosítása nélkül nem is jöhetett volna létre ez a bemutató, de ugyanúgy szükség volt a kölcsonzó – főként belföldi – múzeumok nagylelkűségére és támogató szándékára is.

A hatszáz műtárgy az 1860-70-es évektől az első világháborúig a magyar művészet – festészet, szobrászat, építészet, iparművészet – legkiválóbb műveit reprezentálja; s hála a Harrach palota változatos belső tereinek, ügyesen és hatásosan jelennek meg a műtárgyak. Az eredetileg csaknem hasonló súlyúra tervezett osztrák anyag végül jóval kevesebb lett, mint a magyar; jelentős művek hiányoznak, mindez azonban nem ment sem a koncepció, sem pedig a látvány kárára. Sajátságos módon éppen ott, ahol a legkiemelkedőbb művészek munkái meg tudtak jelenni egymás mellett, olykor – mint

Hans Makart: Hanna Klinkosch. Városi Múzeum, Bécs

Hans Makart: Hanna Klinkosch. City Museum, Vienna

Tichy Gyula: Plakát, 1913. Budapesti Történelmi Múzeum

Gyula Tichy: Placard, 1913. Museum of History of Budapest

Hans Makart és Lotz Károly női portréi esetében – lenyűgözően hat, hogy bizony jobb a magyar anyag. Viszonylag sok az olyan meglepetés is, amikor az egy-egy művészlől szinte közhelyszerűvé vált ismeretünket teljesen megváltoztatja a kiállított műtárgy: ilyen például Paczka Ferenc erőteljes és hatásos Jászai Mari portréja vagy Munkácsy virágokkal beborított nőalakja. A huszonöt teremben elrendezett műtárgyak hol a hagyományos képzőművészeti tárlatnak megfelelően jelennek meg, hol pedig inkább egy történelmi kiállítás enteriőrjeit idézik, vagy egy témát körüljáró, sokoldalúan bemutató kabinetként mutatkoznak meg, mint a zeneterem esetében. Érdekes a falkép-terveket, vázlatokat felsorakoztató terem, az emlékműszobrászat is jelentős munkákkal szerepel. Nagyon erős az építészetet bemutató válogatás, s ebben a bécsi várostörténelmi múzeum anyaga jelentős

hozzájárulás volt, nagymértékben segítette a párhuzamok kiemelését anélkül, hogy elnyomta volna a nagyon egyedi és jellegzetes magyar műveket.

Az esetleges egyenetlenségeket, netán hiányokat jól kiegyensúlyozza a kiállítást kísérő katalógus műtárgyelemzéseivel és a 37 szerző tanulmányával. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen jelentős tett, hogy ez is készült, elkészült és ott volt a megnyitón. Sajnos csak német nyelven, de ez már azt a kérdést veti fel, amely sokakban felmerült, a kiállítás esetleges itthoni bemutatásának lehetőségét.

Lásd még – See also: Képmelléklet II–III.

Zeit des Aufbruchs – The Fever of Beginning. Budapest and Wien between Historicism and Avant-Garde. Exhibition in Vienna, 9 February – 22 April 2003

A grand exhibition was opened in Vienna presenting the connections and relationship of Austrian and Hungarian art (painting, sculptural art, applied art, architecture) from the 1860s to the 1910s. Six hundred pieces of Hungarian art can be found in the exhibit helping visitors obtain an insight into the art history of the two countries and the mutual influence artists and movements had on each other.

Kiállítások

Égi jelenségek szerepe a régészetben Archaeoasztronómiai kutatások

Pásztor Emília

A százhalombattai Matrica Múzeum hagyományos kiállítási keretek között szokatlan kutatási területét mutatta be a régészetnek *Csillagok és Csillagistenek* címmel. A kiállítás az archaeoasztronómiai kutatásokból adott ízelítőt többségében a rendező munkáján keresztül. Művelői szerint az archaeoasztronómia olyan interdiszciplináris tudomány, amely azt kutatja, hogy az égi jelenségek milyen hatást gyakorolhattak a különböző kultúrákra, és ez a hatás hogyan tükröződik az anyagi maradványokban, a régészeti leletekben. Akik érdeklődnek az archaeoasztronómiai kutatások iránt, a rendszeresen megrendezésre kerülő konferenciákon (SEAC, EAA stb.) és szakmai folyóiratok lapjairól gyarapíthatják tudásukat és cserélhetik ki ismereteiket.

Az európai archaeoasztronómiai kutatásokat kezdetben csak a Nyugat-Európában található megalitikus építmények tanulmányozása jelentette, ezeknek köszönhető a tudományág a felvirágzását is. Ilyen névvel illetjük az álló magányos köveket, a nagy kövekből álló hosszú sorokat vagy köröket, de a nagy kövekből épített síremlékeket is. Ma már tudjuk, hogy szerte a világon található ilyen robosztus építmények, amelyek nem jelentenek sem vallási, sem társadalmi közösséget. Általában temetkezési és/vagy vallási célokat szolgálhattak, és titokzatosságukat csak növelte az a tény, hogy egyes esetekben kapcsolatot mutattak ki az építmény szerkezete és bizonyos égi-csillagászati jelenségek között. A megalitikus alapos és lázas tanulmányozása vezetett el egy új, interdiszciplináris tudományág, az archaeoasztronómia megszületéséhez. A régészek döbbenet csodálkozással és kétkedéssel fogadták, hogy létezhetnek olyan építmények, melyek segítségével már Kr.e. 3-4000 évvel meg tudták határozni a felkelő vagy lenyugvó Nap és Hold irányát olyan nevezetes napokon, mint pl. a nyári vagy a téli napforduló, vagy a tavaszi-őszi napéjegyenlőség napja. Az építők becsalták a felkelő vagy lenyugvó nap fényét a sírkamrák mélyébe is, hogy az említett napokon a kamrák belsejét, falait az általuk szakrálisnak tartott fény megvilágítsa.

Alexander Thom angol mémnök, akit az archaeoasztronómiai terepkutatások úttörőjeként tartanak számon, munkásságának nagy részét arra fordította, hogy bebizonyítsa, a megalitikus építményeket csillagászati megfigyelőhelyként is használták építőik. Bár a több tízezer

*Hajó alakú viking kőépítmény, feltehetően kultuszhely. Kaseberga, Svédország
Boat-shaped Viking stone edifice, supposedly a cultic place. Kaseberga, Sweden*

mérési eredményből levont következtetései és elméletei nem minden esetben állták az idő próbáját, munkásságával arra hívta fel a figyelmet, hogy a kutatók a régészeti leletek újszerű tanulmányozásával képesek olyan területről is információt szolgáltatni, melyet addig nem is reméltek. A régen élt embereknek az őket körülvevő természeti környezetről, e környezetben lezajló természeti jelenségekről felhalmozott empirikus tudásának nyomai leggyakrabban a „kultuszgyanús” maradványok közt nyomozhatók le.

Az égbolton lezajló olyan jelenségek, mint pl. a Hold különböző fázisai, a csillagok kelte és nyugta, de az olyan légköri események is, mint pl. a villámlás, mennydörgés, szivárvány, halo (fénygyűrű) stb. mindig is mély benyomást gyakoroltak az emberekre. Nincs olyan nép, amelynek ne lenne mítosza, meséje a Napról, a Holdról vagy a csillagos égről. Benépesítették az eget is isteneikkel, furcsa lényekkel, melyek még a középkorban készült csillagtérképeken is megtalálhatók.

Ezt a folyamatot nézve, az archaeoasztronómia a múltbeli emberek gondolatvilágát kutató kognitív régészet társtudománya. Ha elfogadjuk, hogy az emberek gondolatvilágát ezek a jelenségek foglalkoztatták, megjelenésükre magyarázatot igyekeztek találni, miért ne tekinthetnénk természetesnek az olyan irányú kutatási törekvéseket is, melyek a régészeti leletekből az égi jelenségekre utaló információkat próbálnak nyerni? Az archaeoasztronómia helyzetét, teljes elfogadását azonban számos tény nehezíti. Művelői még nagy többségben csil-

lagászok, így a kutatómunkák nagy részéből hiányzik a régészeti szemlélet. Ez a vizsgálandó problémát egy matematikai formulával megoldandó feladattá „degradálja” és az eredmény minőségét a „pontosságától” teszi függővé. Komoly nehézséget jelent továbbá az is, hogy korunk természettől elrugaszkodott embere számára a csillagos ég is újból misztikumává vált. Vajon hány régész tudja, hogy hol kel fel a Nap, és mikor kel föl keleten a Nap? Azt is tudják-e vajon, hogy a szivárvány nem véletlenszerűen tűnik föl az égen? Az emberek az oktatás dacára elvesztették azt a képességüket, hogy a csillagos égen tájékozódni tudjanak, az égbolton lezajló eseményeket tudományos módon értelmezni tudják. Szimbólumokat alkotó és szerető lények lévén az emberek szívesebben fogadják el a fantázia-filmek ajánlotta megoldásokat a „titokzatos” régészeti objektumok értelmezésére, mint a tudományos kutatások kevésbé izgalmas, kevésbé szenzációhajhász eredményeit. Mindezek befolyásolják a régészeket is. A matematikai formuláktól idegenkednek, és mivel az égi jelenségek nem kézzelfogható, laboratóriumban megvizsgálható leletek, így az archaeoasztronómiai kutatások eredményeként – a lehetséges magyarázatok egyikéként – felajánlott értelmezést, mint pusztá spekulációt, gyakran elutasítják.

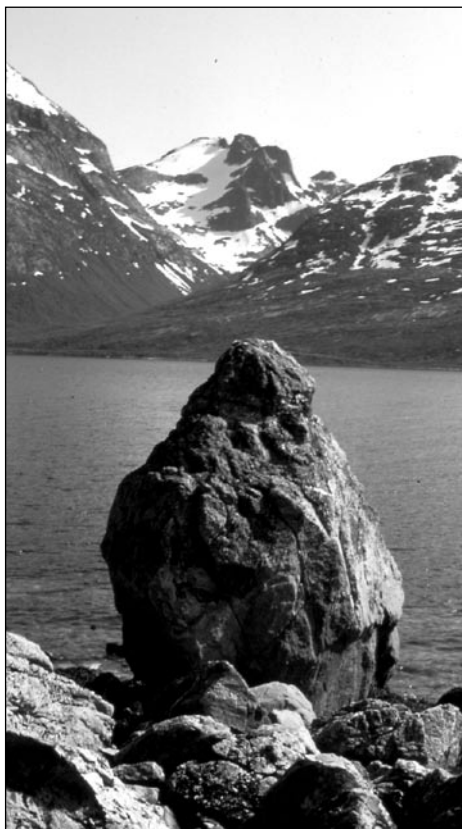
Az archaeoasztronómiai kutatások a kognitív régészet két területén tudnak segítséget nyújtani: a mérés – ezen belül az időmérés – szimbólumainak tanulmányozásában, valamint az emberek természetfölötti, transz-

cendentális világhoz fűződő kapcsolatainak kutatásában. A vallás és kultusz régészete az egyik legnehezebb ága a kognitív régészetnek. A vallásos elképzelések nem mindig nyomozhatók le egyértelműen az anyagi kultúrában. Nehéz felismerni a szertartások bizonyítékait, a megmaradt jelek, szimbólumok értelmezése a megváltozott gondolatvilágú kutatók számára pedig gyakran megoldhatatlan feladat. Mindezek tudatában nem szorul további bizonyításra, milyen nagy segítséget jelenthetnek a kultuszok rekonstrukálásában az archaeoasztrolómiai kutatások. Az égi jelenségek az ősi kozmológia részeként nemcsak egy-egy épület, hanem akár egy város létrehozását is befolyásolhatták, a közép-amerikai és távol-keleti civilizációkból jól ismert példák szerint.

Az archaeoasztrolómiai kutatások feladata nemcsak a vizsgált objektum(ok)ban „rejtőzködő” kiténtetett irányok felkutatása, hanem a tájolások lehetséges okaira, azok értelmezéseire is választ keresni. Ez a feladat azonban mindenképpen összetett, csoportmunkát kíván. A szerző Curt Roslunddal, a svéd Göteborgi Egyetem interdiszciplináris tanszékének vezetőjével hosszú évek óta folytat archaeoasztrolómiai kutatásokat és terepméréseket, melyeket a svéd egyetemeken kívül a magyar Soros Alapítvány és a Magyar Tudományért Alapítvány is támogatott. Kutatási eredményeik az őskori Európa hitvilágának néhány új vonására hívták fel a

Szami világtengely szimbólum az Északi foknál – Lapp axis of the earth symbol at the Arctic cape

Fotók – Photos: Curt Roslund

Rösaring felvonulási út téli napforduló tájékán – Rösaring marching road around midwinter

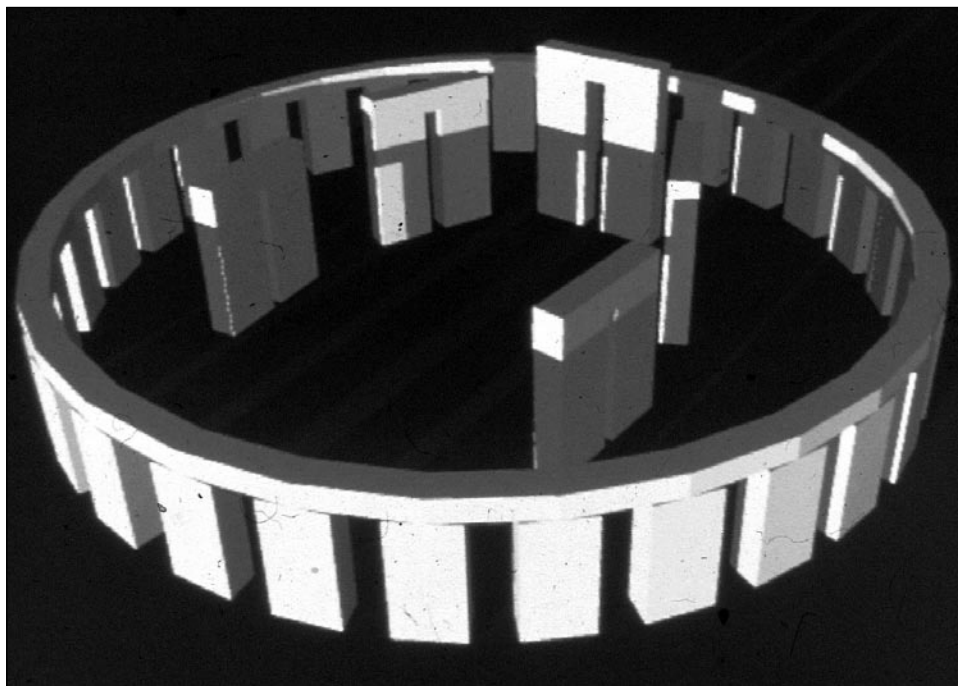
Fotó – Photo: Heather Robertson

figyelmet: pl. a Mecklenburg–Vorpommern területén található megalit síremlékek tájolásait vizsgálva talán egy, a hitvilágban bekövetkező változást sikerült tetten érniük. A négy, egyúttal kronológiai folyamatosságot is mutató típusba sorolható építmények kora a korai neolitikumtól a középső neolitikumig terjedt. A legkorábbi dolmen építők számára a tájolás nem lehetett fontos. A korai dolmenek tengelye, bejáratának iránya szinte alig mutat szabályosságot. A következő fázisokba tartozó „nagyobbított dolmenek” bejáratai pedig egyre hangsúlyozottabban mutatnak a délkeleti irányba, a téli napforduló környékére. A legkésőbbi időszakba tartozó folyosós sírok bejáratai viszont a déli irányt részesítették előnyben. Ebben az irányban éri el a Nap a mozgása során a legmagasabb pontot az égen.

Igazi interdiszciplináris – régész, csillagász, vallástörténész és építész – csoportmunka eredményeként született meg egy svéd kora-viking felvonulási út tájolására felállított értelmezés. Eszerint Stockholm közelében, a Maleren tó partján ősidők óta szent területként tisztelt Rösaring nevű helyen található kb. 450 m hosszú ’útdarabot’ szándékosan tájolhatták a déli irányba. Ez az az irány, ahol a Napot a legmagasabban látjuk az égen a napi látszólagos mozgása során. Ez a magasság azonban egyre változik az év folyamán, és a legalacsonyabb magasságot pont a téli napfordulókör éri el a Nap, ami itt, ezen az északi tájon alig 6 fok. A Nap téli erőtlensége miatt aggódó északiak egyik legfontosabb ünnepe volt a 12 napig eltartó téli napfordulós *Juletide ünnep*. Talán egy ekkor rendezett felvonulási ceremónia helyszíne volt a Rösaring felvonulási út? A termékenység kultuszban fontos szerepet játszó Maleren tó felett 6 fok maximális ma-

gasságban megjelenő Nap kevesebb, mint 20 percig borította csak fényárba a hóval fedett utat, majd újból letűnt a fák mögött. Nem zárható ki azonban egy másik égi jelenség sem a lehetséges okok közül. A szivárvány, amely fontos szerepet játszik az ősi skandináv mitológiában, szintén magyarázata lehet e különös út tájolásának. Ha nyári napforduló tájékán, eső után, amikor a Nap már lemenőben van, kiderül az ég, az útról nézve egy ilyen szivárványnak a jobb lába éppen pontosan az út déli végén található halom fölött lebeg. Erősíti a szimbolikus jelentést, hogy amikor a Nap közel van a horizonthoz, a szivárvány földhöz közelebbi része vöröses fényben izzik, és gyakran sokkal ragyogóbb, mint a többi.

A rösaringi útnál lejátszódó érdekes fényárnyék játék készítette a kutatókat arra, hogy megvizsgálják, vajon a fényárnyék játék/kapcsolat játszhatott-e szerepet őskori kultuszokban? Ennek tanulmányozására legkézenfekvőbbnek a dél-angliai Stonehenge vizsgálata tűnt. A régészek által is elfogadott, hogy Stonehenge valamilyen kultusz színhelye volt. Olyan szent hely, melynek tisztelete századokon, évezredekken át alig változott. Az építmény szerkezete elfogadtatta azt a feltevést is, hogy a nyári/téli napforduló fontos szerepet játszhatott az itt lezajló szertartásokban. A világ leghíresebb kőkörét ezért az eddigi feltételezések szerint úgy és azért építették, hogy belsejéből ez a jelenség megfigyelhető legyen. Ez az esemény azonban csak a külső sarsenkor és az általa körülölelt patkó alakú belső tér szimmetria tengelyén állva figyelhető meg. Megtartva a nyári napforduló napkeltéjének fontosságát, a szerzők javaslata szerint fordítsuk meg a megfigyelés irányát. Ne azt kutassuk, hogy milyen természeti jelenségek voltak láthatók

*Stonehenge animációs képe a nyári napforduló napkeltekor keletkező fény-árnyék mintával
Stonehenge animation picture with light-shadow pattern forming at midsummer sunrise*

Animáció – Animation: Juhász Ákos

a felvonulási út mentén a kör belsejéből, hanem vizsgáljuk meg, hogy a hatalmas kőoszlopokon milyen fény-árnyék játékot/mozgást hoznak létre az első napsugarak a nyári napforduló hajnalán. Egyetértve azzal a feltételezéssel, hogy Stonehenge patkó alakú részének rendeltetése részben az lehetett, hogy elkülönítse a szertartás konkrét helyét a templomon belül: központi, kiemelt helyet biztosítva a szertartást vezetőnek, mint a mai templomok apszisa is, a szerzők állítása szerint ennek a célnak érdekében a patkó alakú részt úgy tervezték, hogy a (nyári napforduló napkeltejekor születő) szakrális fény különlegesen mozgó fény-árnyék játékaival élővé varázsolhassa a trilitonok által bezárt teret. Ezt támogatja az a megfigyelés is, hogy ilyen, kora reggeli súroló fény kell ahhoz, hogy a trilitonok lábain található vésetek láthatóvá váljanak. Ezért fedezték fel a régészek azokat oly sokára.

A szárdékos tájolások oka azonban nem feltétlenül égi jelenség, mint ahogy a szerzők a máltai dolmenek tanulmányozásával ezt be is bizonyították. A dolmeneket a bronzkorban állították föl a bennük talált leletek tanúsága szerint. A kutatás bár csontmaradványokat nem talált bennük, mégis temetkezési emlékeknek tartotta a más területen is előforduló hasonló építmények miatt. Tájolásukat megmérve kiderült, hogy a szélrőzsa minden irányába mutatnak. A terepmunka során azonban feltűnt, hogy gyakran találhatóak patakok partján, tengelyükkel követve a meder irányát. A sziget régi vízrajzi térképén feltüntetett már kiszáradt, vagy csak időszakosan élő patakok medervonulataival összehasonlítva a feltételezés beigazolódott. A dolmene-

ket úgy építették, hogy szimmetria tengelyük párhuzamos legyen a víz folyásával. Így a dolmenek feltehetően a vízkultuszban játszottak szerepet, talán áldozatot mutattak be rajtuk, a szigeten oly fontos víz érdekében.

A Kárpát-medencére térve, nehéz feladatot jelent meggyőzni a régészeket az archaeoaszttronómia fontosságáról. Nincsenek ősi, hatalmas kövekből álló építmények, melyek természetes módon ilyen irányú kutatások tárgyául szolgálhatnának. Ezek hiánya azonban nem jelentheti automatikusan azt, hogy a kárpát-medencei őskor embere számára közömbösebbek voltak az égi jelenségek. Hatásuk legkönnyebben a halottkultuszban, a sírok tájolásában vehető észre. A Tiszapolgár-Basatanya rézkori temető esetében pl. a tájolások részletes elemzése arra engedett következtetni, hogy a sírokat a temetés napjának napkeltéjéhez vagy napnyugtájához tájolták. A Mokrinnál (Szerbia) talált kora bronzkori temető esetében viszont már szigorúbb tájolási rítusról árulkodnak a sírok. A többségében É-D-i vagy D-É-i irányú sírokban a halott arca a felkelő nap irányába nézett. Nagyot ugorva az időben, a magyar honfoglalás kori temetők tájolási jellegzetességeit vizsgálva kiderült, hogy a Nap(fény) ekkor is fontos szerepet játszhatott a halottkultuszban. A sírok iránya a felkelő vagy lenyugvó Nap irányát követte a temetés napján. A középkori templomok tájolási szokásaiban is tükröződik a Nap mozgása. Azonban nemcsak a napkelte iránya volt fontos az építők számára bizonyos napokon, hanem gyakran a napfény mozgását is megtervezték a templomon belül, hogy a szertartás hatását fokozzák.

A temetőkön kívül, ha ritkán is, de előfordul, hogy olyan jelenségek kerülnek az ásatás során napvilágra, melyeket szentélyek maradványainak tarthatnak a régészek. A Parta (Románia) mellett talált neolitikus szentély építésében a kutatók állítása szerint fontos szerepet játszhatott a Nap és esetleg a Bika csillagkép. Az éves napmozgás közismert napjain (tavaszi-őszi napéjegenlőség, nyári-téli napforduló) a napfény olyan területeket világított meg a szentélyben, melyek különösen fontosak lehettek a „hívók” számára.

Mindezek a kutatási témák és tudományos alapú feltevések, eredmények azt igazolják, hogy a Kárpát-medencében is érdemes archaeoaszttronómiai méréseket, vizsgálatokat folytatni, még ha nehezebb is. Számítalan terület van még, melyeknek kutatása új eredményeket ígér. Tudjuk, hogy pl. a bronzkor folyamán megszapordott azoknak a jeleknek, díszítőmotívumoknak a száma, melyeket a kutatás közös néven szoláris szimbólumoknak nevez. Ez a jelenség mindenképpen azt jelzi, hogy valamilyen változás, átalakulás (?) történhetett a hitvilágban.

Vajon, valóban beszélhetünk *napkultuszról*, a Nap szerepének megerősödéséről a bronzkori hitvilágban? Játsszik-e valamilyen szerepet a halottkultuszban? Pl. a különböző régészeti „kultúrák” tájolási szokásai, a tájolások és a természeti-földrajzi környezet esetleges viszonya, a tájolások/asztrális szimbólumok és az egyéb sírleletek lehetséges kapcsolata (szín, forma, anyagválasztás, funkció, pozíció stb.). Jelent-e gondolatátadást, közös hitvilág elemet a Kárpát-medencén kívüli területeken is megtalálható díszítő motívumok/szimbólumok hasonlósága? Ezek a kérdések is még mind válaszra várnak.

A *Csillagok és Csillagistenek* című kiállítás következő állomása a Magyar Kultúra Alapítvány bemutatóterme.

The Role of Celestial Phenomena in Archaeology: Archaeo-astronomical Researches

A unique exhibition was opened at the Matrica Museum in Százhalombatta. Archaeo-astronomy is an interdisciplinary science, examining the impact celestial phenomena can have on different cultures, how this impact is reflected in the material remains, archaeological heritage of these cultures. Archaeo-astronomical researches help two fields of cognitive archaeology: in the examination of the symbols of measuring and in the analysing of the connection between the cultures and the supernatural world. The reconstruction of religious beliefs from fragments of buildings and other archaeological finds is rather difficult, but it can hardly be argued that the Sun, the Moon, the stars and other planets, their motion and other phenomena could, and did indeed influence the construction and orientation of buildings and settlements. The exhibition, with examples from Great Britain to Sweden presents the results of the researches carried out in this field.

Az arany ember Gödöllőn

Kerényi B. Eszter

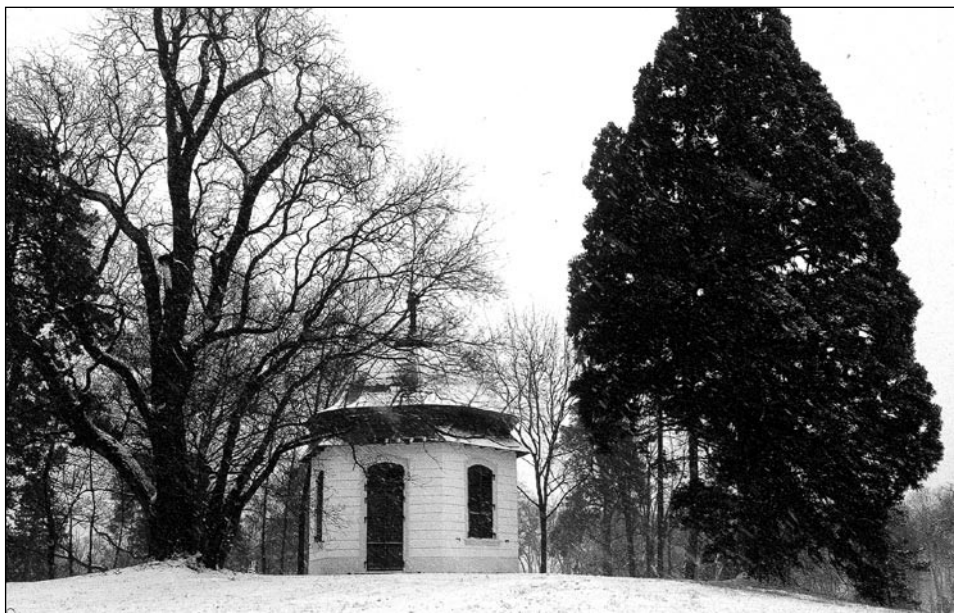
A Gödöllői Városi Múzeumban 2003. március 1-jén nyílt meg *Az arany ember – A gödöllői kastély görög ura: Sina György és fia, Sina Simon* című időszaki kiállítás. Mivel Gödöllő és a gödöllői kastély történetének egy kevésbé ismert fejezete az a 14 év, amikor a Sina család birtokolta az uradalmat, ezért felmerült az igény, hogy kiállítással és katalógussal érdemeikhez méltóan emlékezzünk meg a magyar reformkor e kiemelkedő családjáról.

A kiállítás tematikailag négy nagyobb részre oszlik. Az első, legrövidebb egység a család korai történetéhez kapcsolódik. A görög származású kereskedő- és bankárcsalád az 1780-as években települt le Bécsben, de már jóval előtte kereskedtek magyar és osztrák területeken. Sikeres pénz- és kereskedelmi ügyleteik révén a Habsburg Birodalom leggazdagabb főurai közé emelkedtek, a család a birodalom legfontosabb gabona- és gyapjúszállítója lett. 1818. április 3-án érdemeik elismeréseként I. Ferenc császár nemesi címmel tüntette ki a családot, és címet adományozott nekik a Temes megyei Hodos és Kizdia birtokkal, majd 1832-ben birodalmi bárói címüket Magyarországra is kiterjesztette. Ezekre az évekre a birodalom legvagyonosabb arisztokratái lettek 29 uradalommal, azaz mintegy 240 ezer hold földdel rendelkeztek. A család regényes meggazdagodása ihlette Jókai Mórt *Az arany ember* megírásakor; Tímár Mihály alakjának kidolgozásában. Sajnos a család

A királypavilon épülete a kastélykertben

The building of the royal pavilion in the park of the Palace

Foto – Photo: Kerényi B. Eszter

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Fotó –Photo: Kovács Attila

kezdeti történetéhez kapcsolódóan kevés anyag maradt ránk, de ezek között olyan értékes dokumentum is található, mint Jókai Mór notesze, melyben *Az arany ember* írásakor jegyezte fel gondolatait.

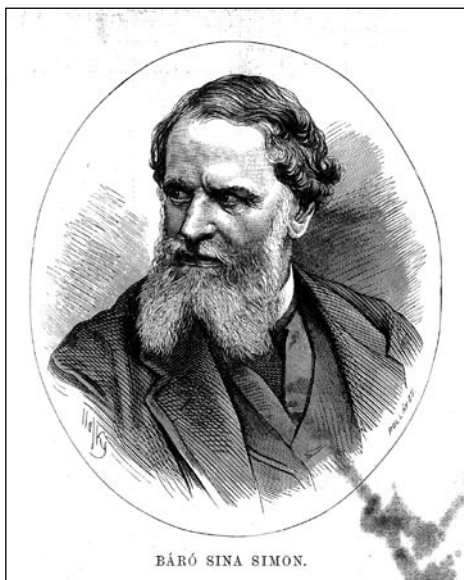
A kiállítás második egysége mutatja be ifjabb Sina Györgynek (1783. november 20 – 1856. május 20), a tehetséges bankárnak a tevékenységét. Ő volt a kezelője Széchenyi István magánvagyonának, és fő támogatója a gróf elképzeléseinek. A Lánchíd Rt egyik fő tagjaként nem kis szerepe volt a hazai közlekedés szempontjából fontos, Pestet és Budát összekötő első állandó híd megépítésében. Támogatta a magyarországi vasúti közlekedés megindítását is. Az 1838-as nagy pesti árvíz után tanúsított

nagylelkű segítsége miatt Buda díszpolgára lett. 1839 januárjában pedig Szeged díszpolgárává választották. Az ő tevékenységére vonatkozóan már bővebb anyag állt rendelkezésünkre: Szeged város díszpolgári oklevele, a Lánchíd vonatkozásában tárgyi- és dokumentumanyag, valamint jelentős képzőművészeti anyag.

A család utolsó férfitagját, Sina György fiát, báró Sina Simont (1810. augusztus 15 – 1876. április 15) méltán nevezhetjük a reformkori magyar kultúra egyik legnagyobb mecénásának. Tóth Lőrinc, aki báró Sina Simon halálakor emlékbeszédet tartott az Akadémián az elhunyt fölött, adományainak összegét 550 ezer forintra becsülte. Sina báró támogatta többek között a Nemzeti Színházat, a Nemzeti Múzeumot, s az Akadémia építésére is ő ajánlotta fel a legnagyobb összeget: 80 ezer forintot. Érdemeinek elismeréseként választották meg 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjává.

Báró Sina Simon kiemelkedő ízléssel rendelkezett, korának legjobb művészeit foglalkoztatta: bécsi palotáját Theofil Hansen készítette, a belső díszítésekre Karl Rahlt kérte fel. Ugyancsak Hansen tervezte meg a rappoltenkircheni kastély átépítését és a báró által alapított athéni görög akadémia épületét. Magyarországon is a kor legjobbjait támogatta hol adományokkal, hol megrendelésekkel. 1861-ben gyorssegélyként 300 forintot adott Izsó Miklósnak. Felkérte Barabás Miklóst, hogy a Lánchíd alapkövetelét egy nagyobb méretű olajfestményen örökítse meg, így állítva emléket édesapjának. Az elkészült képet a Magyar Nemzeti Múzeum Képtárána ajándékozta. 1856-ban Marastoni Jakab festőiskoláját támogatta 1 000 forinttal. Sina Simon életével foglalkozik a kiállítás harmadik tematikai egysége, bemutatva sokszínű mecénási tevékenységét.

A kiállítás negyedik, a helytörténet szempontjából legfontosabb része a Gödöllőre vonatkozó dokumentum- és képzőművészeti anyagot tárja a látogatók elé. A gödöllői kastélyt, melyet az uradalommal együtt 1850-ben vásárolt meg báró Sina György, feltehetően egyszerű befektetési szándékkal, Sina Simon szerette volna méltó módon felújítani és berendezni. Valószínűleg hasonló szerepet szánhatott ennek a Pest közelében fekvő rezidenciának, mint amit Ausztriában a Bécs melletti Rappoltenkirchen jelentett a családnak.

Báró Sina Simon. *Vasárnapi Újság*, 1876. 257.
Baron Simon Sina. *Vasárnapi Újság*, 1876. 257.

1857-ben, amikor Ferenc József Magyarországra látogatott, tervbe vette a gödöllői kastély meglátogatását is. Sina Simon itt szerette volna uralkodóját fogadni, mint magyar főúr. A család azonban hamarabb távozott Gödöllőről (1857. június 10. és július 21. között voltak itt), mint eredetileg tervezték, így az uralkodó érkezésekor (1857. szeptember 5-én) már nem voltak Gödöllőn. A látogatásra készülve újította fel a báró a királypavilon képeit (ezek közül 6 darab látható a kiállításon), amelyeket 1849-ben, az isaszegi vesztés csata után visszavonuló császári csapatok pusztítottak el. Ezen kívül magyar festők műveiből egy képcsarnok felállítását tervezte a kastélyban, melynek a hazai festők támogatásán kívül a kastély méltó díszítése is célja volt: „B. Sina gödöllői szép kastélyában egy nagy »képcsarnokot« fog létesíteni, melyre legjelesebb festészeinket nyéré meg. Ugyan e célra a műtárlatból havonként fog képeket vásárolni.” Báró Sina Simon mint mindenhol, itt is a kor legjobb művészeit igyekezett kiválasztani, így hívta meg Barabás Miklóst Gödöllőre. „Barabás már legközelebb készen lesz azon hat képpel, melyeket B. Sina Simon részére Gödöllőn készít. E kétségtől becses képek egyik legközelebbi havi műkiállításunkban is láthatók lesznek” – írta a Hölgyfutár című lap tudósítása 1857-ben.

Barabás Miklóstól Sina Simonról készült több litográfián és egy ceruzarajzon túl egy

J. F. Stock: Báró Sina bécsi palotája, 1860. Magántulajdon
J. F. Stock: The palace of Baron Sina in Vienna, 1860. Private property
Fotó – Photo: Kresz Albert

Gödöllőt ábrázoló grafika is ismert, azonban sokkal több kép készülhetett. Barabás jegyzékében találkozhatunk a család néhány tagjának képével: B. Sináné, báró Sina egész alakos olajképe, báró Sina Anasztázia egész alakos akvarell képe. Ezekről a művekről azonban sajnos nem lehet semmit sem tudni. Igen érdekes azonban a jegyzék 1705. számú tétele, szintén az 1859-es évből: „B. Szinának Gödöllő és a négyfogatú équipage, nagy aquarell kép”. A bejegyzés annál is érdekesebb, mert a korabeli lapok szerint a kép, amelyet 1857-ben kezdett el megfesteni, nem akvarell, hanem olaj technikával készült. „Képeknél lévén megemlítjük, hogy Barabás műtermének látogatói jelenleg igen sok élvezetre számolhatnak. A művésznél b. Sina Simon által megrendelt képek egyike már csaknem egészen kész. Ez a gödöllői kastélyt és kertet ábrázolja, míg az előtért magyaros ötös fogat foglalja el, melyen a nemes báró ül egyik bájos lányával; az arcok, hogy úgy fejezzük ki magunkat – barabási hűséggel vannak találva – ennél többet úgy sem mondhatnánk; még a lobjogó ingű kocsis, s a dolmányos huszár is a családásig hívek. Hisszük, hogy e gyönyörű kép – mely később a báró úr velencei palotáját díszítendő – a műegyletben is látható lesz.”

A képet az újság szerint a báró a velencei palotájába szánta, de valami oknál fogva Erzsébet került, ahonnan a második világháború végén külföldre szállították. Hosszas kutatómunka során sikerült a képet megtalálni, és így lehetővé vált, hogy bemutathassuk a kiállításon. A képen a kastély előterében egy ötösfogat látható, melyen a bakon a kocsis és az inas, míg hátul báró Sina Simon ül Anastasia nevű lányával. Anastasia a legidősebb felnőtt kort megélt lánya volt a bárónak, 1838-ban született és 1860. január 11-én ment feleségül gróf Wimpffen Viktorhoz. A kép alapján készült a *Két garasos újság* egyik számába egy litográfia.

Sajnos nem lehet tudni, hogy mennyi képet festhetett még Barabás Miklós a báró megrendelésére, illetve mely festők műveit vette meg báró Sina Simon a kastély berendezésére, és hogy mi lett ezek sorsa. Még hosszabb kutatómunka szükséges ahhoz, hogy részleteiben jobban megismerjük a család magyarországi tevékenységét, de reméljük, hogy a kiállítással és a hozzá kapcsolódó kiállítási katalógussal sikerül elérni, hogy a család végre az őt megillető helyre kerüljön a magyar történelem színpadán.

A kiállítás 2003. szeptember 21-ig tekinthető meg a Gödöllői Városi Múzeum időszaki kiállítótermében.

The Golden Man in Gödöllő

At the Gödöllő Town Museum a temporary exhibition was opened on the activity of the banker family Sina, who for 14 years owned the Palace in Gödöllő. The exhibition consists of four greater thematic units. The first deals with the early history of this family of Greek origin. They settled down in Vienna in the 1780s and soon became one of the most influential trading and banking families in the Habsburg Empire. In the first half of the 19th century their wealth was constantly growing and were able to obtain land in Hungary as well. The second unit of the exposition presents the life of György Sina junior. Sina acted as the manager of the private property of István Széchenyi and one of the main supporters of the count's ideas and projects. As member of the Chainbridge Ltd. he had an active role in the realisation of the first permanent bridge connecting Buda and Pest. His son, Simon Sina was just as influential as his father, he is regarded one of the great patrons of Hungarian culture: he supported the National Theater, the National Museum, the construction of the building of the Academy Sciences is also linked with his name. The fourth unit is about the developing of the Palace in Gödöllő, which was bought by György Sina in 1850. The activity of the family in Hungary is still to be uncovered, so the makers of the exhibition hope that they added some new tones to the not very well detailed picture of the Sinas.

Iparosok, kézművesek – Budapest-Újlipótváros 2002

Frankl Aliona fotói az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjteményben

G. Szabó Zoltán

Aki gyalogosan indul felfedező útra Budapesten, szinte mindenütt találkozhat olyan kis műhelyekkel, üzletekkel, ahol kézműves szakemberek dolgoznak. Az utóbbi húsz - ötven - száz évben persze nagyot változott a világ. Vannak olyan nagy múltú városrészek, mint például a Tabán, ahol a helyszínen már hiába keresnénk a hangulatos utcákat, műhelyeket, boltokat. Jómagam főként a nyolcvanas évek elején elég sok időt töltöttem el idős mesteremberek társaságában, és emlékképeim alapján biztos állíthatom, hogy ezeknek a műhely-boltoknak sajátos hangulatuk van. Itt a vendég („kuncsaft”) ráérősen elidőzik, gyakran még le is ül, elbeszélget a tulajdonossal. Természetesen minden szóba jöhet: az időjárás, a tv-rádió műsora, a politika, a megélhetés, eközben a vendég megszemlélheti a műhely berendezését, a különleges szerszámokat, gépeket. Természetesen idővel az eredeti látogatási cél is szóba kerül, akárcsak a kis írásomban, amelyben egy szépen kivitelezett kiállításról adok hírt.

Az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjteményben Frank Alionának az újlipótvárosi kismesterekről készült fotókiállítása látható. Aki ismeri Aliona budapesti témájú fotóit (*Régi boltok, Eltűnő Budapest, A zsidó Budapest, Temető, Presszók-kávéházak*), annak egyáltalán nem meglepő, hogy a művésznő ismét olyan budapesti témát talált, amelynek megőrkítése a jelenkor fontos feladata. A fekete-fehér fényképek hagyományos, „kézműves” technikával szemmagasságból készültek, dokumentatív jellegűek, ugyanakkor magasrendű esztétikai élményt is nyújtanak. A többnyire beállított képek hangulata olyan, mintha egy rég letűnt világot ábrázolnának, pedig ezek a mesteremberek ma is itt élnek, dolgoznak Újlipótvárosban, a belváros közvetlen közelében. A bemutatott szakmákról tudjuk, hogy léteznek, de csak nagyrítkán akad dolgunk képviselőikkel, akik közül többen már nem tudják kire átörökíteni mesterségüket.

Az elmúlt évben az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény fő feladatául azt tűzte ki, hogy az Újlipótvárosban élő kisiparosok és kézművesek körében néprajzi gyűjtést végez, dokumentálja a mesterek tevékenységét, életútját. *Juhász Katalin*, a gyűjtemény vezetője már évek óta foglalkozik jelenkori néprajzi kutatással, melynek keretében elsősorban a nagyvárosi gyerekfoklort, a jeles napi szokásokat tanulmányozta, és a felszámolt Lehel piac múzeumban elhelyezhető tárgyi emlékeit gyűjtötte össze. Az újlipótvárosi mesterem-

berekkel kapcsolatos gyűjtésben a klasszikus néprajzi szempontrendszer alkalmazva, a városi körülményekre adaptált kérdőíves gyűjtést önkéntes gyűjtők bevonásával végezte el. A kutatás különlegessége és egyben érdeme, hogy a fotódokumentációra hivatásos fotóművészi kérésekkel, a hitelesség igényét az esztétikai szempontokkal egyenrangúan kezeli. A koncepciózus adat- és tárgygyűjtéssel egybekötött művészi fotódokumentáció készítésének gyakorlata nem ismeretlen a fotográfia történetében, azonban ritkaságszámba megy, és mindenképpen példaértékű.

A kiállítás megnyitóját *Szilágyi Sándor* szakíró az amerikai dokumentarista fotóművészet kiemelkedő alakjainak ismertetésével kezdte. A „dokumentarizmus” kifejezésről elmondta, hogy eredetileg független európai filmesek használták önmaguk meghatározására az 1930-as évek derekán, mivel meg akarták különböztetni magukat a „szép” filmek gyártó kommersztól. A legnagyobb amerikai dokumentarista programok körébe tartozott a „Változó New York” szekció, amely a legkülönbözőbb művészi koncepciókkal, de egy célért dolgozó mintegy kétszáz fotóművész közreműködésével működött 1935-től több évtizeden keresztül. A program sok tekintetben emlékeztet arra a nagyszabású munkára, amelyet az 1990-es években Budapesten kezdeményezett több fotóművész – köztük Frankl Aliona is.

Természetesen nem feledkezhetünk meg azokról a nagy fotográfus elődökről sem, akiknek munkássága nélkül ma jóval kevesebbet tudnánk Budapest és a magyar vidék múltjáról. A teljesség igénye nélkül mindenképpen meg kell említenünk Erdélyi Mór, Klösz György, Vidareny Iván, Zelessny Károly, Plohn József, Gönyey Sándor fotográfusokat, akik számtalan fényképet, kordokumentumot hagytak az utókorra, és munkásságukkal csodálatos világot tárnak az érdeklődők elé.

Az újlipótvárosi kiállítás csak szűk válogatás a hónapok óta folyó kutatómunka eredményeiből. A rendezők két részre bontva mutatják be az anyagot. A nagyteremben láthatók Frankl Aliona alkotásai. A kiállítás egyik erénye, hogy a fotódokumentumokat a mesterek egymondatos „ars poetica”-i egészítik ki, amelyek a rögzített interjúk kiemelt részletei. A kutatómunka kevésbé „látványos” eredményeit, a mesterekkel készült interjúkat és az amatőr felvételeket a rendezők az előtérben helyezték el.

A kiállításához több korcsoport számára tervezett múzeumpedagógiai program is készült. A foglalkozások keretében a környezet-ismereti, helytörténeti tudnivalókat a diákok

Fuchs János faesztergályos
János Fuchs wood-turner

Fotó – Photo: Frankl Aliona

tárlatvezetés keretében, manuális, interaktív segédeszközök segítségével sajátíthatják el.

Reméljük, hogy a dokumentációs munka folytatódik, és a tervezett angyalföldi adatgyűjtés anyagával kiegészülve a közeljövőben egy szép kötet formájában is találkozhatunk az újlipótvárosi, angyalföldi mesteremberekkel.

Tradesmen and Craftsmen – Budapest – Újlipótváros 2002
Photos by Aliona Frankl at the Angyalföld Local History Collection

If we take a walk in Budapest, we still can find the little workshops of craftsmen where the customer before or after making an order or buying some goods can sit down and converse with the owner or assistant, can get a glimpse at the every day activity of these craftsmen. One of the main tasks of the Angyalföld Local History Collection is the recording, researching of the oeuvres of these people and naturally the preserving of their material heritage. The unique element of this research is the fact that the photo documentation along with the survey is done by a professional photographer, Aliona Frankl. A temporary exhibition was opened at the museum presenting a selection of Aliona Frankl's photos of these craftsmen and the visitor can only hope that these pictures will soon be published in a book as well.

Könyv- és folyóiratszemle

ICOM NEWS 2001-2002

Basics Beatrix

A múzeumok nemzetközi szervezetének hírlevele hagyományaihoz híven beszámol a nemzetközi múzeumi nap eseményeiről, s a rendezvény mottójához igazodva elsősorban közösség-szervező múzeumokat mutat be. A szervezet újválasztott vezetőinek, a nemzeti bizottságoknak névsorát is közli, valamint a témához kapcsolódó bibliográfiát.

A 2002-es kiadványok témája különösen érdekes számunkra: a közép-európai múzeumok a témaköre, két berlini és a ljubljanoi városi múzeum részletesebb ismertetésével. A szokásos adatközlések, információk mellett a múzeumok biztonságáért felelős személyekről is olvashatunk a témába vá-

gó konferencia felidézése kapcsán. A hátsó borítón rendszeresen megismerkedhetünk a kulturális örökség veszélyeztetett emlékeivel a világ különböző tájairól, nemcsak figyelemfelkeltési céllal, egyben megoldási javaslatot téve a problémákra.

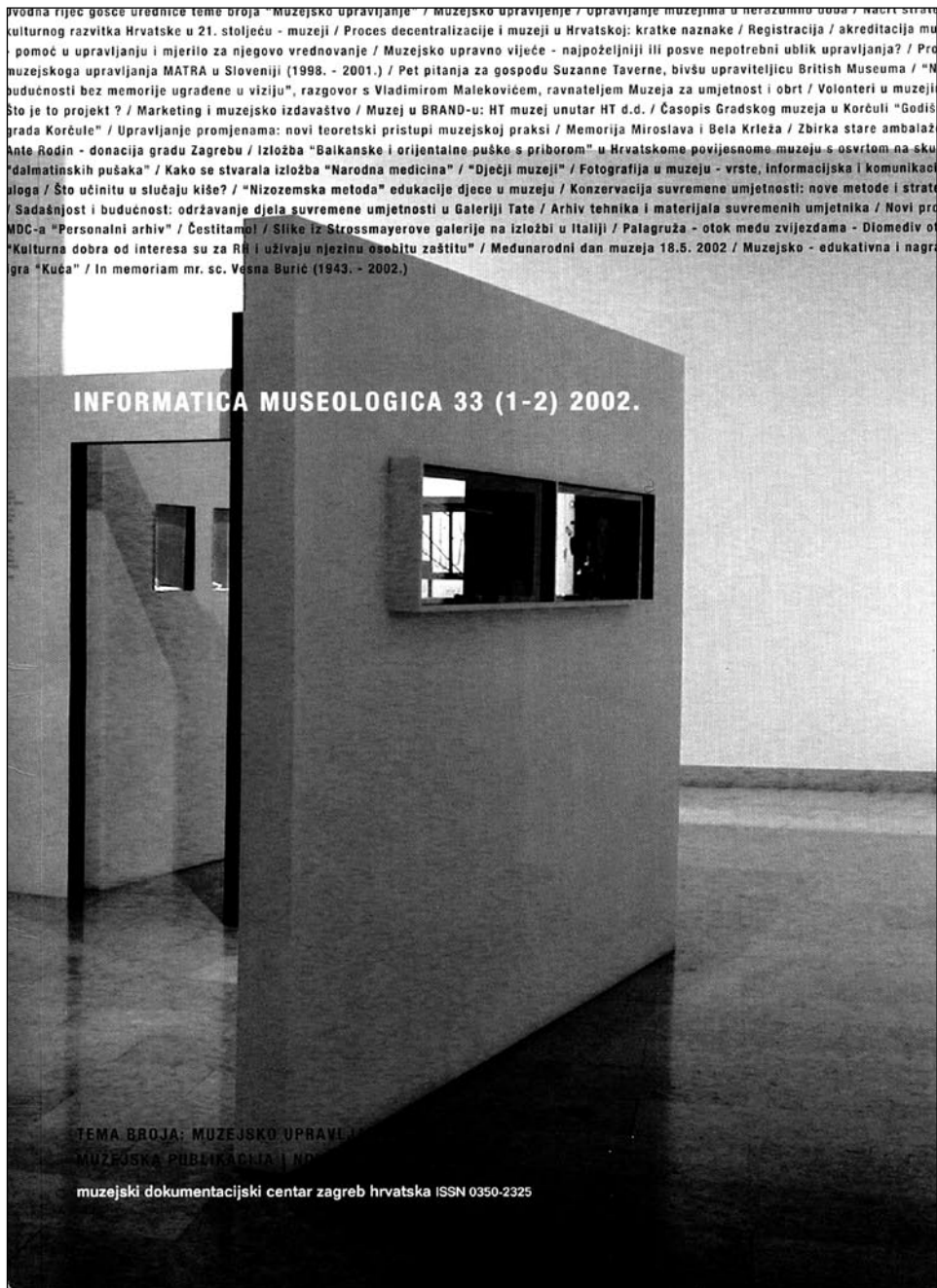
Már 2002-ben elkezdődött a következő évi – azaz mostani – nemzetközi múzeumi nap szervezése. A május 18-i esemény központi témája a *múzeumbarátok köre*, s az ezzel kapcsolatban fölmerülő kérdések – mivel járulnak hozzá e körök a múzeumok tevékenységéhez, egyáltalán mi a társadalmi szerepük, mi a tevékenységi körük – számunkra is ismerősek és érvényesek. A kisebb tanulmányok is e témakörrel foglalkoznak. Ismét találkozhatunk a világ különböző tájain található múzeumok rövid bemutatkozásával, köztük egy érdekes, nem is igazán múzeummal: a francia múzeumok dokumentációs központjáról szóló írással. Megtudhatjuk, hogy az Interpol CD ROM-on adta közre a lopott műtárgyak listáját és képét, amely a szervezet tagjai számára engedményesen beszerezhető. Olvashatunk az európai árvizek által a múzeumokban és gyűjteményeikben okozott károkról is. A lap egyes számainak elsősorban információ- és adatközlő szerepe hangsúlyozandó, s e tekintetben kivételes fontosságú a múzeumok számára.

Informatica Museologica 2002 (1-2)

Gönczi Ambrus

A horvát folyóirat 2002. évfolyamának ös-szevont száma két témának szentel nagyobb figyelmet: a múzeumi menedzsment kér-déskörét, illetve a múzeumi kiadványok és a média nyújtotta lehetőségek kapcsolatát járják körbe az egyes cikkek. *Visnja Zgaga*, a zágrábi Múzeumi Dokumentációs Központ munkatársa a horvát kulturális élet fejleszté-sének stratégiáját vázolja, különös tekintettel a múzeumokra, melyek sajátos helyzetben voltak a térségben, hiszen a polgárháborút követően mintegy 70 múzeum vált valami-lyen mértékben a harcok áldozatává, számos műtárgy semmisült meg, illetve tűnt el. Az elmúlt évek elsősorban ezen károk felszámó-lásának jegyében teltek, de már az 1990-es évek végére a továbblépés törvényi keretei is megteremtődtek. Az 1998-ban elfoga-dott múzeumi törvény lehetőséget biztosít az új, önálló horvát múzeumok működési feltételeinek kialakításához, kötelezi őket az új múzeumi nyilvántartásba kerülésre, s a horvátországi muzeológia történetében először a törvényben az auditálás fogalma is megjelenik. A törvénnyel a Múzeumi Doku-mentációs Központ egy másik munkatársa is foglalkozik a folyóiratban: véleménye szerint a múzeumok kötelező nyilvántartásba vétele valódi haszonnal nem jár a múzeumok szá-mára, mert a törvény szakmai kritériumokat nem határoz meg a múzeumok munkájának értékeléséhez. Szerinte olyan nyilvántartásra volna szükség, amely a horvátországi múze-umok speciális helyzetét éppúgy tekintetbe veszi, mint a már létező törvényi háttérrel, és a nemzetközi normákat.

Zarka Vujic, a zágrábi egyetem muzeológiai tanszékének tanára a múzeumi kuratórium-ról, mint a menedzsment egy új formájáról írja meg véleményét. A már többször említett horvát múzeumi törvény csupán a kulturális és tudományos életben jelentős szerepet betöltő személyek kuratóriumba kerülését engedélyezi, a cikkíró szerint viszont egy, a múzeumi vezetés mellett működő kura-tóriumnak a társadalom szélesebb rétegeit kéne reprezentálnia. Az egyesült államokbeli példa számára legalábbis elgondolkodtató: az 1970-es években egy kuratóriumi tagtól elsősorban azt várták el, hogy gazdag legyen, esetleg értékes műtárgyakkal rendelkezzen. Mára a helyzet alaposan megváltozott: a kuratóriumi tagoknak – összhangban a mú-zeum szakmai és pénzügyi vezetésével – az

intézmény rövid és hosszú távú terveiről kell dönteniük, ezért aztán az adott múzeumról széles körű ismeretekkel kell rendelkezniük. Ezen ismeretek megszerzésekor a múzeum természetesen a legmesszebbmenőkig rendelkezésre áll. A kuratórium tagjai a társadalom szinte minden szegmenséből kerülnek ki, kiválasztásukkor pedig a kulturális-etnikai szempontok is érvényesülnek. A cikkíró sze-retné, ha ez a modell Horvátországban is működőképesé válna.

A folyóirat egy másik cikke a múzeumi önkéntesek jól bevált nyugat-európai példá-

ját mutatja be, kiemelve annak fontosságát, hogy a múzeumban dolgozó, a múzeumnak segítő önkéntesek jelentős szerepet ját-szanak az intézmény és a helyi közösség kapcsolatának elmélyítésében is. Bár a régió más országaihoz hasonlóan Horvát-országban sincs intézményszerű formája az önkéntesek foglalkoztatásának, a cikkíró reméli, hogy hamarosan e téren is változás lesz tapasztalható. A kiadvány ezen elméleti cikkek mellett számos kiállítási beszámolót közöl koraiújkori fegyver-bemutatótól kortárs művészeti expozíciókig.

Pamiatky a múzeá 2002/4

A népi építészeti emlékek védelme Szlovákiában

Kustár Rozália

Szlovákia román kori, reneszánsz, barokk építészetét bemutató tematikus számok után a folyóirat (az épített emlékek és múzeumok, a kulturális örökség revue-je) legutóbbi száma a népi építészet emlékeivel, védelmével foglalkozik.

Sokak szerint a megváltozott életkörülményeknek, normáknak, elvárásoknak már nem felelnek meg a népi építészet emlékei, nem képesek kielégíteni a kor követelményeit és ezért, mint elődeink elmaradottságát tükröző emlékek csupán a múzeumokba valók. Szlovákiában a kulturális és vidéki turizmus fejlettlensége miatt ma még megmentésükhöz nem kapcsolódik anyagi érdek, és a revitalizációhoz sokszor a műemlékvédelmi szakemberek kompromisszum-készsége is hiányzik.

A népi építészet sokarcúságát villantja fel *Ján Botík*, aki számba veszi mindkét kutatási szemléletmódot, amely különösen hasznos volt a népi építészet emlékeinek megismerésében, tudományos feldolgozásában. A kulturális-genetikai irányvonal főként az építészeti hagyományok fejlődésével foglalkozik, míg a kulturális-geográfiai a népi építészet és a környezet természeti és ökológiai adottságainak kapcsolatát vizsgálja. Az építőanyag szempontjából két terület különül el markánsan: a déli síkvidékeken a vályog, míg az északi hegyi és az átmeneti közép-szlovákiai területeken a fa volt a meghatározó. Ez utóbbin belül el különül a tülevelű és lombhullató fák zónája, majd a XVIII. századtól az erdők visszahúzódásával az átmeneti területen kőből kezdtek el építkezni. Jelentős hatással voltak a népi építészet regionális és lokális változatosságának kialakulására a betelepülő népcsoportok is, főleg a németység. Meghatározó a szociális környezet és az eltérő gazdasági adottságok, pl. a bortermelő vidékeken, vagy a hegyi marha- és juhtartó területeken. Minderre a helyi szóhasználat is utal. Érdekes, hogy a parasztházak Szlovákia néhány régiójában nemcsak vízszintesen, hanem vertikálisan is fejlődtek, bővültek. A népi építészet jellegzetes formáinak kialakításában fontos szerepe volt a helyi mestereknek és a díszítőművészetnek, melyet a bevált mintákhoz való ragaszkodás jellemezett, és amely önellátó jellegénél fogva területileg behatárolt volt.

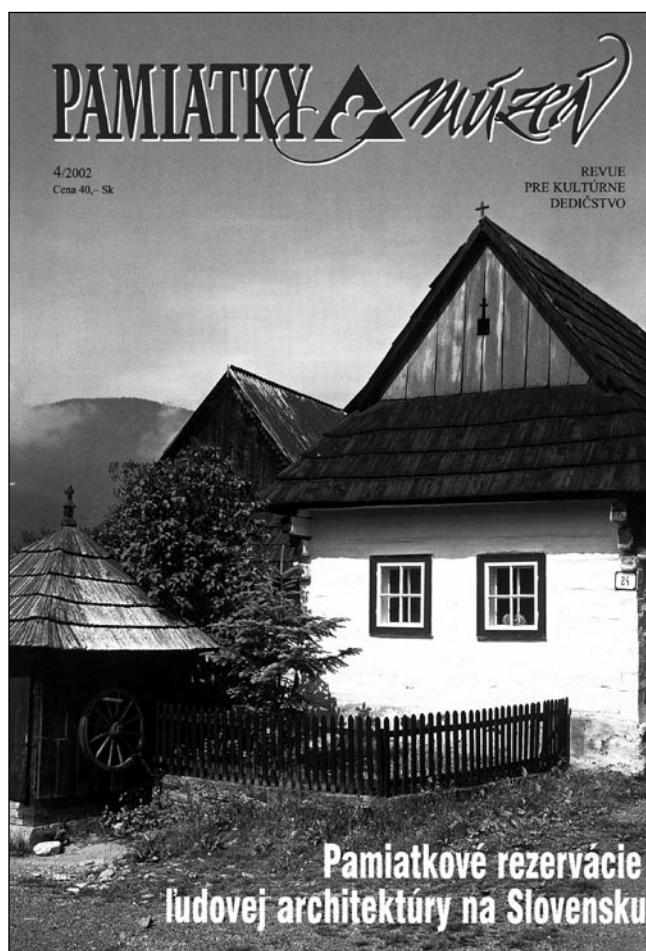
A szlovákiai népi építészet tudatos védelmének rövid történetét *Mária Medvecká* ismerteti. Az első ilyen irányú mozgalmak 1919 után kezdődtek, majd első igazi megnyilvánulása az 1923-ban leégett Csicsmány falu újjáépí-

tése volt, ahol az állami támogatás feltételeként a házakat régi stílusban, fából építették újjá, helyreállítva a házakon a jellegzetes festést is.

1948 után a szövetkezetek létrehozásával és az iparosítással merőben megváltozott a vidék szociális és gazdasági struktúrája, ezzel a régi gazdasági épületek elvesztették funkciójukat. A hagyományos paraszti építkezés helyett az építetők a városi mintákat preferálták, aminek sok tradicionális érték esett áldozatul. Az 1950-es években kezdődött az a mozgalom, amely célul tűzte ki a népi építészet emlékeinek felmérését és élő múzeumfalvak kialakítását a még meglévő emlékek védelmében. Természetesen ezzel párhuzamosan a népi építészet skanzenjeinek emelése is folyt. Az első élő múzeumfalva ötlete 1926-ból származik, a megvalósulásra sokat kellett várni. 1974-től kezdődően tíz települést nyilvánítottak élő rezervátummá, és 2001 végéig további 33 településrészt vettek védelem alá. 1993-ban a világörökség részévé kiáltották ki a szlovákiai Vlkolincec falut.

V. *Dvorzsáková* foglalkozik a védelem nehézségeivel a vidéki – népi építészeti emlékeket magukba foglaló – műemléki zónák esetében. Rámutat például, hogy az ilyen védettség alá tartozó emlékek aránytalanul nagy része Közép-Szlovákiában van, több néprajzi szempontból különleges területen pl. Túróban nincs példa ilyen védelemre, és az idő múlásával egyre inkább reménytelennek tűnik hasonló védettség elrendelése. Gyakran a helyi érdekképviseletek akadályozzák meg a levédést. Többször a felmérést követő időszakban a tulajdonosok olyan beavatkozásokat végeznek, amelyek indokolatlaná teszik a műemlékvédők igyekezetét.

A tematikus szám további részében az élő rezervátumként nyilvántartott falvakat mutatják be a szerzők. Olvashatunk Vlkolincecről, Csicsmányról, a habán Nagylévárdról és a szintén nyugat-szlovákiai Detrekőszentpétterről, a Borfőn található sziklaképekéről, a szobellébi pincéről (Sebechleby), Špania Dolina, Ždiar, Osturna és Podbiel emlékeiről, jellegzetességeiről. Arról a felmérésről is olvashatunk, amit 1998-2000 között az A-Projekt és a gödöllői

Szent István Egyetem közösen végzett, és amely a turizmus hatását vizsgálta Vlkolincec faluban a világörökség részévé nyilvánítás után (*Iveta Zuskinová*). Két polemizáló tanulmány is helyet kapott a kiadványban: az egyik a tradicionális és modern építészet kapcsolatát elemzi (*Mária Machajdčíková*), a másik a népi vagy vernakulális építészet fogalmát vizsgálja (*Juraj Langer*).

A tematikus szám mellékletében sok értékes információhoz jutunk a Szlovák Köztársaság központi műemléknyilvántartásáról. Néhány statisztikai adatot említve csak pl. 1963-2002 között 2 360 népi építészeti emléket regisztráltak, melyből időközben 542 épület vesztette el a védettséget vagy semmisült meg. Olvashatunk továbbá egy ismertetőt „Népi építészet a nemzetközi egyezményekben” címmel (*Ladislav Mlynka*). A szerkesztők közlik az ICOMOS népi építészetéről szóló nemzetközi kartájának szlovák fordítását. Majd egy beszámoló következik az ECOVAST tevékenységéről Szlovákiában.

Minden tanulmány végén gazdag irodalomjegyzéket találunk, mely segít a tájékozódásban, a kötet végén pedig minden tanulmányhoz kapcsolódik német és angol nyelvű rezümé. A hátsó borítón Szlovákia védelem alatt álló népi építészeti emlékeit feltüntető térkép van. Elmondhatjuk, hogy újra információgazdag, a szakemberek számára is haszonnal forgatható, gazdagon illusztrált kiadvány született a Szlovák Nemzeti Múzeum (Slovenské národné múzeum) gondozásában.

In memoriam

Cserményi Vajk halálára (1948-2003)

Kovács Péter

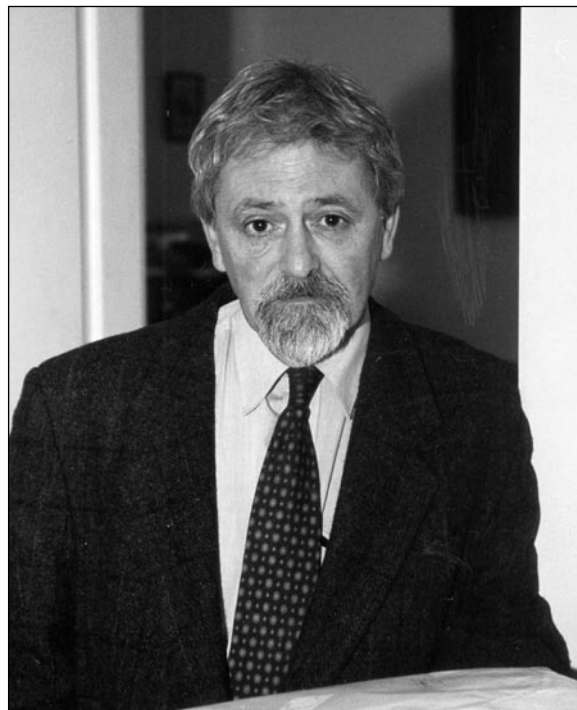
Emlékeimben kutatva, hogy mikor is találkoztam először Cserményi Vajkkal, minduntalan a Vas megyei Velem textilművészeti alkotótelepének a képe merül fel. Tudom, persze, hogy már korábban is ismertem, még a Nemzeti Múzeumból, mégis a velemi kép, a velemi hangulat a meghatározó. Velem a modern magyar textil váratlan virágkorának volt csodálatos helyszíne, ahol *Guidó*, egy rendkívül kedves és fáradhatatlan fiatalember viselte gondját az örökké eleven alkotói hölgykoszorúnak. *Guidó* – alias Cserményi Vajk – a művésztelep igazi mindeneként nemcsak az anyagi és technikai háttér megteremtésében jeleskedett, hanem egyik kihagyhatatlan szereplője és erjesztője is volt annak a szellemi műhelynek, ami akkor Velemen megszületett. Ott figyeltem föl az érzékeny és az értékekre nyitott fiatalemberre, aki mellékesen, vagy nem is mellékesen régész volt, ismerője és kutatója ősi népek és az antik Róma hazánk földjén is meglepedett klasszikus kultúrájának.

1985-ben, nyugalomba vonulásakor Fitz Jenő javasolta, hogy – úgyis, mint a gorsiumi kutatások egyik jó ismerőjét, s majdani reménybeli folytatóját – Cserményi Vajkot próbáljam Szombathelyről Székesfehérvárra csábítani. Így lett Cserményi Vajk 1986 tavaszától a Szent István Király Múzeum munkatársa és tudományos titkára. 1992 őszéig, az igazgatástól való visszavonulásomig Cserményi Vajk nemcsak munkatársam, segítőt volt a vezetésben, hanem olyan igazi

szellemi társ is, akire a napi gondok megoldásán túl támaszkodni lehetett a távlati célok megtervezésében, és akinek szűkebb szakmája határain túl messze szélesebb ismeretei és kitekintése volt a kultúra tágasságára, aki egyaránt otthon volt a szépirodalom és a képzőművészet világában. Az a fajta művelt ember volt, aki természetes következetességgel élt műveltségének lehetőségeivel, de azokkal a kötelezettségeivel is, amit csak íratlan törvények róttak rá.

1992 után – de jure – Cserményi igazgatóhelyettesként a főnököm lett, ami azonban tényleges viszonyunkban semmiféle változást nem hozott. Ez elsősorban Vajk született tapintatának volt köszönhető. Magam csak hálával tudok erre emlékezni, és szeretném remélni, hogy ő sem érezte úgy, hogy a helyzettel visszaéltem volna.

Visszavonulva az igazgatástól, majd lassan már két esztendeje a mindennapi múzeumi munkától is, egyre távolabbról szemlélhettem Cserményi Vajk munkáját. Az azonban láttam, hogy a sokasodó nehézségek, a növekvő terhek ellenére igyekezett megőrizni régi nyitottságát és szellemi szabadságát; tudott ragaszkodni szűkebb szakmájához is. Meggyőződésem, hogy korai halála nemcsak „veszteséget” jelent, hanem egyszersmind egy korszak lezáródását is a Szent István Király Múzeum történetében.

Fotó – Photo: Gelencsér Ferenc

Kedves Vajk! Mindannyiunk nevében kívánok örök békét Neked!

On the Death of Vajk Cserményi (1948-2003)

Archaeologist Vajk Cserményi started working for the King St. Stephen Museum in Székesfehérvár in 1986 as the scientific secretary of the institution. From 1992 he became deputy director and continued working as one of the most significant members of the museum's staff until his death. His comprehensive knowledge and experience will be missed for a long time.

Horváth Júlia emlékére

Fülöp Gyula

Valahol a tudatunk mélyén motoszkált, valahogy benne volt a levegőben a tragédia lehetősége, mégis váratlanul ért mindannyiunkat a hír: Horváth Júlia kolléganőnk, barátunk kórházba kerülése után egy héttel elhunyt. Megélt 48 évet. Móron született, általános és középiskoláit itt végezte. 1976-ban szerzett magyar-történelem tanári diplomát a Pécsi

Tanárképző Főiskolán. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán történelem tanári oklevelet kapott 1979-ben. Ekkoriban a móri Radnóti Miklós Általános Iskola tanára volt. Férjét követve két gyermekével együtt költözött Székesfehérvárra, ahol 1982-ben a Vörösmarty Mihály Szakmunkásképző Iskola tanára lett. Mindamellet, hogy szerette a „tudatlan” nebulók elméjét felvilágosítani a magyar és a világirodalom szépségeiről, és mélységeiről, a magyar történelem gyászos és dicsőséges

napjairól, már ekkoriban is készült későbbi, önmagát jobban kiteljesítő munkájára, a történészkedésre. Nem véletlen, hogy pályafutása a múzeumban folytatódott 1983 nyarától. A Szent István Király Múzeum népművelője lett.

Memóriám korom haladtával véges, de úgy emlékszem, annak ellenére, hogy munkatársak voltunk, jómagam még egy-két évig nem ismertem Horváth Júliát. Közrejátszott ebben az a tény, hogy akkoriban éveken át márciustól novemberig a dunaiújvárosi

avar telep és temető feltárását vezetem, alig voltam székesfehérvárnak nevezhető. Telente találkoztunk, amikor a szemem előtt, fülem hallatára, teljes odaadással, igazi népművelőként vezette Júlia a múzeumi történelemórákat a Fejér Megyei Múzeumi Egyesület ifjúsági tagozatának délutánonként, az óvodásoknak és az általános iskolásoknak délelőttönként. 1984 óta szinte minden évben kivette részét a Fejér Megyei Ifjúsági Honismereti Tábor szervezéséből és gyakorlati lebonyolításából. 1984-ben a lajoskomáromi táborban hangzott el első „hivatalos” előadása: *Múzeum és közművelődés* címmel. Júlia népművelői tevékenysége mellett múzeumba kerülése óta foglalkozott az irodalomtörténettel. 1985-ben jelentek meg első irodalomtörténeti írásai Németh Lászlóról a *Közművelődés Fejér Megyében* és a *Fehérvári Műsor* című lapokban. Ekkor rendezte meg első kiállítását, a Németh László Emlékszobát Mezőszilason.

Titkon-nyíltan dédelgetett álma valósult meg, amikor 1986. január elsején irodalomtörténet-sz muzeológusként az Újkortörténeti Osztály állományába került. 1987-ben végezte el az ELTE magyar nyelv és irodalom szakát. Ezen időtől fogva múzeumi gyűjtő, tudományos feldolgozó, kiállításrendezői munkáját teljes egészében a megye irodalomtörténeti kutatásainak szentelhette. 1986-tól kezdődően több száz alkalommal tartott népszerűsítő előadásokat megyeszerte művelődési házakban és iskolákban a megyei irodalmi élet múltjáról és jelenéről. Több tucatra tehető ismeretterjesztő írásaik száma, amelyek elsősorban a megyei és a városi napilapokban vagy különböző periodikákban láttak napvilágot.

A különböző emlékülésekhez kapcsolódóan alaposan megírt előadásaival szerepelt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság vándorgyűlésein: 1985 Németh László, 1988 Gárdonyi Géza, 1991 Szabó Dezső, 1993 Weöres Sándor, 1995 György Oszkár, 1997 Vajda János, 2000 Boross Mihály, Vörösmarty Mihály, 2001 Takács Imre. Az

előadások szövegei a soros kiadványokban jelentek meg a *Horizontban*, a *Fejér Megyei Szemlében*, az *Árgusban*, a *Petőfi Irodalmi Múzeum Könyveiben*.

1986-ban Miniszteri Dicséret kitüntetés-

Foto – Photo: Gelencsér Ferenc

ben részesült. 1988-ban az Újkortörténeti Osztály osztályvezető-helyettese lett, 1993-tól osztályvezető. Tudományszervezői tevékenységének egyik állomása volt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság közép-dunántúli tagozatának létrehozása, amelynek 1991 óta titkára lett. Évtizedes irodalomtörténeti munkásságának elismeréseként 1997-ben Móricz Zsigmond Díjat kapott. 2001-ben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökségi tagja lett. Tagja volt a kápolnásnyéki Vörösmarty Alapítvány kuratóriumának.

1988-ban máig maradandóan rendezte újja a Gárdonyi Géza Emlékház kiállítását Agárdon. A kiállítás akkor megjelent mú-

zeumi katalógusa elemzi Gárdonyi Géza munkásságát. 1988-ban fontos szerepet vállalt a török alóli felszabadulás 300-ik évfordulójára rendezett kiállítás, az *Alba Regia Liberata* felállításában és tanulmánykötetének megírásában. Ebben az évben jelent meg a *Sárbogárd története* című kötet, amelyben a város neves történeti személyiségeiről írt. Kiemelten elemzte Tompa Mihály és Boross Mihály írói munkásságát. 1989-ben Prohászka Ottokárról, a tudós püspökről érkezett két Fejér Megyei Hírlap cikkében. Nevéhez fűződik a váli Vajda János Emlékház és a kápolnásnyéki Vörösmarty Emlékház kiállításainak újjarendezése (1997, 2000). Ez utóbbi kiállítást Rockenbauer Zoltán kulturális miniszter nyitotta meg. A múzeum kiadásában megjelent katalógust Kerényi Ferencsel együtt írta.

Folyamatosan gyűjtötte a Fejér megye irodalmi emlékeire vonatkozó tárgyi anyagot, írásokat és személyes visszaemlékezéseket. Régi barátként foglalkozott Takács Imre költő kéziratos hagyatékával. A készülő feldolgozások a következő években értek volna önálló kötetekké.

A csendes, szerényen, sikereket felmutatva dolgozó, kedvelt személyiség életében és halálában is a magyar nyelv őre volt. Alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző. Bekezdés, tárgyalás, befejezés... Az őt az élet minden területén segítő barátai és munkatársai nem ily befejezést vártak.

In Memory of Júlia Horváth

Júlia Horváth, museologist of the King St. Stephen Museum in Székesfehérvár died at the grievously young age of 48. She started working for the museum in 1983 as a public educator, in 1986 she became member of the staff of the Modern History Department and in 1993 she was appointed head of the same department. She was an enthusiastic researcher and collector of Fejér county's literary traditions and heritage, in 1997 she was awarded the Zsigmond Móricz Prize, in 2001 was elected member of the presidium of the Literary History Society.

Dr. Takács Éva emlékére (1948. május 7. – 2002. december 13.)

Varga Éva

„Egy mindenkiért – mindenki egyért!” – ez a szellem hatotta át s tartja még ma is össze a Somogy megyei múzeum történeti osztályának 1992 óta szanaszét szóródott tagjait. Ő az első közülünk, aki elment. „Talán nem is volna szabad munkatársaknak ilyen mély, baráti kapcsolatba kerülniük egymással” – mondta több alkalommal is, sajnálva a szétszakított kollektíva egykori jó légkörét – „hiszen nem hiányozna, fájna akkor ennyire a kényszerűség, hogy együtt tovább nem dolgozhatunk”. A végzet úgy hozta, hogy erre soha többé már nem kerülhet sor.

Az 1980-as évek közepén pályakezdőként a Somogy megyei múzeumhoz kerültem. Ekkor már velem együtt három történész-muzeológus és két gyűjteménykezelő alkotta a csapatot, amely egy-két év múltán egy irodalomtörténésszel és még egy gyűjteménykezelővel osztállyá szerveződött. Szakmai tudása, gyakorlata, tapasztalata, rátermettsége okán Éva volt az osztályvezető. Ekkorra már közel évtizedes levéltárosi munka állt mögötte és négy éves muzeológusi tapasztalattal rendelkezett. A dr. Kanyar József vezette Somogy Megyei Levéltárban kitűnő alapokat szerzett az önálló közgyűjteményi munkához. Az addig sokat hányódó múzeumi történeti anyagot fáradhatatlanul gyarapította, rendszerezte. Tudta jól, hogy a múzeumot is, mint minden intézményt, az ott és érte dolgozó emberek működtetik, s hogy a siker egyik záloga a jó kedvvel, szívesen végzett munka. Tevékeny, lelkes, az „ügy” iránt elkötelezett csapatát kovácsolta a szaporodó gárdát. Jómagam, aki addigi egyetemista szakmai gyakorlatai során országos múzeumok olajozott működését, flancos gyűjteményét látta, bizony elcsodálkoztam a vidéki múzeum mostoha körülményein. Pedig én már sokkal jobb körülmények közé kerültem, mint ahogy Éva kezdte a múzeumban, hiszen én már az „új székházba” (a régi vármegyeházába) való költözködéskor jöttem. Ő még a Fő u. 40-ben kezdte. Az akkori kaposvári Patyolat boltjának udvarán egy lerobbant, 3x4-es teremben volt összehányva a történeti anyag. A helyiség berendezése mindössze egy alig pislákoló olajkályha, egy szék és egy kis asztal volt. A teendő pedig rengeteg, ám se raktár, se polc, se dobozok, se szakmai, se fizikai segítség... Aztán erőfeszítései nyomán alakult a raktár, lett polc, jöttek a kollégák. Mindannyian különböző egyéniségek, különféle érdeklődéssel, más-más szakmai tudással. Többnyire elméletileg jól felkészült, de még

kevés gyakorlattal rendelkezők voltunk. Nap mint nap tapasztalhattuk odafigyelését, ahogy törődött velünk. Együtt mentünk gyűjteni, figyeltük a régiségek piacát, s bár tárgyvásárlásra alig volt lehetőség, tíz év alatt a gyűjtemény kétszeresére nőtt, tematikája számottevően bővült. Csak bámultuk jó kapcsolatteremtő képességét, ahogy az idős emberek megnyíltak előtte, amint megszólította őket, ahogy a különböző társadalmi helyzetű embereket nagyszerű diplomáciai érzékkel az ügy mellé állította. Ezek az emberek egy idő után már visszajárók lettek, újabb és újabb anyagokat ajándékoztak a gyűjteménynek. Éva fontosnak tartotta az önállósodásunkat is. Egyéni érdeklődésünk szerint felosztottuk egymás között a munkát. Eredményeinkről a külvilág publikációink, kiállításaink alapján szerezhettük tudomást. Ha a körülmények úgy hozták (például szorított a határidő), segített a szöveg gépelésében, közben figyelt arra is, hogy értelmes legyen a gondolat, guruljon a mondat. Ha kellett, kész tanulmányával ómaga visszalépett, kapjanak a fiatalabbak is lehetőséget. Így aztán nem csoda, hogy a vidéki mostoha múzeumi körülmények ellenére szerettünk itt dolgozni, nem éreztük nyúgnak a mindennapi munkát, sőt, a hétköznapi beszélgetéseink közben is szerepet kapott a szakma. Ezek őszinte, bátran vitázó légköre miatt munkahelyünket egyetemista éveink egészséges meghosszabbításának éreztük.

Csodáltuk hatalmas munkabírását. Rengeteget dolgozott és tanult. 1974-től rendszeresen publikált. Évről évre jelentek meg tanulmányai, melyeknek témáit főleg Somogy gazdaságtörténetéből merítette. 1984-ben egyetemi doktori címét közgazdaságtudományból szerezte. Történelem-orosz szakos középiskolai tanári diplomáját, amelyet még a '70-es években szerzett a debreceni egyetemen, 1986-ban szociológusival egészítette ki az ELTE-n. Mindemellett évente készült egy-egy történeti kiállítás. Mindmáig emlékezetes a ma is látható síófoki Kálmán Imre, a göllei Rác Vali emlékkiállítás és a múzeumépület felújításáig álló *Kaposvár anno...* című város-történeti kiállítás. Közben eredeti foglalkozását is művelte. Történelmet tanított általános és középiskolásoknak, majd a tanítóképző szociológiát. „Nincs ebben semmi különös” – mondta, amikor már-már aggódtunk érte – „azt hiszem, hogy az átlagos emberek energiájának többszörösével, ilyenek születtem”. És mindemellett volt ideje odafigyelni mindenre, mindenekelőtt a családjára, akiket a legjobban szeretett.

1992-ben a múzeumi történész kollektíva

az ún. átszervezésnek esett áldozatul. Ketten maradtak. Éva és Gyöngyi, aki most is gyűjteménykezelő. Többen, állás nélkül, úgy éreztük, összedőlt a világ. A szakma, amelyet szerettünk, amiért lelkesedtünk, megszűnt számunkra. Éva ekkor döntött úgy, hogy munkahelyet változtat. Neki ott volt a másik lehetőség, az, hogy főiskolai tanárként folytassa a pályát. Így kerülhettem a szakmába vissza, tudván, hogy egyedüli muzeológusként kell vállalom a munkát. Az osztály megszüntetését vegyes érzelmekkel vettük tudomásul. Az élet ment tovább, megálltuk a helyünket: ki-ki a saját munkahelyén. Éva óriási munkát vállalt továbbra is. Sokféle képzési formában vett részt, magas óraszámokban, s folytatta a kutatói munkát. 1994-ben kezdte kutatni a Dráva-mentén élő magyar és nemzetiségi népcsoportok együttélésének kérdéskörét, 1997-től szociológiai vizsgálatokat végzett a Somogyban élő nemzetiségek és a cigány kisebbség körében. Közben a kaposvári egyetem Népismereti és Romológia Tanszékének vezetője lett. Kapcsolatunk ez idő tájt sem szakadt meg. Ha összefutottunk (munkából jövet a Kossuth Lajos utca Fő utcai torkolatánál), órákat beszélgettünk. Beszéltünk mindenről: családról, szakmáról, munkahelyeinkről.

Amikor tudomást szerzett a barcsi múzeumigazgatói pályázatról, nem sokat teketóriázott: beadta a pályázatát. Annál is inkább, mivel, mint mondta, szereti a kihívásokat, s ha Barcon is dolgozik, gyakrabban láthatja az ott élő unokahúgát, akinek kisbabája született nemrég. (Rajongott a gyerekekért!) A muzeológus pályára való visszatérésének hírével örömmel vette tudomásul a széles szakma. Így voltak vele a barcsi fiatal pályakezdő muzeológusok is. Óriási energiával látott munkához, hiszen imádta ezt a munkát. „Képzeld, mivel kezdtem Barcon! Salgózással!” – mondta némi iróniával, nevetve. Majd lelkesen beszélt a tehetséges pályakezdőkről, ottani terveiről, amelyekből hamarosan valóság lett. Egyháztörténeti időszak, illetve új állandó kiállítás. Aztán egy alkalommal elmentünk együtt, hogy megmutassa, mi mindent csinált. Ott voltunk négyen, újra együtt - mi, a régiek. Megnéztük, átbeszéltük a kiállításokat, ismerkedtünk a kisvárossal, amely az ő idegenvezetésével számunkra eddig ismeretlen arcát mutatta meg. Megnéztük a kis kollégiumi szobát, amelyet nagy gonddal szépítgetett, hogy otthonosabbá, barátságosabbá tegye. Nem hiányzott a falról a régi történeti osztály fényképe sem. Gyönyörű nap volt.

Ment az élet tovább... December 8-án, vasárnap közös ismerősünk jóvoltából Bu-

dapestre kirándultunk zsidó múzeumot, Millenárist nézni. Szép utunk volt, a buszon jóízűen beszélgettünk mindenről: régi kedves kollégákról, családjaikról, szakmai tervekről. Büszkén emlegette az új múzeumi szerzeményeket, az alakulóban levő évkönyvet, a jövő évre tervezett kiállítást. Mondta, hogy nehéz, fárasztó az év vége. Rengeteg a javítandó dolgozat, későn ér haza, keveset pihen. (Hétfőtől csütörtökig az iskolában, péntektől vasárnap estig a barcsi múzeumban.) „De nem baj!” Hazafelé láttam, hogy egy rövid időre elszunnyadt. Hagytam őt, tudtam, hogy nagyon fáradt. Amikor megérkeztünk, ő még az OBI-ba készült, a barcsi múzeumi vizesblokk

Veréb Béla (1914 – 2002)

Solymos Ede

A múzeumi restaurátorok azon nemzedékéhez tartozott, amely magasabb képesítés, jó technikai háttér és elegendő pénz nélkül, sok ötlettel és teljes szívvel, a háború előtti és utáni években konzerválta, restaurálta a múzeumba került tárgyakat, valójában megmentette azokat az utókor számára.

A hat hold juttatott földön Rákosi jóvoltából gyapotot termelő téglagyári munkás és erdővágó, trombózisos lábával már nem bírta a nehéz fizikai munkát. Amikor meghallotta, hogy a bajai múzeum hivatalsegédet keres, valójában restaurátornak vált, jelentkezett. Az Országos Múzeumi Központ (MMOK) a Párt által támogatott elvtárs ellenében a párton kívüli Veréb Bélát alkalmazta. Ezeremsterkedő tulajdonsága egyenesen predesztinálta, hogy restaurátori tanfolyamra küldjük. 1951-ben kezdte meg a Múzeumi Központ a vidéki múzeumok számára restaurátorok, konzervátorok képzését. Néhány hónapos tanfolyamon sajátították el az alapvető tudnivalókat. A hat elemít végzett Veréb Béla sikeresen végzett, nemcsak a gyakorlatot, de az elméletet, a vegytani alapismereteket is megtanulta.

Akkoriban készültek országsszerte az első állandó kiállítások, és a Múzeumi Központ a legkülönbözőbb helyekről rendelt ki szakembereket. Veréb Béla Nyíregyházától Szombathelyig segítette a kiállítási tárgyak előkészítésében, de ezzel sokat is tanult. Itthon sok ezer tárgy várta a szakembert. Nem kellett utasítani, megvolt a maga munkarendje. Míg ragasztgatta, kiegészítette a földből előkerült törött cserepeket, a másik sarokban, vegyszerben, olajban áztak, főttek

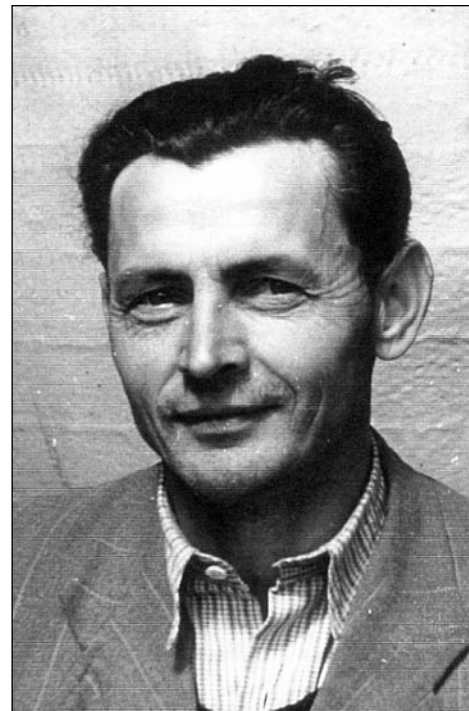
felújításának gondolatával foglalkozott. Nem tartóztattam, egyszerű köszönéssel váltunk el.

December 14-én kaptam a szörnyű hírt: előző nap Barcsról hazafelé tartva végzetes baleset történt. Ezerszer olvastam el az aznapi hírt: „Halálos közúti baleset történt délután Kadarkút külterületén; egy gépkocsi a síkos aszfalton megcsúszott, s a vezető nem tudta az úton tartani...”

Munka végeztével az utcára lépve most is el-elnézek a Kossuth Lajos utca irányába. Kigyúlnak az esti fények, s szeretném hinni, hogy túlélnek bennünket azok az értékek, amelyek szerint élünk, amelyek – még nem is olyan rég – őt is éltették.

In Memory of Dr. Éva Takács (1948 – 2002)

The museologists of Somogy county lost an outstanding character. After graduation she worked for almost a decade as an archivist at the Somogy County Archive, then she became member of the staff of the Somogy County Museum. In 1984 she got her doctorate in economics, two years later a degree in sociology. She was a versatile lecturer, researcher and curator; took part in the making of new exhibitions each year, was teaching at secondary school level and gave lectures at the teachers' training college. Recently she worked as the director of the museum in Barcs and was full of plans for the future. A tragic car accident put an end to her career.

denki szerette, becsülte. Sok ilyen ember kellene még a múzeumokba!

Rövid betegsége után 88 éves korában távozott.

Béla Veréb (1914-2002)

He was a member of the museum restorers' generation, who without higher qualifications, good technical background and enough money, but with many good ideas and great enthusiasm preserved and restored the objects collected, saving them for the next generations to come. After a restorer course of few months he started working for the museum in Baja in 1951 and continued working for 30 years, taking care of objects made of wood, metal or textile, but repaired everything in the museum and was handy with making exhibitions as well. He did not regard the museum as a work place where one has to spend their time, but as the place of many tasks to be done.

A Pulszky Társaság hírei

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közhasznúsági jelentése a 2002. évről

(készült az 1997. évi CLVI. számú törvény 19. §-a alapján)

I. Számviteli beszámoló

BEVÉTELEK	
2001. évi maradvány	325.476.-
NKÖM működési támogatása	3,200.000.-
Országgyűlés működési támogatása	90.000.-
Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati támogatásai	9,000.000.-
NKÖM program-finanszírozása	5,300.000.-
Banki kamatok	83.282.-
Tagdíj és előfizetés	2,118.330.-
Egyéb (támogatások, részvételi díjak)	1,358.796.-
Összesen:	21,475.884.-
KIADÁSOK	
Személyi költségek	1,958.600.-
Közterhek	541.131.-
Működési költségek (telefon, posta, szállás, utazás, stb.)	1,268.739.-
Banki költségek	150.037.-
Egyéb (rendezvények, irodaszer, szolgáltatás, karbantartás, stb.)	2,732.159.-
Magyar Múzeumok nyomdaköltsége	3,924.922.-
„Az év múzeuma 2001” pályázat	2,495.290.-
Életrajzi Lexikon	2,500.000.-
NKÖM program-finanszírozása felhasználása	924.484.-
Összesen:	16,495.362.-
Maradvány a 2003. évre (bank és pénztár)	4,980.522.-
Mindösszesen:	21,475.884.-

II. A költségvetési támogatás felhasználása

A költségvetési támogatás felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a támogatást nyújtó Országgyűlésnek és Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

III. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

Ilyen kimutatás nem készült, mivel a Pulszky Társaságnak felhasználható vagyona nincs.

IV. A cél szerinti juttatások kimutatása

A célszerű juttatások felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a cél szerinti juttatást

nyújtó szervezetek, alapok és alapítványok felé, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

V. Juttatások és támogatások mértéke

a.) Központi költségvetési szervtől kapott támogatás összesen . . . . . 8,590.000.- (Országgyűlés és Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma), ebből

- Magyar-holland múzeumi együttműködés (2001-ben) utólagos finanszírozása . 1,600.000.-
- társadalmi szervezetek működési támogatása pályázaton 3,290.000.-
- 1999-es múzeumpedagógiai konferencia kiadványa 150.000.-
- közművelődési konferencia szervezése 600.000.-
- Kultúra és Turizmus konferencia részvételi támogatás 150.000.-

- Balázs Ágnes Emlékkötet . . . 1,200.000.-
- Életrajzi Lexikon 600.000.-
- Honlap technikai háttérhez . . 500.000.-
- Közművelődési konferencia kiadványa 500.000.-
- Teljesítés és elszámolás 2003-ban az utolsó négy tétel esetében 2,800.000.-
- b.) Elkülönített állami pénzalaptól kapott támogatás összesen . . . . . 9,000.000.- (Nemzeti Kulturális Alapprogram), ebből
- a Magyar Múzeumok megjelentetéséhez 4,000.000.-
- „Az év múzeuma 2001” pályázathoz 2,500.000.-
- Életrajzi Lexikonhoz 2,500.000.-
- c.) Egyéb támogatás összesen . . 350.000.- ebből
- ICOM MNB – 1999-es múzeumpedagógiai kötet kiadványa 150.000.-
- Giro Bankkártya Rt – Balázs Ágnes Em-

lékkötet 200.000.-
Teljesítés 2003-ban az utolsó tétel esetében (200.000.- Ft)

VI. A vezető tisztségviselőknek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

Nem voltak ilyen juttatások.

VII. Tartalmi beszámoló a közhasznú tevékenységről

1.) Szervezeti élet

Az elnökség rendszeresen, többnyire havonta tartotta üléseit, megvitatta a napirendre tűzött kérdéseket és meghozta a szükséges döntéseket. A választmány három alkalommal ülésezett (január 24-én, június 13-án és december 5-én). Megtárgyalta és elfogadta az előterjesztett beszámolókat, javaslatokat, indítványokat. A rendes éves közgyűlést – szélesebb körű programba ágyazva – 2002. március 1-jén és 2-án Gödöllőn tartottuk, „Az év múzeuma 2000” díjjal elismert Gödöllői Városi Múzeum aktív közreműködésével. A több mint 100 tagtárs az előterjesztett beszámolókat és munkatervet vita után elfogadta. A tagozatok külön tanácskozása után azok képviselői összefoglalták az elhangzott legfontosabb javaslatokat.

A közgyűlés Soós István történész előadásával emlékezett meg az első magyar közgyűjteményt 1802-ben felajánlásával alapító gróf Széchényi Ferencről, meghallgatta Füzes Endre tájékoztatóját a múzeumok millenniumi tevékenységéről, majd Fejérdy Tamás igazgatónak a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feladatairól és terveiről szóló előadását vitatta meg és meghallgatta a KÖH munkatársainak tájékoztatását arról, hogy a 2002. évi Kulturális Örökség Napok középpontjában a múzeumok tevékenysége áll. A közgyűlés alkalmából „üzembe helyeztük” a társaság honlapját is, amelyet a fiatal muzeológusok tagozata hozott tető alá (www.museum.hu/pulszkytarsasag).

Az Ellenőrző Bizottság képviselői rendszeresen részt vettek a vezető testületek ülésein. A gazdálkodás és az ügymenet tekintetében nem jeleztek kifogásolni valót.

A tagdíjat (2002-ben a keresettel rendelkezőknek 2300 forint, a keresettel nem rendelkezőknek és nyugdíjasoknak 1000 forint), amelynek befizetője megkapja a *Magyar Múzeumok* évi négy számát is, 343 fő fizette be az év folyamán. Ebben az évben is a tagdíj befizetését követően kapta meg a tag a folyóirat korábban már megjelent számait.

2002-ben is Madarasné Thuma Valéria volt négy órás alkalmazásban a szervezet ügyvezető titkára, Varga Judit pedig ugyancsak négy órás alkalmazásban a gazdasági ügyek intézője. Mindketten sokat tettek azért, hogy a társadalmi tevékenységet

folytató megválasztott tisztségviselők és a testületek munkáját segítsék. Így továbbra is sikerült biztosítani egyrészt a folyamatos ügyintézés, másrészt a folyóirat szerkesztését és a programok szervezését.

2.) Szakmai tevékenység

a.) Társaságunk elnökségének és választmányának tagjai több ízben fogalmazták meg véleményüket, javaslataikat készülő jogszabályok kapcsán; részt vettek más szakmai, érdekképviseleti szervezetekkel közös egyeztetésen, a múzeumigazgatók országos értekezletén és más szakmai rendezvények munkájában. Képviselőink tagjai az NKA múzeumi szakmai kollégiumának, a szakfelügyeleti hálózatnak és a szakmai akkreditációs bizottságnak. Az NKÖM által meghirdetett „társadalmi szervezetek működési támogatása” pályázat eredményét ebben az évben is elég későn hirdették ki (különösen ahhoz képest, hogy már az előző év végén be kellett adni), maga a támogatás valamivel korábban érkezett meg ez előző évihez képest. Továbbra is nehezíti a folyamatos munkát és bizonytalanná teszi a programok szervezését és megvalósítását a források megnyílásának lassú és eléggé bürokratikus módja. A társaság gazdálkodására 2002-ben is a takarékoság volt jellemző, részben kényszerűségből. Anyagi helyzetünk stabil és kiegyensúlyozott, az egyes programokra kapott támogatások nagyjából fedezték azok megvalósítását.

b.) A magyar múzeumi közösség számára a 2002-es év kiemelt fontossággal bírt, hiszen az első magyar közgyűjtemény alapításának 200. évfordulójáról emlékezhettünk meg. Társaságunk több programot tervezett és valósított meg ebből az alkalmából, ezzel járulva hozzá egyrészt az évforduló jelentőségének hangsúlyozásához, másrészt a múzeumi terület eredményeinek és gondjainak bemutatásához. Mintegy két évig tartó előkészítő munka után februárban nyílt meg az Országos Széchényi Könyvtárban a „Múzsák kertje” címmel az a nagyszabású kiállítás, amely közel száz, a XIX. században alapított magyarországi múzeum első évtizedeinek történetét tárta a nagyközönség elé. A *Bodó Sándor* alelnök irányításával tevékenykedő munkacsoport az országos közgyűjtemények értékes kincsei mellett számos más intézmény létrejöttének és első gyűjteményeinek is jelentős teret szentelt. A szép kiállítás és tartalmas katalógus, bár kissé későn került ki a nyomdából, ugyanakkor nagy sikert és elismerést aratott.

Több éven keresztül folytak *Bodó Sándor* és *Viga Gyula* alelnökök kezdeményezésére és irányításával a hazai muzeológia elmúlt két évszázadában fontos szerepet játszó (elhunyt) személyiségek bemutatására, tevékenységük megörökítésére szánt életrajzi lexikon előkészületei. Bár menet közben többször is az a veszély fenyegetett, hogy a

nagyszabású és történeti forrásértékű kötet nem készül el időre, decemberben bemutathattuk a sajtó és a szakma képviselőinek. A vállalkozás széleskörű összefogással valósult meg, a mai magyar múzeumi élet színéjére részt vett az anyagok összegyűjtésében és az életrajzok megírásában, az anyagi hátteret pedig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Soros Alapítvány támogatása biztosította. A megvalósuláshoz szükség volt a Tarsoly Kiadó hatékony közreműködésére is.

Az évfordulóhoz kapcsolódott a fiatal muzeológusokat tömörítő tagozat által kezdeményezett és más tagozatokkal, valamint a Tatabányai Városi Múzeummal együttműködve ugyancsak általuk szervezett *Múzeumaink ma és holnap* című konferencia. A mintegy hetven résztvevő szakember négy fő témakörben folytatott aktív és tanulságos eszmecsere: múzeumi informatika és multimédia, múzeum és szerzői jog, múzeum és turizmus, új múzeumi koncepciók. Az elhangzott előadások egy része megjelent a *Magyar Múzeumok* 2002/4. számában, de külön kötet is készül a tanácskozásról.

Novemberben társaságunk rendezte meg Budapesten az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata (NEMO) éves közgyűlést. A 13 európai ország szakmai szervezetét képviselők mellett ezen részt vett az ICOM főtitkára, a World Organisation of Museum Associations (Múzeumi Egyesületek Világszervezete) elnöke és az European Museum Forum képviselője is. Valamennyien elismerően nyilatkoztak a rendezvény szervezéséről és lebonyolításáról, ami egyrészt azért fontos, mert első ízben került sor rá az Európai Unió (még) kívüli országban, másrészt itt is módunkban állt röviden ismertetni a 200 éves magyar múzeumügy legfontosabb eredményeit. A tanácskozáson a kölcsönös tájékoztatás mellett elsősorban az együttműködés és információcsere bővítésének lehetőségeiről, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozás várható hatásairól esett szó.

c.) A *Magyar Múzeumok* szerkesztősége és szerkesztő bizottsága továbbra is mindent elkövetett annak érdekében, hogy a negyedéves folyóirat a szakma tevékenységét minél szélesebb spektrumban mutassa be a hazai és külföldi érdeklődők előtt. A sokszínű szakmai munka, az eredmények, gondok és problémák érzékeltetése mellett igyekeztek kitekinteni a nemzetközi szinten tapasztalható változásokra is. A jelenlegi technikai szerkesztővel és a nyomdával gyümölcsöző és eredményes, szoros kapcsolat, együttműködés alakult ki, ami stabilabbá tette a szerkesztés munkáját. A korábban kialakított hagyományokat folytatva valamennyi megjelent szám tematikus összeállítást tartalmazott, a 2002/3. számot

pedig a magyar múzeumügy és a Magyar Nemzeti Múzeum 200. évfordulója alkalmából az intézménnyel közösen állította össze a főszerkesztő. Az előző évtől eltérően a közreműködők szerény tiszteletdíjban is részesülnek, ami komoly adminisztrációs terhet ró elsősorban a társaság gazdasági ügyintézőjére. A kiadvány most is közel ezer címre jut el itthon és külföldön (ami igen jelentős postaköltséget és szervezőmunkát igényel), és mintegy 30 helyen vásárolható meg bizományban. A tagdíjat befizetők rendszeresen megkapják, több alkalommal levelekkel, kiadványokkal kiegészítve. Mellettük mintegy 250 az intézményi és egyéni előfizetők száma. Nem sikerült viszont növelni a szakmán kívüli érdeklődők, vásárlók, előfizetők számát és megoldhatatlannak tűnik a folyóirat utcai terjesztése is.

d.) 2002-ben is meghirdettük, megszerveztük és lebonyolítottuk *Az év múzeuma 2001* pályázatot, együttműködve az NKÖM Múzeumi Osztályával, A Nemzeti Kulturális Alapprogrammal, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságával és a Magyar Nemzeti Múzeummal. A 16 intézmény pályázata és tevékenysége alapján szakemberekből álló bíráló bizottság hozott döntést. A díjazottak (köztük a két fődíjas: az egri Dobó István Vármúzeum és az esztergomi Duna Múzeum) ez évben is a Múzeumok Majálisa megnyitó ünnepségén vehették át elismerésüket és díjukat. A pályázat és résztvevő (elsősorban a díjazott) intézmények mind a szakma köreiben, mind a közönség és a média részéről növekvő érdeklődésnek lehettek tanúi. Társaságunk az elmúlt évben is aktívan részt vett a Magyar Nemzeti Múzeum által szervezett Múzeumok Majálisa előkészítésében és lebonyolításában.

e.) A *közművelődési tagozat* több évi szervező és szerkesztő munka után (az NKÖM és az ICOM MNB anyagi támogatásával) megjelentette az 1999-es nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia anyagát tartalmazó kötetet. Aktív előkészítő és szervező munkát végzett az NKÖM Közművelődési Szakfelügyelete által Esztergomban rendezett szakmai konferencia sikeres és eredményes megvalósítása érdekében. Tagjai részt vettek a Múzeumok Majálisa és a Múzeumi Sajtókávéház szervezésében és rendezésében, valamint a tatabányai konferencia megvalósításában. A tagozat számos tagja oktatóként folyamatosan részt vesz a felsőoktatási intézményekben folyó múzeumpedagógus és művelődésszervező képzésben.

f.) A *műtárgyvédelmi tagozat* 2002-ben is aktív szakmai tevékenységet folytatott. Tapasztalatcserék és konferenciák szervezése mellett segítséget nyújtott a székesfehérvári Molnár István Múzeum restauratori tevékenységéhez, közreműködött előadókkal az erdélyi restaurátorok III. továbbképző konferenciáján. Az ISIS

Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 2. kötetének szerkesztője a tagozat vezetője volt, a szerzők között jelentős számban találhatók a társaság tagjai. A tagozat tagjai megkezdték a Balázsy Ágnes Emlékkötet anyagának összegyűjtését és kezdeményezték a megjelenítéshez szükséges anyagi források előteremtését. Kezdeményezésükre megszületett a „Műtárgyvédelemért – Balázsy Ágnes díj”, amelyet első ízben a kuratórium 2003-ban ítélte oda. Az érmet Ézsiás István készítette.

g.) A menedzsment tagozat vezetősége a magyar-holland együttműködés értékeléséről nagy sikerrel tartott 2001 novemberi tanácskozás után két továbbképzési koncepciót készített el (múzeumi menedzsment és gyűjteménykezelés) és adott be akkreditációra 2002 májusában, döntés azonban azóta sem született. Miközben a tagozat tagjai számos rendezvény és program megvalósításában vettek részt, a tagozat önálló tevékenységet nem folytatott.

h.) A *„kismúzeumok” tagozat* tagjai aktívan részt vettek a társaság minden rendezvényén. Emellett országos tanácskozást rendeztek szeptemberben Tiszafüreden, kapcsolódva a Kiss Pál Múzeum 125 éves jubileuma alkalmából szervezett ünnepségekhez. A konferencián, amelyen 33 fő vett részt, 16 előadás hangzott el a kisebb múzeumok szerepéről és tevékenységéről, tudományos, helytörténeti, közművelődési munkájáról, a problémákról és a megoldandó feladatokról. A tagozat vezetősége a tagok sürgetésére tájékoztatást kért az NKÖM múzeumi osztályától a működési engedélyek felülvizsgálatáról, eszmecsere folytatott a regionális átalakulás várható hatásairól, a szakfelügyeleti vizsgálatok tapasztalatairól.

i.) A társaság legaktívabb tagozata volt 2002-ben a *fiatal muzeológusok*at tömörítő. Legnagyobb vállalkozásuk a nagy sikerrel lebonyolított „Múzeumaink ma és holnap” című szakmai konferencia Tatabányán. Emellett részt vettek a közgyűlés szervezésében, szakmai látogatást tettek Bécsbe (február), illetve a Millenáris Parkba az „Álmok álmodói” kiállításra (december). Elindították a „Mesterek és tanítványok” című beszélgetés-sorozatot (február és november), amelynek keretében eddig Csilléry Klára, F. Dózsa Katalin, Kecskeméti Tibor és Trogmayer Ottó, illetve Füzes Endre volt a vendégük. Novemberben Tokajban tartott tagozati találkozójukon új vezetőséget választottak. Elindították a társaság honlapját és vállalják szerkesztését, karbantartását.

j.) A *művészettörténeti tagozat* két önálló programot szervezett. Júniusban az érdeklődők megtekintették a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnoka új raktárát és eszmét cseréltek a múzeumi nyilvántartásról és tárolásról. Novemberben a bicentenáriumhoz kapcsolódó felolvasó

ülésein fővárosi és vidéki köz- és egyházi gyűjtemények vezetői mutatták be tevékenységüket.

Összefoglalva elmondható, hogy a Pulszky Társaság, mint az egész múzeumi területet átfogó egyetlen szakmai képviselői szervezet 2002-ben sokirányú és aktív tevékenységet fejtett ki. Méltó módon megemlékezett az első magyar közgyűjtemény alapításának 200. évfordulójáról, hozzájárult szakmai kérdések érdemi megvitatásához, segítette a hazai és határon túli múzeumi munka fejlődését, lehetőségeihez képest képviselte az ezen a területen dolgozók érdekeit.

Budapest, 2003. február 6.

*Dr. Matskási István elnök
Dr. Deme Péter ügyvezető elnök
Dr. Kriston Vízi József főtitkár*

Elnökségi ülés (2003. február 6.)

A testület jóváhagyta a 2002. évi szakmai és pénzügyi beszámoló, valamint a 2003. évi munkaterv választmány elé kerülő tervezetét, és tudomásul vette a közgyűlés előkészítéséről szóló tájékoztatót. A Forster Gyula-díjra Varga Gyula ácsmestert javasolta (az ICOM MNB-vel és a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal közösen). Tudomásul vette Matskási István elnök tájékoztatóját, amely szerint a „Műtárgyvédelemért – Balázsy Ágnes-díj”-at első ízben Szalay Zoltánnak adományozta a kuratórium.

Választmányi ülés (2003. február 6.)

A választmány jóváhagyta a 2002-es évre vonatkozó közhasznúsági jelentés tervezetét. A 2003-as munkatervet kiegészíteni javasolta az alábbiakkal: a megválasztandó testületek a.) fordítsanak kiemelt figyelmet az EU-hoz történő csatlakozással összefüggő feladatokra, az ezekben való közreműködésre; b.) törekedjenek formalizálni az együttműködést az NKÖM-mel, más állami szervekkel és az ICOM MNB-vel; c.) segítsék képzési-továbbképzési koncepciók megszületését, akkreditálását. Tudomásul vette a közgyűlés előkészítéséről szóló tájékoztatót. A testület meghallgatta és tudomásul vette Éri István tájékoztatóját a tisztújítást előkészítő jelölő bizottság tevékenységéről. Megvitatta és véglegesítette a Pulszky Társaság által alapítandó díjra vonatkozó előterjesztést.

Tisztújító közgyűlés (2003. március 7-8.)

„Az év múzeuma 2001” díjat elnyert Dobó István Vármúzeummal közösen Egerben megtartott közgyűlés első napi munkájában 115 tag vett részt. Matskási István elnök megnyitóját követően Sós Tamás, a Heves Megyei Közgyűlés elnöke és Petercsák

Tivadar, a megyei múzeumi szervezet igazgatója köszöntötte a megjelenteket, majd Vigh Annamária, az NKÖM Múzeumi Osztályának vezetője mutatta be az újra induló *Múzeumi Közlemények* első számát.

A közgyűlés, miután megszavazta a napi-rendet és a tisztségviselőket, a szóbeli ki-gészítések és a hozzászólások figyelembe vételével egyhangúan elfogadta a Pulszky Társaság 2002-es tevékenységéről szóló közhasznúsági jelentést, valamint a 2003-

as munkatervet. Ugyancsak megvitatta és jóváhagyta a Pulszky-díj alapítására vonatkozó javaslatot.

A megjelentek meghallgatták Koncz Erika helyettes államtitkár (NKÖM) a múzeumi stratégiával foglalkozó vitaanyagot bemutató előadását, melyet élénk vita követett. A jelölő bizottság javaslatai alapján megválasztották a 21 tagú választmányt (és 8 póttagot), valamint az 5 tagú Ellenőrző Bizottságot (és 1 póttagot).

A második napon „Európai Unió – regio-nalitás – múzeumok” címmel rendezett ülésen Szegvári Péter kormányfőtanácsadó (Miniszterelnöki Kabinet), Harsányi László elnök (Nemzeti Kulturális Alapprogram) és Gulya István történész muzeológus (Herman Ottó Múzeum) előadásait követően élénk vitában eszmét cseréltek a témakört érintő számos kérdéssről. *(A közgyűlésről a folyóirat következő számában részletesebb ismertetést közöl.)*

E számunk szerzői

Balázs György dr. (1951)
etnográfus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Néprajzi Múzeum
Budapest

Balla Lóránd (1973)
történész
gyűjteménykezelő
Történeti Képcsarnok
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Bircher Erzsébet (1950)
történész
igazgató
Központi Bányászati Múzeum
Sopron

Czeglédi Noémi (1970)
történész
muzeológus
Gödöllői Városi Múzeum
Gödöllő

Gönczi Ambrus (1973)
történész muzeológus
gyűjteményvezető
Ferencvárosi Helytörténeti
Gyűjtemény
Budapest

Fejős Zoltán dr. (1954)
etnográfus
kandidátus
főigazgató
Néprajzi Múzeum
Budapest

Füköh Levente dr. (1951)
paleontológus
kandidátus
igazgató
Mátra Múzeum
Gyöngyös

Fülöp Gyula (1953)
régész
igazgató
Fejér Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Székesfehérvár

Jankovich B. Dénes dr. (1949)
régész
kandidátus
igazgató
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
Nyilvántartási és Tudományos
Igazgatóság
Budapest

Kerényi B. Eszter (1974)
történész
muzeológus
Gödöllői Városi Múzeum
Gödöllő

Kovács Gergelyné (1939)
etnográfus, történész
igazgató
Postamúzeum
Budapest

Kovács Péter (1929)
művészettörténész
főtanácsos
Szent István Király Múzeum
Székesfehérvár

Kustár Rozália (1974)
régész, etnográfus
muzeológus
Viski Károly Múzeum
Kalocsa

Limbacher Gábor dr. (1958)
etnográfus, szociológus
igazgató
Nógrád Megyei Múzeumok
Salgótarján

Mart J. W. J. van der Sterre
múzeumi tanácsadó
Netherlands Museums
Assotiation
a MATRA project koordinátora
Erfgoedhuis Zuid-Holland
Leiden

K. Palágyi Sylvia dr. (1944)
régész
kandidátus
szakmai igazgatóhelyettes
az Ókori Régészeti Osztály és
a Balácai program vezetője
Veszprém Megyei Múzeumi
Igazgatóság
Veszprém

Pásztor Emília (1953)
régész, csillagász
külső munkatárs
Matrica Múzeum
Százhalombatta

Solymos Ede dr. (1926)
etnográfus
kandidátus
ny. múzeumigazgató
Baja

G. Szabó Zoltán (1960)
etnográfus
főmuzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Számadó Emese (1967)
régész
múzeumvezető
Klapka György Múzeum
Komárom

Szathmári Ibolya dr. (1950)
etnográfus
igazgató
Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Debrecen

Székelyné Kőrösi Ilona (1953)
történész, heraldikus, etnográfus,
népművelő
osztályvezető
Bács-Kiskun Megyei Múzeumi
Igazgatóság
Kecskemét

Varga Éva dr.(1960)
történész muzeológus
osztályvezető
Rippl-Rónai Múzeum
Kaposvár

Winkler Ferenc dr. (1954)
etnográfus
igazgató
Somogy Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Kaposvár

Zomborka Márta (1959)
etnográfus
igazgató
Tragor Ignác Múzeum
Vác

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

